

เรื่องป่าพรุของทะเลสาบสงขลา
รศ. ดร. นพรัตน์ บำรุงรักษ์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

บทที่ 1	นิเวศวิทยาป่าพรุและความสำคัญของป่าพรุ	2
บทที่ 2	ป่าพรุในประเทศไทย	14
บทที่ 3	ป่าพรุของทะเลสาบสงขลา	23
บทที่ 4	ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าพรุของทะเลสาบสงขลา	35
บทที่ 5	การใช้ประโยชน์จากป่าพรุทะเลสาบสงขลา	41
บทที่ 6	ความเสื่อมโทรมของป่าพรุทะเลสาบสงขลา	61
บทที่ 7	แนวทาง การอนุรักษ์ และการจัดการป่าพรุทะเลสาบสงขลา	80

บทที่ 1

นิเวศวิทยาป่าพรุและความสำคัญของป่าพรุ

นิเวศวิทยาป่าพรุ

ป่าพรุ (Peat swamp forest) เป็นป่าไม้ไม่ผลัดใบที่ปรากฏ อยู่ในพื้นที่ลุ่มต่ำ ลักษณะเป็นแอ่งกระทะมีน้ำท่วมขังตลอดปี มีพรรณไม้ของป่าคงดิบชื้นชื้นหนาที่บ พื้นที่ป่ามีซากอินทรีย์วัตถุที่ไม่สลายตัวทับถมกันหนา เรียกว่าชั้นพีท (Peat Bog) มีลักษณะเป็นดินหยุ่น ๆ ที่เป็นกรดสูง ส่งผลให้น้ำภายในป่าพรุกลายเป็นกรดจัดไปด้วย น้ำในป่าพรุเกิดจากการรอนรับน้ำฝนเอาไว้มิใช่เกิดจากแม่น้ำลำคลอง น้ำที่ดูเหมือนหยุดนิ่งแท้จริงมีการไหลเอื่อย ๆ ตลอดเวลา ทำให้มีปริมาณอากาศเพียงพอต่อรากไม้และสัตว์น้ำ

ป่าพรุในประเทศไทยพบกระจายอยู่ในบางจังหวัด ทั้งเขตภูเขาสูงและที่ราบชายฝั่งทะเล เช่น พรุอ่างกานดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่และป่าพรุที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ที่สุด คือ พรุโต๊ะแดง จังหวัดนราธิวาส ครอบคลุมเนื้อที่ถึง 50,000 ไร่ นิเวศของป่าพรุถือเป็นแหล่งรวมของสิ่งมีชีวิตอันหลากหลาย โดยมีสัตว์เลื้อยคลานกว่า 50 ชนิด เช่น จระเข้ น้ำเค็ม เสือดำ นากใหญ่จมูกขน และสัตว์ป่าคุ้มครองที่หายากอย่าง แมวป่า หัวแบน นกประมาณ 200 ชนิด และสำรวจพบพืชดอกแล้วไม่ต่ำกว่า 109 วงศ์ 437 ชนิด ต้นไม้ในป่าพรุมี รากหายใจ พูพอน และรากค้ำยันซับซ้อน มีพืชสำคัญหลายชนิด อาทิ ตังหน อ้ายบัว หลุมพี ทองบั้ง เถาวัลย์ หมาแดง กระพ้อ ระกำ และย่านลำเภา บนเรือนยอดไม้ยังมีพืชอิงอาศัยรูปร่างแปลกเกาะอยู่ทั่วไป เช่น เฟิร์นชายผ้าสีดา และกล้วยไม้สิงโตกำมปูแดง กลายเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ช่วยจุนเจือชีวิตแก่ชาวบ้านในท้องถิ่น (1) นอกจากนี้ มีผู้อธิบายอีกว่า

ป่าพรุ มีลักษณะโครงสร้าง และความหลากหลายทางชีวภาพที่โดดเด่น แตกต่างจากสังคมพืชป่าไม้ชนิดอื่น คำว่า ‘พรุ’ (Peat swamp) เป็นคำสามัญที่ใช้เรียก “บริเวณที่เป็นที่ลุ่มชุ่มชื้น มีน้ำแช่ขังมาก มีซากพืชของต้นไม้และพรรณพืชทับถมมากหรือน้อย เวลาเหยียบย่ำจะยุบตัวและมีความรู้สึกหยุ่นๆ” หรืออาจกล่าวได้ว่า ป่าพรุเป็นป่าดิบชื้นพิเศษที่เกิดในที่ลุ่มต่ำ ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างน้ำจืดกับน้ำกร่อย มีสภาพเป็นแอ่งน้ำจืดขังติดต่อกันเป็นเวลานาน และมีการสะสมของชั้นอินทรีย์วัตถุ หรือดินอินทรีย์กอนอยู่บนผิวดินแท้ๆ หนาตั้งแต่ 0.5 ถึง 5 เมตร หรือมากกว่า (2)

การเกิด พรุและป่าพรุ

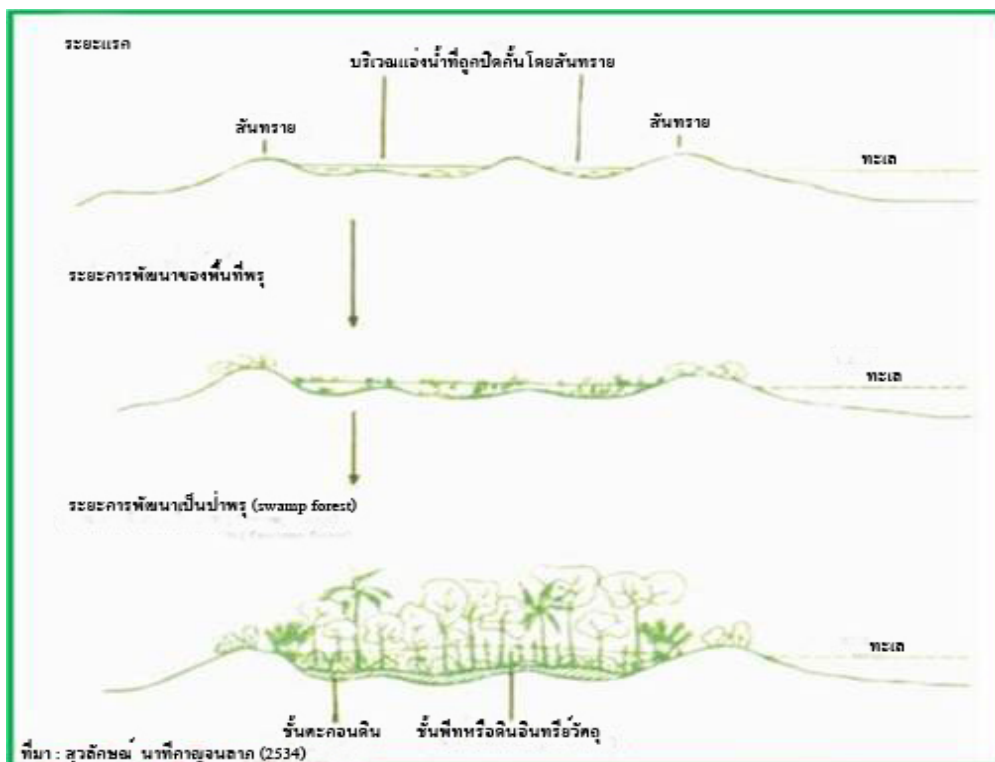
สภาพป่าพรุ ควนเครัง (33)

พรุจัดเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนึ่งในการพิจารณาลักษณะพื้นที่พรุซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนึ่งนั้น โดยพิจารณาจากการ แบ่งชนิดและระบบนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำตามแบบแรมซาร์ ซึ่งการระบุยังมีปัญหารูปแบบที่ไม่ชัดเจนหรือ คงที่ของพื้นที่ชุ่มน้ำแต่ละ ประเภท ดังนั้น Finlayson & Davison (1999) จึงได้เสนอให้ใช้วิธีจำแนกพื้นที่ชุ่มน้ำตาม ลักษณะ ภูมิประเทศ และ ลักษณะทางอุทกวิทยาหรือระบบน้ำ โดยไม่คำนึงถึงลักษณะภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง ลักษณะดิน พรรณ ไม้ปกคลุม หรือแหล่งกำเนิดการเกิดพรุมีส่วนเกี่ยวข้อง โดยตรงกับการเปลี่ยนแปลงทางธรณีสังฐานของคาบสมุทรเช่น ทางด้านชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้ซึ่งเป็นทะเลยกตัว (emergence shoreline) ผลของการยกตัวของชายฝั่งทำให้เกิดการรอกของสันทรายเป็นแนวยาวขนานกับชายฝั่งทะเล จากแผ่นดินไปหาชายฝั่งทะเล บางแห่งอาจพบมากถึง 3 หรือ 4 แนว ระหว่างสันทราย บางแห่งก็เป็นที่ลุ่มมากและมีน้ำแช่ขังอยู่เกือบตลอดเวลา ขนาดที่ลุ่มจะมีความกว้างหรือยาวขึ้นอยู่กับ สภาพพื้นที่ของแต่ละแห่ง ที่ลุ่มต่ำเหล่านี้ก็คือ พื้นที่พรุนั่นเอง

ในการเกิดพรุนั้นช่วงแรกนั้น น้ำในพรุยังคงเป็นน้ำเค็มอยู่ เนื่องจากสันทรายที่ล้อมรอบที่ลุ่มต่ำ ยังปิดไม่สนิท ต่อมาเมื่อสันทรายปิดสนิทแล้ว น้ำทะเลเข้าไม่ได้ น้ำฝนและน้ำจืดไหลมาจากแผ่นดินทำให้น้ำเค็มค่อยๆ จืดลงเป็นน้ำกร่อย และจืดในที่สุด พวกหญ้าและพืชน้ำจืดเจริญงอกงามขึ้นเมื่อมีปริมาณ มากขึ้นก็จะเน่าเปื่อยผุพังทำให้พรุดินเขิน จากสภาพที่มี หญ้าขึ้นก็เปลี่ยนแปลงเป็นหญ้าผสมพืชหรือไม้พุ่มขนาดเล็กและไม้ยืนต้นต่างๆ ที่สามารถขึ้นในพื้นที่ลุ่มก่อดำขึ้น แปรสภาพเป็นป่าพรุซึ่งมีพืชหลายชนิดขึ้นเบียดเสียดกันอย่างหนาแน่น

การเกิดการทับถมของซากพืชพรรณ อาจเกิดไม่ต่อเนื่องจนเป็นชั้นหนาตลอด บางช่วงเมื่อสภาพทางธรณีศาสตร์พื้นฐานเปลี่ยนแปลง เช่นอาจมีน้ำทะเลและตะกอนน้ำทะเลเข้าทับถมอีกทำให้เกิดชั้นดินเลน ที่เป็นตะกอนดินสีเทาปนน้ำเงินสลับกับชั้นดินอินทรีย์ (3) ป่าพรุจะพบบนพื้นที่ใกล้ฝั่งทะเลในเขตร้อนชื้นที่มีฝนตกชุก โดยมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายปีสูงกว่า 2,300 มิลลิเมตร อย่างไรก็ตามสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมเพียงปัจจัยเดียว ไม่สามารถเอื้ออำนวยให้เกิดป่าพรุขึ้นได้ ดังนั้น เมื่อลำดับขั้นตอนของการปรากฏสังคมพืชป่าพรุ จึงต้องพิจารณาถึงการเกิดพื้นที่พรุไปด้วยพร้อมกัน โดยตัวอย่างการเกิดพรุในจังหวัดนราธิวาสนั้น เกิดจากการที่ชายฝั่งมีการยกตัวและพัดเอาทรายมาทับถมตามริมฝั่ง

เมื่อทรายมีการทับถมสูงขึ้นเรื่อยๆ จนเกิดเป็นสันทราย ทำให้พื้นที่มีลักษณะเป็นแอ่งที่มีน้ำขัง และเมื่อน้ำขึ้นสูงสุดลอยร่นห่างจากฝั่ง พื้นที่ชายฝั่งทะเลขยายเพิ่มขึ้น แอ่งที่เป็นน้ำเค็มเริ่มตื้นเขินและความเค็มเริ่มลดลง เริ่มเปลี่ยนเป็นน้ำกร่อยและเป็นน้ำจืดในที่สุด หลังจากนั้นพืชพรรณพวกหญ้า กก และพืชล้มลุกต่างๆ ก็เจริญเติบโตตามขอบแอ่งน้ำจืด เมื่อพืชเหล่านี้ตายลงเกิดการทับถม ทำให้อ่างน้ำตื้นเขินยิ่งขึ้น เมื่อพื้นที่ชุ่มแฉะของแอ่งน้ำเพิ่มมากขึ้น พืชพรรณดังกล่าวก็สามารถเจริญเติบโตขึ้นพื้นที่เพิ่มขึ้น เมื่อพืชเหล่านี้ตายลงก็จะเริ่มมีไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม เจริญงอกงามต่อมา จนกลายเป็นสังคมพืชป่าไม้บนพื้นที่พรุหรือป่าพรุในที่สุด ดังภาพที่ - แสดง ระยะเวลาต่างๆของการเกิดพรุและ การเกิดป่าพรุ

ภาพที่ - แสดง ระยะเวลาต่างๆของการเกิดพรุและ การเกิดป่าพรุ (4)

ลักษณะของป่าพรุ

ลักษณะพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าพรุส่วนใหญ่จะมีรากแก้วค่อนข้างสั้น มีรากแขนงแผ่กว้าง แข็งแรง และส่วนใหญ่มีรากค้ำยัน (Stilt roots) เช่น ตังหน (*Calophyllum inophyloides*) ละไมป่า (*Baccaurea bracteata*) และ ยากา (*Blumeodendron kurzii*) เป็นต้น โคนต้นมักมีพูพอน (Buttresses) สูงใหญ่ พันธุ์ไม้บางชนิดมี รากหายใจ (Breathing roots) หรือ (Pneumatophores) โผล่พ้นระดับผิวดินขึ้นมาในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น ตั้งขึ้นแล้วหักพับลงคล้ายหัวเข่า โด่งคล้ายสะพานหรือรูปครึ่งวงกลมคล้ายบ่วง และติดกันเป็นแผ่นคล้ายกระดาน บิดคดเคี้ยวไปมา เป็นต้น

ภาพ - แสดง ลักษณะพืชพรรณ ที่เจริญเติบโตในป่าพรุ (5)

ชั้นอินทรีย์สารหรือพีทที่เกิดในป่าพรุ มีสาเหตุจากการเกิดน้ำท่วมขัง จึงไม่เกิดการย่อยสลายของซากพืช ต่อมาจะเกิดเป็นชั้นหนา มีสภาพเป็นกรด ประมาณ ร้อยละ 63 ของป่าพรุในโลก เกิดในเขตร้อนแถบ อินโดมาลาซัน คือพบในประเทศ อินโดเนเซีย 80 % มาเลเซีย 11 % อีก 6 % พบใน ป่าปัวนิวกินี บรูไน เวียดนาม ฟิลิปปินส์และประเทศไทย โดยเฉพาะประเทศไทย มีน้อยกว่า 1% โดยทั่วไปป่าพรุเหล่านี้ มีลักษณะแปลก คือมีต้นไม้ขึ้นสูง อาจถึง 70 เมตร แตกต่างจากพรุในเขตหนาว ที่ปกคลุมด้วยหญ้าอมส ไม้พุ่ม ป่าพรุเหล่านี้ อาจมีชั้นพีท ลึกถึง 20 เมตร มีความเป็นกรด (pH 2.9-4.0) มี สารอาหารที่ต่ำและพื้นป่าถูกน้ำท่วมตามฤดูกาล น้ำเป็นสีน้ำตาลเข้มโดยมาจากสีแทนนิน หรือสีจากไม้ แม้สภาพ ของป่าพรุ เป็นเช่นนี้ ยังมีพืชที่ปรับตัวอยู่ได้ถึง 927 ชนิด ทั้งไม้ดอกและเฟิร์น มีลักษณะรากต่างกัน เพื่อรับ ก๊าซออกซิเจน พรุในเกาะบอร์เนียวอาจมีอายุน้อยกว่า 5000 ปี โดยเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของชายฝั่งทะเล ในขณะที่ ป่าพรุบนเกาะกาลิมันตัน อาจมีอายุถึง 11,000 ปี

ซากพืชที่ยังไม่แข็งตัวเหล่านี้ สะสมในที่ลุ่มชื้นแฉะ จึงทำให้มีความชื้นสูง (อย่างน้อยร้อยละ 75) เนื้อเซลลูโลสของซากพืชต่างๆถูกแบคทีเรียและเชื้อราแปรสภาพเป็นอินทรีย์วัตถุและก๊าซมีเทน แต่ยังไม่ปรากฏลักษณะซากพืชต่างๆให้เห็นอยู่ภายในเนื้อ มีคาร์บอนประกอบอยู่ประมาณร้อยละ 60 และออกซิเจนประมาณร้อยละ 30 เมื่อแห้งจะติดไฟได้ดี พีทคือ ลำดับเบื้องต้นของกระบวนการเกิดถ่านหิน และการเจริญเติบโตของชั้นพีทและระดับของการเกิดฮิวมัส ขึ้นตรงกับองค์ประกอบของพีทเองและระดับของการเจือปนของน้ำที่ขังอยู่ พีทที่ก่อกำเนิดในสภาพที่เปียกชื้นมากๆจะสะสมอย่างรวดเร็วและเน่าเปื่อยน้อยกว่าพีทในที่แห้ง สิ่งนี้ช่วยให้นักวิทยาศาสตร์ด้านภูมิอากาศใช้พีทเป็นตัวบอกถึงภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงในอดีตได้ ในสภาวะที่เหมาะสมพีทคืออินทรีย์สารระยะแรกที่จะก่อตัวเป็นถ่านหิน พีทจากหนองบึงในยุคใหม่ที่เกิดขึ้นในเส้นรุ้งสูงๆภายหลังการถอยร่นของน้ำแข็งในตอนปลายยุคน้ำแข็งเมื่อ 9000ปีที่ผ่านมา พีทยุคใหม่นี้จะเจริญเติบโตอย่างช้าๆในอัตราประมาณ 1 มิลลิเมตรต่อปี (6)

สาเหตุที่ป่าพรุมีธาตุอาหารต่ำ เพราะ ไม่มีแม่น้ำธารไหลผ่าน สารอาหารจึงมักได้จากน้ำฝน ละอองน้ำจากทะเล และฝุ่นที่ลมพัดพา เพื่อป้องกันการสูญเสียอาหาร ป่าพรุจึงมีกลไกปรับตัวเองให้รอดพ้นจาก สัตว์ แมลง ที่กินพืชเป็นอาหาร เช่น มีสารพิษ โบหนามิซัน และมีหนาม เป็นต้น ทำให้ใบไม้เน่าเปื่อยกลายเป็นชั้นพีทในที่สุด นอกจากนี้สภาวะดินเป็นกรดและน้ำขัง ก็ ช่วยให้เกิดการย่อยสลายยาก (7)

ระบบนิเวศของป่าพรุนับว่ามีความแตกต่างจากแหล่งอื่นค่อนข้างมากเนื่องจากเป็นระบบที่เป็นกึ่งป่าบกและกึ่งระบบของบึง ป่าพรุในประเทศไทยซึ่งเป็นพรุเขตร้อนมีพลังงานเพื่อการสร้างอินทรีย์วัตถุสูง และธาตุอาหารในดินก็มีมากพอสมควรแต่ปัญหา คือสภาพดินที่เป็นกรดจัดและมีน้ำท่วมอย่างต่อเนื่อง การสร้างผลผลิตปฐมภูมิทั้งหมดส่วนใหญ่เกิดขึ้นในไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ในระดับเรือนยอดชั้นบนสุดและชั้นรอง ดังนั้นผลผลิตสดและใหม่ที่จะถ่ายทอดไปสู่สัตว์จึงขึ้นไปอยู่ในระดับสูง ด้วยเหตุนี้จึงมีสัตว์ที่หากินในชั้นเรือนยอด (arboreal species) มากกว่าปกติ ในส่วนที่เป็นพื้นป่า เนื่องจากมีน้ำขังระยะยาวนานเป็นส่วนใหญ่พืชที่อยู่ชนิดดินจึงมีน้อย ยกเว้นในช่องว่างทำให้ผลผลิตปฐมภูมิต่ำน้อย นอกจากนี้เนื่องจากการสกัดกั้นพลังงานแสงจากเรือนยอดชั้นบนทำให้พืชคลุมดินขึ้นได้ยากและโตช้า ด้วยเหตุนี้ปริมาณสัตว์ที่เป็นผู้บริโภคอินทรีย์วัตถุที่ผิวดินจึงมีค่อนข้างน้อยกว่าชนิดอื่น ในส่วนของผู้อยู่สลายนับได้ว่ามีการดำเนินไปได้ช้ามาก เห็นได้จากการทับถมของซากพืชที่หนาเกินกว่า 40 เซนติเมตรขึ้นไป สาเหตุที่ทำให้ซากพืชสลายตัวยากเนื่องจากความเป็นกรดของน้ำที่ท่วมขังอยู่โดยตลอดซึ่งสกัดกั้นการย่อยสลายของจุลินทรีย์ การขาดสัตว์ในดินและน้ำค่อนข้างนิ่งทำให้การคลุกเคล้าของซากพืชกับดินแร่ธาตุชั้นล่างเป็นไปได้โดยยาก อย่างไรก็ตามเนื่องจากพื้นที่พรุเป็นที่ลุ่มจึงเป็นแหล่งสะสมตะกอนจากป่าบกข้างเคียงทำให้ปัญหาการติดขัดของการหมุนเวียนของธาตุอาหารพืชหมดไป แต่ถ้าหากมีการทำลายป่าชนิดนี้ลงและเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ปลูกพืชล้มลุก สภาพปัญหาเกี่ยวกับดินเปรี้ยวก็จะรุนแรงยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่าสังคมป่าพรุเป็นระบบนิเวศที่ค่อนข้างเปราะบางมีการเปลี่ยนแปลงและเสียหายได้ง่ายการพัฒนาใดๆ ทั้งภายในและบริเวณโดยรอบต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ (8)

ป่าพรุเป็นป่าที่มีสภาพเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม เช่น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของชั้นดินอินทรีย์และภาวะน้ำแข็งขังในป่าพรุ จะทำให้ระบบนิเวศของป่าพรุธรรมชาติเสียไป พร้อมกับสมดุลธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้ดินและน้ำบริเวณป่าพรุและใกล้เคียงกลายเป็นกรดอย่างรุนแรงจนไม่สามารถประกอบการกสิกรรมหรือแม้แต่นำมาดื่มกินได้ ปลาและสัตว์น้ำต่างๆ สูญหายไปอย่างรวดเร็ว ยิ่งไปกว่านั้น จุลรื้อนจะแห้งแล้งมากขึ้น น้ำที่เคยมีในพื้นที่ป่าพรุก็แห้ง เกิดไฟป่าเผาไหม้ ขาดแหล่งที่ใช้ในการทำมาหากิน ขาดแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ทุกชนิด และขาดสมดุลทางธรรมชาติ (9)

การแพร่กระจาย การเกิดพรุและการสะสมเป็นหน้าที่ขึ้นต้นของสภาพภูมิอากาศ สภาวะของน้ำ ผลผลิต และอัตรา การสะสมของซากสารอินทรีย์ อย่างไรก็ตาม พรุครอบคลุมพื้นที่ 4 ล้านตารางกิโลเมตร ในซีกโลกเหนือ เขตขั้วโลก และเขตร้อนชื้น โดยจะพบพื้นที่พรุแทบในทุกประเทศ การประเมินการคงอยู่ตามธรรมชาติและสภาพของพื้นที่พรุเป็นสิ่งจำเป็น พื้นที่พรุหลายแห่งไม่ได้รับการยอมรับแต่ถูกจัดเป็นบึง หนอง ท่งหญ้า หรือป่าไม้ จึงถูกรบกวนจากมนุษย์ได้ง่าย ทำให้พื้นที่พรุที่มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งใหญ่ระหว่าง พืช น้ำ และพีทเสื่อมสภาพ และการเสื่อมสภาพเพียงบางส่วน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งระบบ เนื่องจากในด้านสิ่งแวดล้อม พรุเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งระดับสายพันธุ์และชนิดพันธุ์ อีกทั้งยังมีระบบนิเวศที่ซับซ้อนและเป็นเอกลักษณ์ คุณสมบัติ

เหล่านี้เองทำให้พรมักเป็นพื้นที่ธรรมชาติแหล่งสุดท้ายที่คงอยู่ในพื้นที่เสื่อมโทรม และยังเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราวสำหรับชนิดพันธุ์ที่ใกล้สูญพันธุ์ ในพื้นที่แห้งแล้งบริเวณใกล้เคียง

นอกจากนี้ พื้นที่พรมักยังเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอนอันเป็นต้นเหตุของก๊าซเรือนกระจกจำพวกก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ มีเทน และไนโตรเจนไดออกไซด์ ได้เป็นอย่างดี แม้ว่าพรมจะครอบคลุมพื้นที่โลกทั้งหมดเพียง 3% แต่กลับมีคาร์บอนสะสมอยู่อย่างน้อยถึง 550 GT(gigatonne หรือ 1000 ล้านตัน) เทียบเท่ากับ 30% ของคาร์บอนที่อยู่ในดิน และ 75% ของคาร์บอนที่อยู่ในอากาศ หรือคิดเป็น 2 เท่าของการกักเก็บปริมาณคาร์บอนของมวลชีวภาพป่าไม้โลก ดังนั้น ป่าพรมจึงเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอนระยะยาวของชีวมวลบนบก ซึ่งในเขตร้อนชื้นจะกักเก็บคาร์บอนได้ถึง 10 เท่า และมีอายุการกักเก็บเป็นพันปีหากมีการสูบน้ำออกจากพรมเพื่อทำการเกษตรการป่าไม้ หรือการขุดเอาพีทมาทำเชื้อเพลิง ปุ๋ย ฯลฯ จะเป็นการเพิ่มการเน่าเปื่อยของพีทแบบใช้ออกซิเจน ทำให้พรมที่ทำหน้าที่กักเก็บคาร์บอน กลายเป็นแหล่งปลดปล่อยคาร์บอนสู่ชั้นบรรยากาศได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการสูบน้ำออกจากพื้นที่พรมยังเป็นการเร่งให้เกิดไฟป่าได้ง่ายอีกด้วย

(22) (35)

การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศป่าพรม

ยกตัวอย่างเช่น หลังจากเกิดควาตภัย (พายุไซร่อนแฮเรียต) ในปี 2502 พรมไม้ดั้งเดิมในป่าพรมควนเค็งโค่นล้มตายเป็นจำนวนมาก ประกอบกับการเกิดไฟไหม้ป่าพรมครั้งใหญ่อย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านเชื่อว่าเกิดจากไฟไหม้ป่าเป็นตัวเร่งให้ไม้เสม็ดเจริญเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว เมื่อน้ำดินพรมถูกเปิดทำให้ดินมีสภาพเป็นกรด น้ำเปรี้ยว สัตว์น้ำลดน้อยลง กระจัดถูกทำลายนับพันไร่ ที่ดินถูกจับจอง พรมควนเค็งจึงกลายเป็นป่าพรมที่เสื่อมโทรม

ในปี 2518 เมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่ เป็นปีที่มีน้ำท่วมสูงสุดเฉพาะที่ ตำบลเค็ง อำเภอลำปางนั้น น้ำบนถนนสูงถึง 2 เมตร ท่วมนาน 3 เดือน ถัดมาปี 2531 เกิดน้ำท่วมใหญ่อีกครั้ง โดยน้ำไหลหลากมาจากเขตภูเขา อำเภอลำปาง สู่บ้านหัวป่า เจียวใจกลางพรมควนเค็ง สร้างความเดือดร้อนให้คนในพื้นที่ป่าพรมและสัตว์เป็นอันมาก (ชาวบ้านคนเฒ่าคนแก่บอกว่า หากเห็นกาน้ำบินฝูงใหญ่ อีกไม่เกิน 10 วัน จะเกิดน้ำท่วมใหญ่อย่างแน่นอน)

นอกจากภัยธรรมชาติจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงต่อป่าพรมหลายครั้งแล้ว การบุกรุกเข้าทำมาหากินของชาวบ้านและกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ ก็มีผลกระทบต่อสภาพธรรมชาติของป่าพรมอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการสร้างถนนผ่านเข้าไปในกลางพรม เพื่อให้การคมนาคมสะดวกและการขุดลอกลำน้ำธรรมชาติ เมื่อมีถนนเข้าไปสะดวก การเข้าไประวังถางพงหรือการตัดไม้ขายเป็นไปโดยง่ายทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมลงไปอย่างรวดเร็ว การขุดลอกลำน้ำทำให้ระดับน้ำในพรมลดลงเกิดไฟไหม้ได้โดยง่าย ประกอบกับมีชาวบ้านที่ต้องการที่ทำมาหากินและล่าสัตว์ บางส่วนจุดไฟเผาป่าทำให้ไฟไหม้พรมเป็นประจำทุกปี ซึ่งการเกิดไฟไหม้แต่ละครั้งจะถูกกรุ่นอยู่นานนับเดือนทำลายหน้าดินซึ่งเป็นดินอินทรีย์เป็นจำนวนมากส่งผลให้ดินชั้นล่างซึ่งมีสารจำพวกไฟไรต์และจาร์ไรต์สัมผัสอากาศเกิดเป็นกรดกำมะถัน ผลตามมาก็คือ ดิน

และน้ำเป็นกรด ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เช่นเคย ดังจะเห็นได้จากมีผู้บุกรุกเข้าไปทำไร่ข้าว ซึ่งจะปลูกได้เพียงครั้งสองครั้งก็ถูกปล่อยให้กร้างว่างเปล่าเพราะปลูกพืชไม่ได้ผลอีกต่อไป ข้าวที่ปลูกในพรุส่วนใหญ่เมล็ดจะลีบ

สภาพดินและน้ำที่เป็นกรดจะส่งผลกระทบต่อการทำเกษตรแทบทุกชนิด ปลูกพืชผักไม่ได้ผล เพราะดินเปรี้ยวไม่เจริญงอกงาม ใช้น้ำรดไม่ได้เพราะเป็นกรดจัด หญ้าต่างๆ ซึ่งเป็นอาหารวัวควายไม่งอกงาม อาหารสัตว์ไม่เพียงพอ วัวควายก็แคระแกร็น ไม่เจริญเติบโต และส่งผลต่อน้ำคั้นน้ำใช้ในบ่อน้ำดื่มของชาวบ้านมีสภาพเป็นกรดด้วยเช่นกัน ใช้น้ำดื่มไม่ได้ต้องอาศัยน้ำบาดาลที่ทางราชการเข้าไปขุดเจาะให้และน้ำฝนตามฤดูกาล ปัญหาการขาดแคลนน้ำจัดจึงเป็นปัญหาใหญ่ของชาวบ้านในป่าพรุ ยิ่งมีการทำลายป่าพรุโดยการบุกรุก ตัดฟัน เผาไฟ และระบายน้ำออกมากขึ้นเท่าไร อาณาบริเวณของดินกรดและน้ำเปรี้ยวก็จะแผ่ขยายออกไปเท่านั้น(34)

พื้นดินชุ่มชื้นที่เต็มไปด้วยอินทรีย์สารอันกว้างใหญ่ในปัจจุบัน ในหลายพื้นที่ได้ถูกระบายออกมาใช้เพื่อการเกษตร การป่าไม้ และเพื่อการสกัดฟิโตะคาร์บอน การกระทำดังกล่าวไม่เพียงแต่จะทำลายสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ หลากหลายชนิดแล้วยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศเนื่องจากการใช้เชื้อเพลิงอย่างหนัก ผลจากการระบายออกของฟิโตะคาร์บอนที่เป็นสารอินทรีย์ซึ่งต้องใช้เวลาในการกักตุนนานหลายพันปีและโดยปกติจะอยู่ในน้ำถูกนำมาสัมผัสอากาศโดยทันทีทันใด ฟิโตะคาร์บอนโดยการนำเปื่อยกลายเป็นแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์เข้าสู่ชั้นบรรยากาศโลก ฟิโตะคาร์บอนคาร์บอนในปริมาณที่สูงมากและสามารถเผาไหม้ได้ที่ความชื้นไม่มาก ทันทีที่เกิดการคิดไฟขึ้นด้วยแหล่งความร้อนใดๆ(เช่น ไฟป่าที่ลุกลามมาได้ผิวดิน)ทำให้เกิดความร้อนคุกรุ่น ไฟคุกรุ่นเหล่านี้สามารถเผาไหม้โดยไม้อาจตรวจพบได้เป็นระยะเวลาที่ยาวนาน(อาจเป็นเดือน ปี หรือแม้เป็นศตวรรษ) การลุกลามแบบคืบคลานผ่านชั้นฟิโตะคาร์บอนเช่นนี้ ไฟที่เกิดจากฟิโตะคาร์บอนนี้จะโผล่ขึ้นมาเป็นตัวคุกคามโลกพร้อมด้วยผลกระทบทางด้านนิเวศวิทยา สังคม และเศรษฐกิจ ปัจจุบันการเผาไหม้ของเหมืองฟิโตะคาร์บอนในอินโดนีเซียด้วยขนาดที่ใหญ่และลึกมีคาร์บอนมากกว่า50พันล้านตันจัดว่ามีส่วนในการเพิ่มระดับคาร์บอนไดออกไซด์ของโลกด้วย ฟิโตะคาร์บอนที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจถูกทำลายจนหมดสิ้นไปได้ภายในปี 2040 (15)

ความสำคัญของป่าพรุ

ป่าพรุมีคุณค่าและคุณประโยชน์มากมาย ได้แก่:

ป่าพรุให้คุณประโยชน์แก่มวลมนุษยชนไม่น้อยไปกว่าสังคมพืชป่าไม้ชนิดอื่น ๆ ทั้งประโยชน์ทางตรงในแง่การใช้ไม้และของป่า เป็นสถานศึกษาธรรมชาติในเชิงวิชาการนี้ยังไม่มีผู้ใดได้ทำการศึกษาและ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดมาก่อน อีกทั้งยังเป็นแหล่งรวมพันธุกรรมของพันธุ์ไม้และสัตว์ที่หายาก เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่านานาพันธุ์ ในด้านของสังคมพืช มีพันธุ์พืชที่เป็นเอกลักษณ์ (Unique flora) แตกต่างไปจากพรรณพืชของสังคมป่าชนิดอื่น ๆ นอกจากนี้ป่าพรุยังให้ข้อมูลทางวิวัฒนาการของสังคมพืช จากการวิเคราะห์ซากของเรณูดอกไม้ (fossil pollen) การเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยาและการเปลี่ยนแปลงสภาพดินฟ้าอากาศของท้องถิ่น นั้นตั้งแต่ครั้งโบราณ นอกจากประโยชน์ทางตรงตามที่กล่าวแล้ว ป่าพรุยังเป็นแหล่งกักเก็บน้ำจืดขนาดใหญ่ตามธรรมชาติ น้ำส่วนหนึ่งจะไหลซึมหรือระบายออกจากพรุสู่แม่น้ำตลอดทั้งปี ส่วนบริเวณโดยรอบป่าพรุที่เสื่อมสภาพไปแล้วกลายเป็นป่าเสม็ดที่ไม่มีคุณค่าต่อการปลูกพืช

กลไกธรรม ราษฎรสามารถใช้ประโยชน์จากไม้เสมีด โดยการเผาทำเป็นถ่านซึ่งจะเป็นรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับภารกิจธรรมที่มีกะลัมเหลว (12) จากการประเมินการใช้ไม้เสมีดของประชากรโลกเพิ่มขึ้น 6 เท่า ในช่วง ค.ศ. 1900-1995 และคาดว่าภายในปี ค.ศ. 2025 ประชากรโลกทุก 2 ใน 3 คน จะเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนน้ำจืด ดังนั้นการรักษาน้ำพุ หรือพื้นที่ชุ่มน้ำ จะช่วยลดปัญหาดังกล่าวได้มาก

ประโยชน์ของน้ำพุ หรือพื้นที่ชุ่มน้ำ คือ (23, WI-Thailand Office)

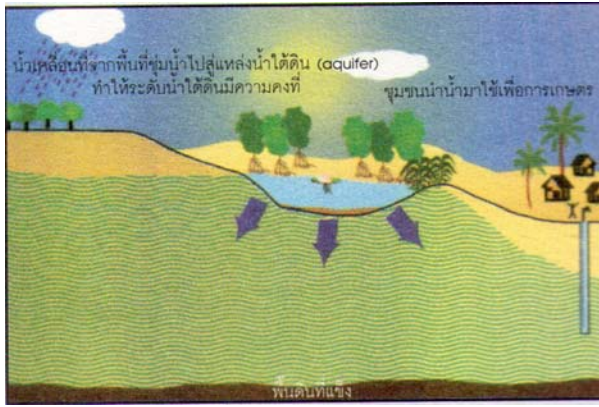
- เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติสำหรับบ้านเรือนและการเกษตร น้ำบางส่วนก็ไหลลงสู่แอ่งลึกลึกสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในระยะยาวได้

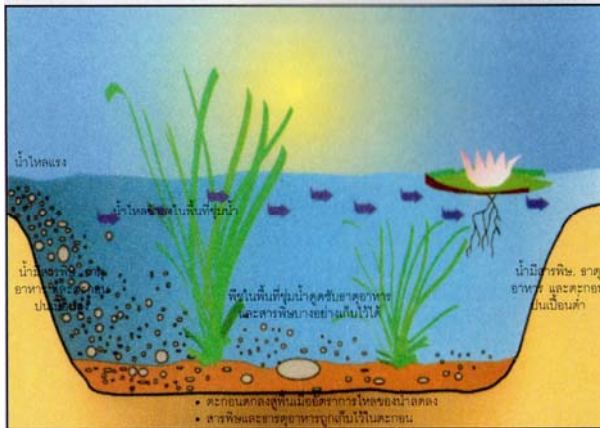
- ช่วยรักษาสภาพภูมิอากาศประจำถิ่น
- เป็นแหล่งรองรับน้ำที่ช่วยป้องกันหรือลดความรุนแรงของอุทกภัย

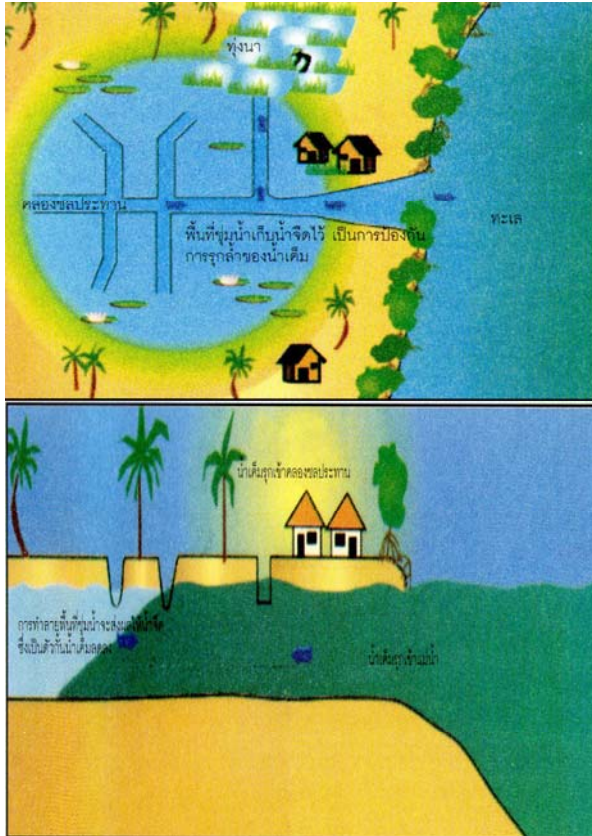
- เป็นแหล่งเก็บกักตะกอนดินและธาตุอาหาร
- เป็นแหล่งเติมน้ำบาดาล

- คู่อช้บสารพิษบางส่วนออกจากน้ำ โดยเก็บไว้ในตะกอน

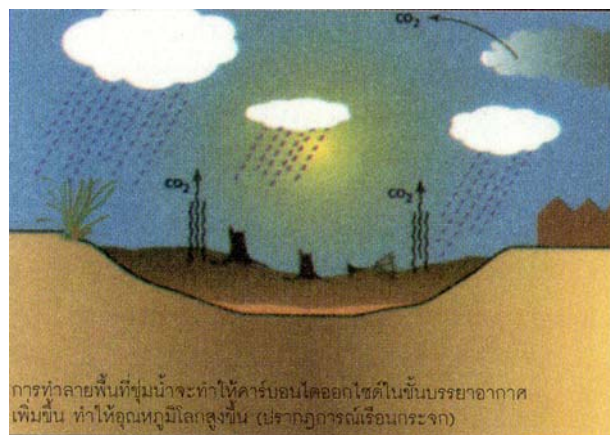
- เป็นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ที่สำคัญหลายชนิด เนื่องจากพืชมักมีระบบรากที่แผ่กว้างช่วยในการยึดพื้นพุงลำต้น หรือรากแบบค้ำยัน รวมทั้งรากช่วยหายใจ โผล่เหนือชั้นดินที่มีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่ตลอดเวลา
- พืชช่วยป้องกันการรุกรานของน้ำเค็ม

- เป็นแหล่งผลิตก๊าซธรรมชาติที่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ ฟิชหรือแร่ธาตุ เช่น ไม้ที่ใช้ทำถ่าน ผลไม้ ไม้ทำเครื่องจักสาน สมุนไพร เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้สามารถนำมาใช้เองในครัวเรือนหรือเอาไปขายเพื่อหารายได้เสริมหรืออาชีพหลักได้ เป็นแหล่งอาหารของสัตว์
- เป็นแหล่งวางไข่และอนุบาลสัตว์น้ำ
- เป็นแหล่งค้นคว้า ศึกษา และวิจัยความรู้ด้านนิเวศวิทยา
- เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมนันทนาการ เช่น การพักผ่อน การท่องเที่ยวและศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น

- เป็นแหล่งเก็บสารคาร์บอน

การที่ชั้น พืชในป่าพรุเป็นแหล่งเก็บสารคาร์บอนขนาดใหญ่ การเปลี่ยนแปลงของพรุจึงมีผลต่อปัญหาโลกร้อน การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพื่อการเกษตร โดยการทน้ำออกจากพรุ ตลอดจนการ ตัดทำลายป่าพรุอาจทำให้ไฟไหม้พรุได้ ง่าย เช่นที่เกิดในอินโดเนเซีย ในปี 1977 พบว่าพื้นที่ที่ถูกไฟไหม้ 32 % (0.79 ล้านแ hektar) เป็นพื้นที่ป่าพรุ 0.73 ล้าน hektar ได้ประเมินว่า สารคาร์บอนถูกปลดปล่อยออกไป ประมาณ 0.19 -0.23 พันล้านตัน และเมื่อคำนวณทั้งประเทศที่ไฟไหม้พรุ และป่าไม้ ใน อินโดนีเซีย ปี 1997 ปีเดียวมี ปริมาณสาร คาร์บอนที่ถูกปลดปล่อยออกมาสู่บรรยากาศ ประมาณ 0.81- 2.57 พันล้านตัน ซึ่งคิดเป็น 13-40% ของปริมาณคาร์บอนที่ถูกปล่อยจากน้ำมันหรือพลังงานฟอสซิล ซึ่งเป็นปริมาณมหาศาล (14)

พื้นดินชุ่มชื้นที่เต็มไปด้วยอินทรีย์สารอันกว้างใหญ่ในปัจจุบัน ในหลายพื้นที่ได้ถูกระบายออกมาใช้เพื่อการเกษตร การป่าไม้ และเพื่อการสกัดพืช กระบวนการนี้กำลังดำเนินอยู่ทั่วโลก การกระทำดังกล่าวไม่เพียงแต่จะทำลายสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ หลากหลายชนิดแล้วยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศเนื่องจากการใช้เชื้อเพลิงอย่างหนัก ผลจากการระบายออกของพืชทำให้คาร์บอนที่เป็นสารอินทรีย์ซึ่งต้องใช้เวลาในการก่อดวนหลายพันปีและโดยปกติจะอยู่ในน้ำถูกนำมาสัมผัสอากาศโดยทันทีทันใด พืชจะย่อยสลายโดยการนำเปื่อยกลายเป็นแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์เข้าสู่ชั้นบรรยากาศโลก พืชมีปริมาณธาตุคาร์บอนในปริมาณที่สูงมากและสามารถเผาไหม้ได้ที่ความชื้นไม่มาก ทันทีที่เกิดการติดไฟขึ้นด้วยแหล่งความร้อนใดๆ(เช่นไฟป่าที่ลุกลามมาได้ชีวิติน)ทำให้เกิดความร้อนคุกรุ่น ไฟคุกรุ่นเหล่านี้สามารถเผาไหม้อยู่โดยไม่อาจตรวจพบได้เป็นระยะเวลาที่ยาวนาน(อาจเป็นเดือน ปี หรือแม้เป็นศตวรรษ) การลุกลามแบบสืบคลานผ่านชั้นพีทใต้ดินเช่นนี้ ไฟที่เกิดจากพีทนี้ก็จะ โผล่ขึ้นมาเป็นตัวคุกคามโลกพร้อมด้วยผลกระทบทางด้านนิเวศวิทยา สังคม และเศรษฐกิจ ปัจจุบันการเผาไหม้ของเหมืองพีทในอินโดเนเซียด้วยขนาดใหญ่และลึกมีคาร์บอนมากกว่า 50 พันล้านตัน

จัดว่ามีส่วนในการเพิ่มระดับคาร์บอนไดออกไซด์ของโลกด้วย พื้นที่ที่มีสะสมอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจถูกทำลายจนหมดสิ้นไปได้ภายในปี 2040 (15)

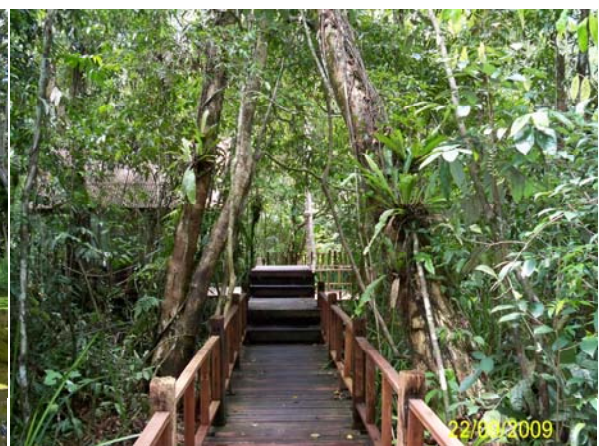
บทที่ 2 ป่าพรุในประเทศไทย

เนื่องจากป่าพรุพบทั่วไปบริเวณใกล้ฝั่งทะเลในเขตร้อนที่มีฝนตกชุกตลอดปี แต่สำหรับในประเทศไทย พบป่าพรุได้ทั้งตามหุบเขาสูงและชายฝั่งทะเล มีรายงานพื้นที่ป่าพรุประมาณ 400,000 ไร่ กระจายอยู่ทางภาคตะวันออก (โดยเฉพาะจังหวัดตราด) แต่ส่วนใหญ่พบทางภาคใต้ตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และนราธิวาส แต่ป่าพรุที่สมบูรณ์และยังคงสภาพเป็นสังคมพืชป่าไม้พื้นใหญ่เพียงแห่งเดียว คือ ป่าพรุโต๊ะแดง ในพื้นที่ อ.สุไหงปาดี อ.ตากใบ และ อ.สุไหงโกกลก จ.นราธิวาสซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 165,000 ไร่

การศึกษาการกระจายของป่าพรุในประเทศไทย ดำเนินการโดยใช้ทั้งแผนที่และภาพถ่ายดาวเทียม มาตราส่วน 1:250,000 และมาตราส่วน 1: 50,000 จากการศึกษาพบว่า ในปี พ.ศ. 2534 พื้นที่ป่าพรุดั้งเดิมในท้องที่จังหวัดนราธิวาส มีเนื้อที่ 56,112.51 ไร่ จังหวัดตรัง มีเนื้อที่ 37.50 ไร่ และจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเนื้อที่ 296.88 ไร่ ป่าพรุเปลี่ยนสภาพหรือป่าเสื่อมพบในท้องที่ จังหวัดนราธิวาส นครศรีธรรมราช ชุมพร สงขลา ปัตตานี ยะลา ตรัง พัทลุง ภูเก็ต กระบี่ ตราด และระยอง มีเนื้อที่รวม 347,019.47 ไร่ (16)

เนื่องจากการใช้ภาพถ่ายดาวเทียม Landsat แปลตีความสำรวจหาพื้นที่ป่าพรุ โดยมีการสำรวจทางภาคพื้นดินด้วยเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากป่าพรุในบางท้องที่มีแนวเขตเชื่อมต่อกับสังคมพืชชนิดอื่นๆ หากใช้ข้อมูลจากภาพถ่ายดาวเทียมอย่างเดียวอาจทำให้เกิดความผิดพลาดได้ จากผลการศึกษาสามารถที่จะจำแนกป่าพรุออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ป่าพรุดั้งเดิมและป่าพรุเปลี่ยนสภาพ คือ ป่าพรุดั้งเดิม ได้แก่ ป่าพรุโต๊ะแดง จังหวัดนราธิวาส มีเนื้อที่ 52,518.75 ไร่ ป่าพรุ บาเจาะ จังหวัดนราธิวาส มีเนื้อที่ 3,593.76 ไร่ ป่าพรุบ้านด่าน (สวนพฤกษศาสตร์ภาคใต้) จังหวัดตรัง มีเนื้อที่ 37.5 ไร่ และป่าพรุบ้านคันธุลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเนื้อที่ 296.88 ไร่ รวมเนื้อที่ป่าพรุดั้งเดิม 56,446.89 ไร่ และ ป่าพรุเปลี่ยนสภาพหรือป่าเสื่อมสำรวจพบในท้องที่จังหวัดนราธิวาส นครศรีธรรมราช ชุมพร สุราษฎร์ธานี สงขลา ปัตตานี ยะลา ตรัง พัทลุง ภูเก็ต ตราด และระยอง รวมมีเนื้อที่ 347,019.47 ไร่

1. ป่าพรุดั้งเดิม (Primary Swamp Forest) เป็นป่าพรุที่มีองค์ประกอบของพรรณไม้หลากหลายชนิด จัดเป็นสังคมพืชประเภทป่าดิบชื้นเขตร้อน มีลักษณะโครงสร้างคล้ายคลึงกับป่าดิบชื้นเขตร้อนทั่วไปประกอบด้วยไม้ยืนต้นหลายชนิด มีหลายชั้นเรือนยอด พื้นล่างมีน้ำท่วมขังตลอดทั้งปีมีซากพืชทับถมหนาแน่น สำรวจพบ 4 บริเวณ ได้แก่

1.1 ป่าพรุโต๊ะแดง บริเวณใจกลางป่าเป็นป่าพรุที่สมบูรณ์ ประกอบด้วยต้นไม้ใหญ่ย่อยหลายชนิด ความสูงตั้งแต่ 15 - 40 เมตรขึ้นไป ชั้นล่างเป็นไม้ยืนต้นพวกปาล์มชนิดต่างๆ พืชคลุมดินประกอบด้วยพืชพวกบอน เตย กก และเฟิร์นชนิดต่างๆ จากการศึกษาของจำลองและคณะ (17) พบว่าป่าพรุจังหวัดนราธิวาสมีพรรณไม้ดอก 109 วงศ์ 437 ชนิด และ เฟิร์น 15 วงศ์ 33 ชนิด นอกจากนี้ ได้มีผู้ (18) ศึกษาการแบ่งชั้นเรือนยอดของไม้ในป่าพรุโต๊ะแดง พบว่า พรรณไม้มีการแบ่งชั้นเรือนยอดออกได้เป็น 4 ชั้น คือ เรือนยอดชั้นที่ 1 สูงมากกว่า 33 เมตร มีพรรณไม้ 15 ชนิด เรือนยอดชั้นที่ 2 มีความสูงระหว่าง 22-33 เมตร มีพรรณไม้ 29 ชนิด เรือนยอดชั้นที่ 3 มีความสูงระหว่าง 14-22 เมตร มีพรรณไม้ 26 ชนิด และ เรือนยอดชั้นที่ 4 มีความสูงต่ำกว่า 14 เมตร มีพรรณไม้ 40 ชนิด ผลจากการสำรวจพบว่าป่าพรุโต๊ะแดงที่สมบูรณ์ จังหวัดนราธิวาสมีเนื้อที่ 52,518.75 ไร่ อยู่ในท้องที่อำเภอตากใบ อำเภอสุไหงปาดี และ อำเภอสุไหงโกลก

1.2 ป่าพรุบาเจาะ บริเวณทางด้านทิศใต้ของพื้นที่พรุสภาพป่าโดยทั่วไปเป็น ป่าที่มีไม้เสม็ดขาวขึ้นปะปนอยู่กับไม้ป่าพรุดั้งเดิมหลายชนิด ไม้เสม็ดขาวส่วนใหญ่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 12-18 เซนติเมตร และมีความสูง 18-20 เมตร ไม้พรุดั้งเดิมเหล่านี้มีขนาด และความสูงใกล้เคียงกับขนาดและความสูงของไม้เสม็ดขาว พืชพื้นล่างมีขึ้นอยู่ส่วนใหญ่มักพบขึ้นเป็นกลุ่มในบริเวณช่องว่างของป่าที่แสงสว่างลงไปถึงพืชที่พบมากได้แก่ย่านลำเท็งและย่านลิเภา ดินเป็นดินพีท ซึ่งเป็นชั้นของซากพืชที่ล้มตายทับถมกันเป็นชั้นหนาประมาณ 2.0 -2.5 เมตร พื้นป่ามีน้ำท่วมขังปีละประมาณ 8 เดือน แต่ระดับน้ำสูงไม่มากนัก ประมาณ 10 - 30 เซนติเมตร และในระยะเวลาที่มีฝนตกชุกระดับน้ำอาจสูงถึง 1 เมตร ชนิดไม้ที่พบขึ้นแทรกอยู่ระหว่างต้นเสม็ดขาว ได้แก่ กระบุม สีหรือ ผาดแดง ผาดขาว รือเสาะ ชะมวงป่า กะทั่งเกา กะเทียะ กะเขียด เลือดควายใบเล็ก รามใหญ่ ชะเมาน้ำ ซาเมะลือบา หัวหิน เสม็ดขาว กระดุกนก แดง ตาแป โลด หัวหงอก คะนน ไม้พุ่มได้แก่ ข้าวเม่า กะชิด เข็มขาว ไม้พื้นล่างได้แก่ กะเปรียะ มั่นนง หวายลิง พันสมอ คอแลน กะพ้อแดง ลำเท็ง ลิเภาเล็ก (19) จากการศึกษาพบว่า มีเนื้อที่ 3,593.76 ไร่ อยู่ในท้องที่อำเภอขีงอ จังหวัดนราธิวาส

1.3 ป่าพรุบ้านด่าน (สวนพฤกษศาสตร์สากลภาคใต้) ตำบลทุ่งค่าย อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง ประกอบด้วยพรรณไม้ หลายชั้นเรือนยอด มีพรรณไม้หลากหลายชนิดมีการปกคลุมของเรือนยอด มากกว่า 75 เปอร์เซ็นต์ พรรณไม้ประกอบด้วยหว้าน้ำ สะเดียว เสม็ดแดง เสม็ดขาว จี๋หนอนพรุ ตังหนใบเล็ก ลำแพน เลือดควายใบเล็ก ชะมวงกวาง หลาวชะโอน มั่นปู้ เอียน เป็นต้น ไม้พื้นล่างประกอบด้วย ว่านนาคราช ปาล์มงาช้าง หวายเคี่ยม เปียะ ลำเทง เตยน้ำ เฟิร์น หวาย

1.4 ป่าพรุบ้านคันธุลี ประกอบด้วยพรรณไม้หลากหลายชนิด ต้นไม้มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก มีการปกคลุมของเรือนยอดประมาณ 70 - 80 เปอร์เซ็นต์ พรรณไม้ประกอบด้วย ส้มกวาง หวาน้ำ ไทร ทุเรียนนง จี๋หนอนพรุ และไม้พื้นล่างประกอบด้วย เตยน้ำ หมากเขียว กะเปี้ยะหนู ไม้ฉาก หม้อข้าวหม้อแกงลิง หลุมพี ระกำ เป็นต้น มีเนื้อที่ 296.88 ไร่ อยู่ในท้องที่อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

2. ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ (Secondary Swamp Forest) เป็นป่าที่มีสังคมไม้เสม็ดขาว ขึ้นปกคลุมเป็นไม้เด่น จึงมักนิยมเรียกกันว่าป่าเสม็ด (Melaleuca Forest) พื้นที่ป่าพรุบางแห่งถูกรบกวนเป็นประจำและมีไฟเผาผลาญชั้นอินทรีย์วัตถุจนเกือบหมด

สิ้น เกือบถึงชั้นดินแท้ๆ ซึ่งเป็นกรดย่างแรง ไม่เสมีคขาวจะขึ้นทดแทนบนพื้นที่เหล่านี้ บางพื้นที่มีไม่เสมีคขาวขึ้นอยู่สองฝั่งแม่น้ำเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ทำให้ซากพืชที่ร่วงหล่นกับพื้นดินถูกกระแสน้ำพัดพาไป ป่าเสมีคลักษณะนี้มีการกระจายทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเนื้อที่ 3,578.13 ไร่ (ตารางที่ 1) และ ภาคใต้ มีเนื้อที่ 343,441.33 ไร่ (ตารางที่ 2)

จังหวัด	เนื้อที่ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ (ไร่)
ตราด	2,828.13
ระยอง	750.00
รวม	3,578.13

จังหวัด	เนื้อที่ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ (ไร่)
นราธิวาส	137,446.88
นครศรีธรรมราช	118,412.51
ชุมพร	20,531.27
สุราษฎร์ธานี	9,637.51
สงขลา	30178.14
ปัตตานี	7,531.26
ยะลา	1,187.50
ตรัง	534.75
พัทลุง	17,296.88
ภูเก็ต	390.63
กระบี่	294.00343,114.33
รวม	343,114.33

การกระจายของป่าพรุและป่าพรุเปลี่ยนสภาพ จำแนกรายจังหวัด ดังตารางที่ 3 - 15

ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ	รวม
1	เมือง	-	24,728.11	24,728.11
2	ยี่งอ	3,593.76	8,831.25	12,425.01
3	บาเจาะ	-	4,440.63	4,440.63
4	ตากใบ	8,006.24	34,950.02	42,956.26

5	สุโขทัย	36,840.63	33,721.87	70,562.50
6	สุโขทัย	7,671.88	20,712.50	28,384.38
7	ระนอง	-	10,062.51	10,062.51
รวม		56,112.51	137,446.89	193,559.40

ตารางที่ 4 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดปัตตานี (ไร่)

ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ	รวม
1	หนองจิก	-	4,828.13	4,828.13
2	สายบุรี	-	1,281.25	1,281.25
3	ปานาเระ	-	468.75	468.75
4	กิ่งอำเภอทุ่งยางแดง	-	953.13	953.13
รวม		-	7,531.26	7,531.26

ตารางที่ 5 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดยะลา (ไร่)

ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ	รวม
1	รามัน	-	1,187.50	1,187.50
รวม		-	1,187.50	1,187.50

ตารางที่ 6 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดสงขลา (ไร่)

ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ	รวม
1	เมือง	-	937.50	937.50
2	ควนเนียง	-	1,625.00	1,625.00
3	บางกล่ำ	-	4,531.25	4,531.25
4	ระโนด	-	8,043.75	8,043.75
5	จะนะ	-	7,518.76	7,518.76
6	เทพา	-	6,609.38	6,609.38
7	หาดใหญ่	-	912.50	912.50
รวม		-	30,178.14	30,178.14

ตารางที่ 7 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดพัทลุง (ไร่)

ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ	รวม
1	ควนขนุน	-	421.88	421.88
2	ปากพะยูน	-	16,875.00	16,875.00

รวม	-	17,296.88	17,296.88
-----	---	-----------	-----------

ตารางที่ 8 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดนครศรีธรรมราช (ไร่)

ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ	รวม
1	ชะอวด	-	80,700.01	80,700.01
2	เจ็ยรใหญ่	-	23,834.37	23,834.37
3	ร้อนพิบูลย์	-	7,362.50	7,362.50
4	หัวไทร	-	6,515.63	6,515.63
รวม		-	118,412.51	118,412.51

ตารางที่ 9 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี (ไร่)

ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ	รวม
1	เมือง	-	500.00	500.00
2	พุนพิน	-	2,312.50	2,312.50
3	นาสาร	-	2,406.25	2,406.25
4	เคียนซา	-	3,046.88	3,046.88
5	ท่าชนะ	296.88	1,246.88	1,543.76
6	ไชยา	-	125.00	125.00
รวม		296.88	9,637.51	99,344.39

ตารางที่ 10 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดตรัง (ไร่)

ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ	รวม
1	ย่านตาขาว	37.50	-	37.50
2	กันตัง	-	534.75	534.75
รวม		37.50	534.75	581.25

ตารางที่ 11 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดชุมพร (ไร่)

ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนสภาพ	รวม
1	เมือง	-	359.38	359.38
2	หลังสวน	-	7,281.25	7,281.25

3	ปะทิว	-	2,109.38	2,109.38
4	สวี	-	9,859.38	9,859.38
5	สะเม	-	921.88	921.88
รวม		-	20,531.27	20,531.27

ตารางที่ 12 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดภูเก็ต (ไร่)				
ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนแปลง	รวม
1	ถลาง	-	390.63	390.63
รวม		-	390.63	390.63

ตารางที่ 13 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดกระบี่ (ไร่)				
ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนแปลง	รวม
1	เมือง	-	294	294
รวม		-	294	294

ตารางที่ 14 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดตราด (ไร่)				
ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนแปลง	รวม
1	เมือง	-	2,828.13	2,828.13
รวม		-	2,828.13	2,828.13

ตารางที่ 15 เนื้อที่ป่าพรุในท้องที่จังหวัดระยอง (ไร่)				
ลำดับที่	อำเภอ	ป่าพรุดั้งเดิม	ป่าพรุเปลี่ยนแปลง	รวม
1	แกลง	-	750	750
รวม		-	750	750

โดยทั่วไปสาเหตุความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าพรุ ในประเทศไทย และแนวทางการป้องกัน เป็นดังนี้

1. การตัดไม้เพื่อใช้สอย พบได้ทั่วไปในทุกท้องที่ ราษฎรตัดไม้เพื่อใช้ในการก่อสร้างที่พักอาศัย คอกสัตว์ และใช้เป็นเชื้อเพลิง
2. การเผาป่า ในช่วงฤดูแล้ง เมื่อระดับน้ำลดต่ำกว่าระดับซากพืชผักจะมีไฟป่าเกิดขึ้นเป็นประจำ สาเหตุเนื่องมาจากความประมาท ราษฎรต้องการครอบครองพื้นที่และเพื่อจับสัตว์ เช่น ราษฎรบริเวณป่าพรุควนเคร็งเผาป่าเพื่อจับเต่าเป็นอาหารและการค้า
3. การระบายน้ำออกจากพื้นที่ป่าพรุ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดไฟป่า และทำให้ความเป็นกรดของน้ำในป่าพรุเพิ่มขึ้น พันธุ์ไม้บางชนิดไม่สามารถขึ้นอยู่ได้ในสภาพกรดจัด ได้สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่และมีไม้เสม็ดขาวขึ้นทดแทน

4. การเปลี่ยนแปลงสภาพป่าพรุเพื่อประโยชน์ในการเกษตร ในหลายท้องที่มีการบุกรุกป่าพรุ เพื่อทำการเพาะปลูกพืชเกษตร และทำทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ซึ่งปัญหาการจับจองพื้นที่มีแนวโน้มมากขึ้น ราษฎรจะแสดงความเป็นเจ้าของโดยการถางป่าและสร้างรั้วกั้น

5. การก่อสร้าง พื้นที่ป่าพรุถูกทำลายเพื่อการก่อสร้าง เช่น การตัดถนน ผ่านพื้นที่ป่าพรุ การสร้างอ่างเก็บน้ำ การสร้างที่อยู่อาศัยและสถานที่ของทางราชการ

6. แนวทางการป้องกัน ควรประกาศให้พื้นที่ป่าพรุบางแห่งเป็นป่าอนุรักษ์ ประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรเห็นความสำคัญของป่าพรุและร่วมมือกับทางราชการในการรักษาพื้นที่ให้คงอยู่ ในบริเวณที่ไม่ได้ประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือป่าอนุรักษ์ ราษฎรจะได้ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟู ด้วยความร่วมมือและสนับสนุนโดยราษฎรในท้องถิ่นในลักษณะป่าชุมชน นอกจากนี้รัฐควรสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดการ และสนับสนุนให้ความรู้ทางด้านวิชาการอย่างเพียงพอ สำหรับโครงการก่อสร้างใดๆ ในป่าพรุ ควรศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมก่อนดำเนินการ

ป่าพรุ ที่สำคัญในประเทศไทย

ป่าพรุที่มีขนาดใหญ่ และเป็นที่ยูจกในวงกว้าง ได้แก่

ป่าพรุโต๊ะแดง

ป่าพรุสิรินธร หรือป่าพรุโต๊ะแดง เป็นที่ตั้งของศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติป่าพรุสิรินธร (ป่าพรุโต๊ะแดง) บางคนกล่าวว่าป่าพรุโต๊ะแดงเป็น ป่าพรุแห่งสุดท้ายของประเทศไทย ซึ่งคลุมพื้นที่ของ 3 อำเภอ คือ อำเภอดากใบ อำเภอสุไหงโกทก และอำเภอสุไหงปาดี มีพื้นที่ประมาณ 120,000 ไร่ แต่ส่วนที่สมบูรณ์โดยประมาณมีเพียง 50,000 ไร่ เป็นป่าที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์ป่าและ พรรณไม้ ป่าพรุแห่งนี้เป็นป่า ที่อุดมสมบูรณ์ที่ยังหลงเหลืออยู่ นับเป็นป่าที่มีประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ต่อชุมชนเป็นอย่างมาก เป็นแหล่งอาหารและยารักษาโรคของมนุษย์ มีไม้ยืนต้นที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เป็นแหล่งน้ำจืดสำคัญของคนที่อาศัยอยู่รอบป่าพรุ เป็นแหล่งรับน้ำขนาดใหญ่ ทำให้น้ำท่วมได้ยาก ตลอดจนรวมความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ เนื่องจาก มนุษย์ สัตว์ และพืชต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น จึงต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งอาหารและที่อยู่อาศัย เปรียบเสมือนห่วงโซ่สายใยของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลกที่ไม่อาจขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จำเป็นไปได้

ป่าพรุโต๊ะแดง มีสภาพเป็นป่าดิบชื้นในที่ลุ่ม มีน้ำขังในฤดูแล้งและน้ำไหลในฤดูน้ำหลาก น้ำที่ขังอยู่มีความเป็นกรด-ด่างระหว่าง 3-6 การทับถมของเศษซากอินทรีย์วัตถุ ทำให้น้ำมีปริมาณออกซิเจนต่ำ สภาวะแวดล้อมเหล่านี้ ทำให้สังคมสิ่งมีชีวิตในป่าพรุสิรินธรแตกต่างจากระบบนิเวศอื่นๆ พันธุ์ไม้ที่พบในป่าพรุมีกว่า 400 ชนิด บางอย่างนำมารับประทานได้ เช่น หลุมพี ซึ่งเป็น ไม้ในตระกูลปาล์ม มีลักษณะต้นและใบคล้ายปาล์ม แต่มีหนามแหลมอยู่ตลอดก้าน ผลมีลักษณะคล้ายระกำ แต่จะเล็กกว่า รสชาติออกเปรี้ยว ชาวบ้านนำมาคองและส่งขายฝั่งมาเลเซีย ซึ่งคนมาเลย์จะนิยมมาก ฤดูเก็บผลจะอยู่ในช่วงเดือน พฤศจิกายน-มีนาคม ถ้าเป็นช่วงอื่นจะหายากและราคาสูง บางอย่างเป็นพืชพรรณในเขตมาเลเซีย เช่น หมากแดง ซึ่งมีลำต้นสีแดง เป็นป่าล้มชันดีมีราคา มีผู้นิยมนำไปเพาะเพื่อประดับสวน เพราะความสวยของกาบและใบ ลำต้นมีสีแดงตั้งชื่อ ยังมีพืชอีกหลายชนิดที่น่าสนใจ เช่น ป่าหนันช้าง พืชในวงศ์กระดังงาที่มีดอกใหญ่และ กล้วยไม้กับพืชเล็ก ๆ ซึ่งจะต้องสังเกตดีๆ จึงจะให้เห็น

สัตว์ป่าที่พบกว่า 200 ชนิด เช่น ค่าง ชะมด หมูป่า หมิวขอ แมวป่าหัวแบน(ซึ่งเป็นสัตว์คุ้มครองที่หายากอีกชนิด

หนึ่งของไทย) หนูสิงคโปร์ พบค่อนข้างยากในคาบสมุทรมาเลย์แต่ชุกชุมมากบนเกาะสิงคโปร์ สำหรับประเทศไทยพบชุกชุมในป่าพรุโต๊ะแดงนี้เท่านั้น และหากป่าพรุถูกทำลายหนูเหล่านี้้อาจออกไปทำลายผลผลิตของเกษตรกรในพื้นที่โดยรอบได้

พันธุ์ปลาที่พบ ได้แก่ ปลาปากยื่น เป็นปลาชนิดใหม่ของโลกพบที่ป่าพรุสิรินธรนี้เท่านั้น ปลาตุกรำพัน ที่มีรูปร่างคล้ายงูซึ่งอาจพัฒนาเป็นปลาเศรษฐกิจที่ใช้เลี้ยงในแหล่งที่มีปัญหาน้ำเปรี้ยวได้ ปลากระเมะ รูปร่างประหลาดมีหัวแบนๆ กว้างๆ และลำตัวค่อๆยาวเรียวไปจนถึงหาง มีเงี่ยงพวยอยู่ที่ครีบหลัง ปลาเหล่านี้จะอาศัยป่าพรุเป็นพื้นที่หลบภัยและวางไข่ ก่อนที่จะแพร่ลูกหลานออกไปให้ชาวบ้านได้อาศัยเป็นเครื่องยังชีพ

นกที่มีหลายชนิด แต่ที่เด่นๆ ได้แก่ นกยางเขนคางแดง มีมากในเกาะสุมาตรา เกาะบอร์เนียว และมาเลเซีย ในประเทศไทยพบครั้งแรกที่นี่เมื่อปีพ.ศ. 2530 นกจับแมลงสีฟ้ามาเลเซีย ซึ่งในประเทศไทยจะพบที่ป่าพรุสิรินธรเพียงแห่งเดียวเท่านั้น และปัจจุบันนกทั้งสองชนิดอยู่ในภาวะล่อแหลมต่อการสูญพันธุ์ พืชชั้นต่ำจำพวกมอส และจุลินทรีย์ อีกมากที่ยังไม่ได้ถูกสำรวจพบ มีการสะสมของชั้นดินอินทรีย์วัตถุ มีลักษณะหุบขวยเหมือนฟองน้ำที่มีความหนาแน่นน้อยอุ้มน้ำได้มาก มีการสะสมระหว่างดินพีท กับ ดินตะกอนทะเล สลับชั้นกัน 2 - 3 ชั้น เนื่องจากน้ำทะเลเคยมีระดับสูงขึ้นจนท่วมป่าพรุ จนทำให้เกิดการสะสม ของตะกอน และน้ำทะเลถูกขังอยู่ด้านใน จนทำให้พันธุ์ไม้ในป่าพรุตายไปและเกิดเป็นป่าชายเลนขึ้นแทนที่ แต่เมื่อระดับน้ำทะเลลดลงและมีฝนตกลงมาสะสมน้ำที่ขังอยู่จึงจืดลง และเกิดป่าพรุขึ้นอีกครั้ง ดินพรุชั้นล่างมีอายุถึง 6,000 - 7,000 ปี ส่วน ดินพรุชั้นบนอยู่ระหว่าง 700 - 1,000 ปี (20)

พรุควนจีเสียน

เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ (Ramsar sites) แห่งแรกของประเทศไทย ที่ได้ รับการคัดเลือกบรรจุใน “ทะเบียนรายชื่อพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ (List of Wetlands of International Importance)” ซึ่งเป็น การดำเนินการตามพันธกรณีจากการที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคี อนุสัญญาแรมซาร์ เมื่อปี พ.ศ.2541 พรุควนจีเสียน ตั้งอยู่ ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย บริเวณตอนเหนือของทะเลสาบสงขลาในเขต อ.ควนขนุน จ.พัทลุง อ.ระโนด จ.สงขลา อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ 3,087.5 ไร่ ลักษณะเป็น ป่าพรุน้ำจืดประกอบด้วย ไม้เสม็ดขาว ทุ้งหญ้า ราโพ หญ้ากระจูด กระจูดหนู ต้นเนียน ต้นคุระ ขางนา กาแซะ เขียด และพืชพวกปาล์มชนิดต่างๆ เช่น กะพ้อ กะพ้อแดง

เป็นที่ทำรังวางไข่ของนกน้ำเล็ก นกกระสาแดง นกยางควาย นกยางเปียและนกแขวก มีนกมารวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ คาดว่ามากกว่า 10,000 ตัวในฤดูอพยพ อยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อย ซึ่งประกอบด้วยระบบนิเวศที่มีความหลากหลาย เช่น บึงน้ำจืด ป่าพรุเสม็ด ดงหญ้าขึ้นและ ดงกกกลม ดงแหม และนาข้าว ทะเลน้อยเป็นที่อยู่อาศัยของนกน้ำกว่า 187 ชนิด โดยเฉพาะ "นกกาบบัว" ซึ่งทำรังวางไข่ที่นี่เพียงแห่งเดียว พบนกที่อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง ได้แก่ นกอ้ายจ้าวและนกตะกุ่ม นกที่อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ ได้แก่ นกกระสานวล นกกระสาแดง นกกาบบัว นกช้อน หอยขาว เขี้ยวดำและนกฟินฟุต ในฤดูหนาว จะพบนกอพยพที่สำคัญ ได้แก่ นกช้อนหอยขาว เป็ดแดง เป็ดดับแล

ในพื้นที่บริเวณรอยเชื่อมต่อของพื้นที่ที่เป็นพรุกับควนยังคงพบพืชพวกเสม็ดอยู่ เป็นจำนวนมาก โดยพรุควนจีเสียนเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร แหล่ง ทำรังวางไข่ ของนกน้ำทั้งที่เป็นนกอพยพและนกอพยพ อาทิ นกกระสา

แดง นกกาน้ำเล็ก นกยางควาย นกยางเปีย นกแขวก และในฤดูหนาวจะพบนกช้อนหอยขาวหรือนกกลา ซึ่งเป็นนกที่อยู่ในสถานะที่ใกล้สูญพันธุ์ ของ IUCN4

พรวนเครื่อง

เป็นพรวนขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของภาคใต้ โดยมีขนาดใหญ่รองจากพรวนโต้งแดงในจังหวัดนราธิวาส เดิมมีพื้นที่เกือบ 2 แสนไร่ แต่ในปี พ.ศ. 2547 เหลืออยู่เพียง 85,560 ไร่ และน่าจะลดลงอีกมาก ในปัจจุบันเนื่องจากการบุกรุกจับจองพื้นที่เพิ่มขึ้น พรวนเครื่องเป็นแหล่งน้ำที่มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศอื่นๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา- ลุ่มน้ำปากพนัง แหล่งต้นน้ำของพรวนมาจากเทือกเขาบรรทัด ซึ่งอยู่ทางตะวันตกห่างออกไป 50 กิโลเมตร และจากภูเขาของ อ.ร่อนพิบูลย์ และ อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช พรวนเครื่อง ตั้งอยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย บริเวณตอนเหนือของทะเลสาบสงขลา ในเขตรอยต่อของ จ.พัทลุง จ.สงขลา และ จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นบริเวณรอยต่อระหว่างลุ่มน้ำปากพนังตอนล่างและลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนบน โดยครอบคลุมพื้นที่ 5 อำเภอ 12 ตำบล 33 หมู่บ้าน คือ อ.ระโนด จ.สงขลา อ.หัวไทร อ.เชียรใหญ่ อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช และ อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

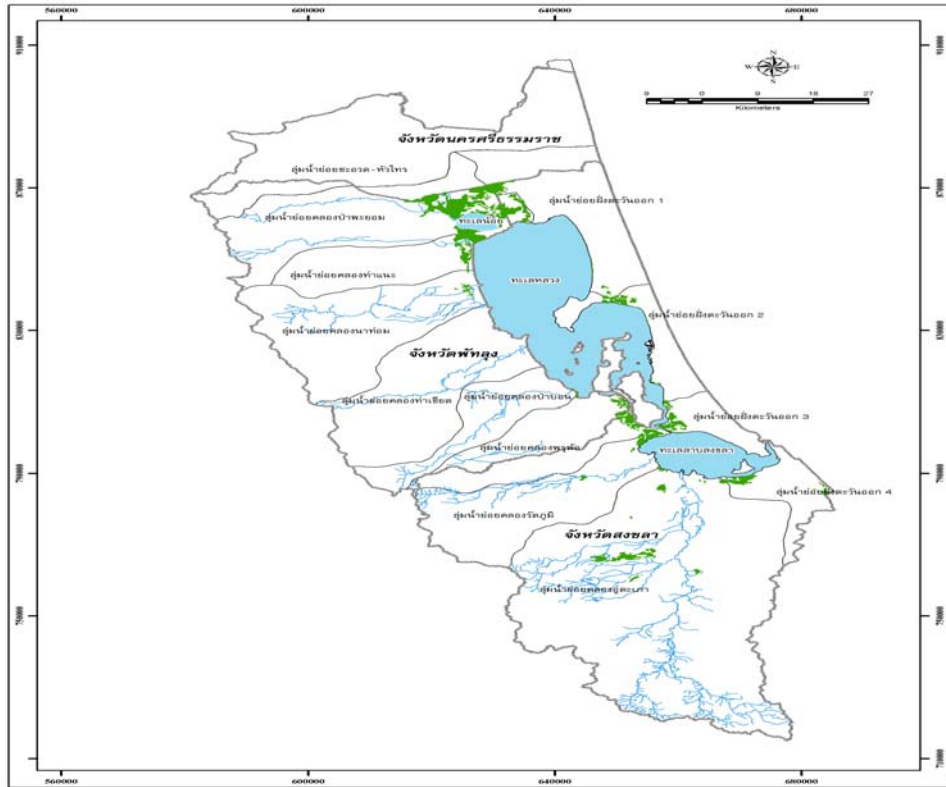
ป่าพรุคันธุลี

ป่าพรุคันธุลี เดิมเป็นระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เดิมเป็นป่าพรุที่มีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2525 เกิดภัยแล้งติดต่อกันเป็นเวลานาน และไฟป่าได้เผาไหม้ทำลายป่าพรุเกือบร้อยละ 50 ของพื้นที่ หลังจากนั้น มีชาวบ้านเข้าไปจับจองพื้นที่เพื่อทำการเกษตรระยะหนึ่งจนดินหมดความอุดมสมบูรณ์พื้นที่จึงถูกทิ้งร้างและปล่อยให้พื้นดินกลับคืนสภาพเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ปัจจุบันมีเนื้อที่ประมาณ 875 ไร่ น้ำในพรุมีสภาพเป็นกรด มีคุณสมบัติเป็นน้ำอ่อน ซึ่ง Phytoplankton เจริญเติบโตได้ดี ขณะเดียวกันพบปริมาณสารเคมีหลายชนิด ปนเปื้อนในแหล่งน้ำ สูงเกินค่ามาตรฐาน เนื่องจากมีการใช้ยาปราบศัตรูพืช ในพื้นที่การเกษตรรอบป่าพรุในปริมาณสูง ในด้านความหลากหลายทางชีวภาพ สำรวจเบื้องต้น พบพรรณพืช 36 ชนิด พรรณปลา 29 ชนิด สัตว์ป่า 98 ชนิด และยังพบหอยทาก 2 ชนิด ที่ไม่มีรายงานพบในประเทศไทยมาก่อน ชุมชนรอบพรุคันธุลี เกิดจากการอพยพย้ายถิ่นจากชุมชนใกล้เคียง รวมทั้งนครศรีธรรมราชและจังหวัดในภาคกลาง ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มาเป็นลำดับ ระบบการผลิตของชุมชนต้องอาศัยแหล่งน้ำจากป่าพรุ โดยเฉพาะสวนผลไม้ การศึกษาพบว่าชุมชนรอบพรุใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและเป็นรายได้ อย่างไรก็ตามปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของป่าพรุและชุมชนคือ การถือครองที่ดินทั้งที่เป็นกรรมสิทธิ์เอกชน และการเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ อย่างไรก็ตามยังมีการบุกรุกพื้นที่ป่าพรุเพื่อทำประโยชน์ในการประกอบอาชีพ และมีนายทุนเข้ามาขอซื้อที่ดิน จากชาวบ้านที่จับจองพื้นที่ป่าพรุ เพื่อใช้ปลูกปาล์มน้ำมัน และยางพารา ทำให้ระบบนิเวศของป่าพรุคันธุลีถูกคุกคามมากขึ้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเร่งดำเนินการศึกษา เพื่อกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ป่าพรุคันธุลี ซึ่งมีความหลากหลาย เพื่อคงความเป็นถิ่นที่อยู่อาศัย ตามธรรมชาติ และเพื่อเป็นแนวทางที่จะประยุกต์ใช้กับพื้นที่ถิ่นที่อยู่อาศัยแห่งอื่นๆ ต่อไป (21)

บทที่ 3 ป่าพรุของทะเลสาบสงขลา

เมื่อราว 130 ล้านปีก่อน การดันตัวของหินอัคนีได้ทำให้เกิดแนวเทือกเขาตรง-พัทลุงหรือที่รู้จักกันในนามเทือกเขาบรรทัด การยกตัวครั้งนี้ทำให้พื้นที่บางส่วนของจังหวัดพัทลุงค่อยๆ โผล่จากระดับน้ำทะเล รวมทั้งบริเวณที่เป็นเขตระโนด-สทิงพระ ห้วงเวลาอันยาวนานทำให้พื้นที่โดยเฉพาะส่วนที่เป็นหินปูนเกิดการสึกกร่อนอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งบริเวณหินปูนส่วนใหญ่ถูกทำลายไปเหลือแต่ที่เป็นเขาลูกโดดอยู่หลายแห่ง เช่น เขาภูเขาสวรรค์ เขาอกทะลุ เขาลำมาลัย เขาชัยบุรี เขาชัยสน

หลังจากนั้น น้ำทะเลได้แผ่เข้ามาท่วมพื้นที่ส่วนใหญ่ของพัทลุง และถอยกลับออกไป เป็นเช่นนี้อยู่ 3-4 ครั้ง น้ำทะเลเพิ่งถอยกลับครั้งสุดท้ายเมื่อประมาณ 50,000 ปีที่ผ่านมา และการถอยกลับของน้ำทะเลนี้เองทำให้เกิดเกาะหลายเกาะ บริเวณระโนด-สทิงพระ สร้างแนวสันทรายอันทับถมด้วยทรายกับซากปะการัง ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์มีเพียงสันทรายเกิดใหม่ ค่อยๆ ทับถมตั้งแต่หัวเขาแดงไปสุดเขตระโนด ขวางอยู่ข้างหน้า ขนานกับชายฝั่งทะเลซึ่งปัจจุบันคือจังหวัดพัทลุง ส่วนสันทรายก็ค่อยๆ พัฒนาจากการทับถม เชื่อมโยงเกาะต่างๆ จนเกิดเป็นสันทรายแนวยาวขึ้นมา เมื่อ พ.ศ. 2229 บริเวณแหลมสทิงพระ สมัยนั้นมี 5 เกาะ ต่อมาในปี 2410 เกาะทั้ง 5 ได้รวมกันกลายเป็นเกาะใหญ่เพียงเกาะเดียว มีชื่อในแผนที่ของชาวต่างประเทศที่จดบันทึกว่า “พูโลแทนทาลัม” การทับถมของโคลนตะกอนและทรายที่เกิดจากการกระทำของคลื่นลมได้ทำให้เกาะแทนทาลัม หรือแนวสันทรายระโนด-สทิงพระขยายใหญ่ มีแผ่นดินยื่นไปเชื่อมกับแผ่นดินใหญ่ที่อยู่ทางตอนบน จนกลายเป็นทะเลปิดที่เรียกว่าทะเลสาบขึ้นมา จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การบันทึกการเดินทางเรือของชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายกับสยามในอดีตระบุ หลายร้อยปีก่อน ไม่ปรากฏทะเลสาบสงขลาเหมือนในปัจจุบัน แต่พื้นที่บริเวณนี้เป็นร่องน้ำในทะเลระหว่างแผ่นดินกับแนวสันทรายยาวที่เป็นเกาะริมทวีปเรียกชื่อว่า แทนทาลัม (Tantalem) ต่อมาภายหลังระดับน้ำทะเลลดลง และการทับถมของตะกอน และทราย จากการกระทำของคลื่นลม มีมากขึ้นเรื่อยๆ ตอนบน ทำให้เกาะดังกล่าวขยายใหญ่ขึ้น จนแผ่นดินของเกาะยื่นไปเชื่อมกับแผ่นดินใหญ่ที่อยู่ทางตอนบน จนกลายเป็นทะเลปิด ทำให้ทางเดินเรือออกจากทะเลสาบสู่อ่าวไทยทางเหนือ ปิดลงอย่างสมบูรณ์ตามธรรมชาติ จากทางตอนเหนือ เนื่องจากมีซากสารอินทรีย์ทับถม นานๆ ก็กลายเป็นพรุ เช่นพรุควนเคร็ง ส่วนทางใต้ลงมา ยังมีสภาพเป็นทะเลสาบและมีสภาพดังปัจจุบัน

แผนที่ แสดง บริเวณพื้นที่ป่าพรุและป่าชายเลน รอบทะเลสาบสงขลา (แถบสีเขียว)

โดยพื้นที่ชุ่มน้ำในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่ชุ่มน้ำในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย พื้นที่ชุ่มน้ำในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาคุชูด พื้นที่ชุ่มน้ำเขาปู่-เขาย่า พื้นที่ชุ่มน้ำ เขาน้ำค้าง พื้นที่ชุ่มน้ำเขาบรรทัด พื้นที่ชุ่มน้ำ โตนงาช้าง พื้นที่ชุ่มน้ำพรุค้างคาว พื้นที่ชุ่มน้ำเขาเหรอง พรุควนจีเสียน พรุควนเคร็ง พรุที่มีความสำคัญ บริเวณกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้แก่ (48)

พรุควนเคร็ง

ลักษณะทั่วไปของพรุควนเคร็ง

พรุควนเคร็งตั้งอยู่ในบริเวณรอยต่อระหว่างลุ่มน้ำปากพนังตอนล่างและตอนบนของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีพื้นที่พรุทั้งหมดประมาณ 195,545 ไร่ พื้นที่ป่าพรุนี้ครอบคลุม 3 จังหวัดด้วยกันคือ จังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง และจังหวัดนครศรีธรรมราช สภาพทางด้านตะวันตกซึ่งเป็นกลุ่มน้ำของพรุควนเคร็งมีระดับความสูงเฉลี่ยที่ 40 เมตร วัดจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (ทรก.)

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

พรุควนเคร็งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของทะเลสาบสงขลาและตั้งอยู่ที่บริเวณละติจูด 7 องศา 45 ลิปดา ถึง 8 องศา 01 ลิปดา เหนือ และลองจิจูด 100 องศา 09 ลิปดา ถึง 100 องศา 15 ลิปดา ตะวันออก ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ 3 จังหวัดคือ จังหวัดพัทลุง จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันออก จดทะเลหลวง(ทะเลสาบสงขลาตอนบน) ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 4083 ท้องที่ตำบลเครียะ ตำบลบ้านขาว อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

ทิศตะวันตก จดลำคลองศึกฤทธิ์ (คลองขุด) ฝั่งทะเลน้อยด้านตะวันตก ทุ่งนา ป่าปรีอ ป่าไม้เสม็ดขาว ทุ่งที่ตำบล พนางตุง ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ตำบลขนหาด ตำบลนางหลง ตำบลท่าเสม็ด ตำบลเครื่อง อำเภอชะ อวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศเหนือ จดคลองชะอวด ทุ่งนา ป่าปรีอ ป่าไม้เสม็ดขาว ตำบลเครื่อง อำเภอชะอวด ตำบลแหลม และตำบลควนชะ ลิก อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศใต้ จดคลองปากประ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

ส่วนการปกครอง พุทฺควนเครื่องติดเขต 3 จังหวัด คือ จังหวัดพัทลุง จังหวัดสงขลา และ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่ง แต่ละจังหวัดมีส่วนการปกครองดังนี้

1) จังหวัดพัทลุง แบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 10 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 65 ตำบล 604 หมู่บ้าน ส่วนการ บริหารส่วนท้องถิ่นแบ่งเป็น องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 1 แห่ง สุขาภิบาล 8 แห่ง และองค์การบริหารส่วน ตำบล 63 แห่ง (สำนักงานสถิติจังหวัดพัทลุง, 2544) ซึ่งพื้นที่ที่ติดพุทฺควนเครื่องอยู่ในเขตอำเภอควนขนุน

2) จังหวัดสงขลา แบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 16 อำเภอ 127 ตำบล 982 หมู่บ้าน ส่วนการบริหร ส่วนท้องถิ่นแบ่งเป็น เทศบาล 19 แห่ง เทศบาลนคร 2 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง และเทศบาลตำบล 16 แห่ง (สำนักงานสถิติ จังหวัดสงขลา, 2546) โดยอำเภอที่ติดกับพุทฺควนเครื่อง คือ อำเภอระโนด

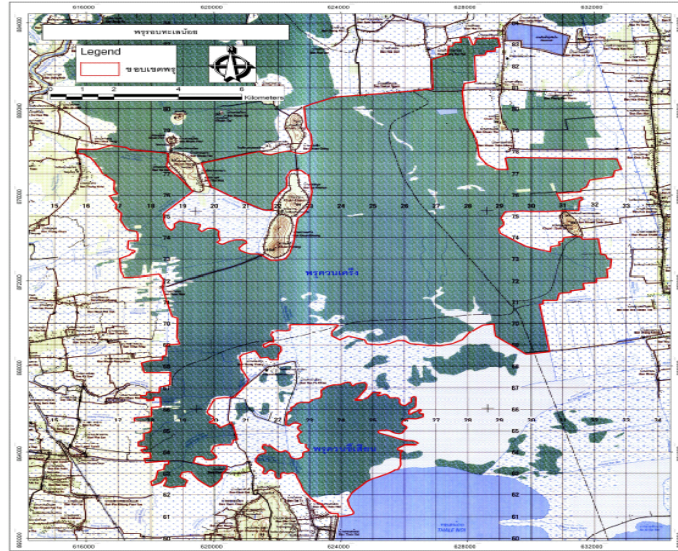
3) จังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 21 อำเภอ 2 กิ่ง อำเภอ 170 ตำบล 1,428 หมู่บ้าน ส่วนการบริหรส่วนท้องถิ่นแบ่งเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 3 แห่ง สุขาภิบาล 21 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 164 แห่ง (สำนักงานสถิติจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2544) โดยอำเภอที่ติดพุทฺควนเครื่อง คือ อำเภ หัวไทร อำเภอชะอวด และอำเภอเชียรใหญ่

การคมนาคมขนส่งในหมู่บ้าน การคมนาคมทั้งในและรอบขอบพุดในปัจจุบันนิยมใช้การขนส่งทางบกเป็นหลัก ส่วนการขนส่งทางน้ำมีอยู่บ้างในพื้นที่ที่ติดคลอง หรือมีน้ำท่วมขังตลอดปี

1) การขนส่งทางบก เส้นทางคมนาคมหรือถนนในหมู่บ้าน ทั้งในและรอบขอบพุดมี 3 ลักษณะ คือ ถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต และถนนลูกรัง การเดินทางใช้รถยนต์ และมอเตอร์ไซค์เป็นพาหนะ

2) การขนส่งทางน้ำ ปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้เรือหางยาว ไม่มีหลังคา เป็นพาหนะในการคมนาคมขนส่งทั้งในและ รอบขอบพุด ซึ่งรูปแบบการขนส่งทางเรือมี 2 ลักษณะ คือ การขับเรือรับจ้างและการเป็นเจ้าของเรือ เส้นทางที่ใช้ขนส่งจะ ใช้ลำคลองสายหลักๆ เช่น คลองนางเรียม คลองกก คลองตะเคร็ง และคลองชะอวด เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้การขนส่งทาง น้ำในพื้นที่พุทฺควนเครื่องเพิ่มขึ้นในช่วงน้ำหลาก

แผนที่แสดงภูมิประเทศพรุรอบทะเลน้อย

2. ข้อมูลทางกายภาพของพรุควนเคร็ง

สภาพด้านสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศต่างๆ ในพรุควนเคร็ง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 สภาพภูมิประเทศ พรุควนเคร็งมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมขังเกือบตลอดปี และสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่บนแผ่นดิน และพื้นที่บริเวณพื้นน้ำ ดังนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543)

1) พื้นที่บนแผ่นดิน จะแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1.1) ที่ราบน้ำท่วมถึง (*Tidal flat*) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วมถึงโดยมีน้ำขึ้นมาเป็นเวลาและพื้นที่บริเวณหาดโคลน พบทางทิศตะวันออกของป่าพรุ พื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1-2 เมตร ความลาดชัน ร้อยละ 0.5 ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นทุ่งนา และทุ่งหญ้า

1.2) ป่าพรุ (*swamp forest*) เป็นบริเวณก้นกระทะของพื้นที่ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 60 เซนติเมตร ทำให้ต่ำกว่าพื้นที่อื่นๆ โดยรอบ ซึ่งเป็นควน หรือเนินสูงเล็กน้อยและบนควนเหล่านี้จะพบทุ่งหญ้าเป็นหย่อมๆ และป่าดิบชื้นบ้างเล็กน้อย

1.3) ที่ราบ (*plain*) พบทางทิศตะวันตกของป่าพรุ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 8 เมตร ความลาดชันร้อยละ 2 พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นนาข้าว สวนยาง ป่าดิบชื้น และอาจจะพบทุ่งหญ้าและป่าพรุในพื้นที่ราบบางแห่งด้วย

2) พื้นที่บริเวณพื้นน้ำ มีเนื้อประมาณร้อยละ 6 ของพื้นที่ทั้งหมด มีความลึกประมาณ 1.2 เมตร ซึ่งจะพบพืชน้ำได้แก่ พืชลอยน้ำ หญ้าลอยน้ำ จูด กกสามเหลี่ยม กกกลม และกง เป็นต้น

2.2 สภาพภูมิอากาศ บริเวณพื้นที่พรุควนเคร็งอยู่ในเขตเส้นชั้นน้ำฝน 1,900-2,000 มิลลิเมตร/ปี โดยมีฝนตกประมาณ 10 เดือน และสภาพขาดฝนเพียง 2 เดือนในรอบปี และมีอัตราการระเหยของน้ำสูงมาก โดยมีค่าศักยภาพของการระเหยน้ำและคายน้ำสูงสุดในเดือนเมษายน มีค่า 200 มิลลิเมตร ทำให้ช่วงฤดูแล้งระดับน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อยลดลงมาก ตั้งแต่เดือนเมษายน – มกราคม มีปริมาณน้ำฝนประมาณ 100 มิลลิเมตร หรือมากกว่า ฝนตกมากที่สุดในเดือนพฤศจิกายน โดยมีค่าเฉลี่ยประมาณ 500 มิลลิเมตร ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายปี ประมาณ 2,035 มิลลิเมตร จำนวนวันฝนตกเฉลี่ย 152.8 วันต่อปี มีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 27 องศาเซลเซียส และมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยในรอบปี ร้อยละ 79 เดือนที่ชื้นมาก คือ เดือนตุลาคม และพฤศจิกายน (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543)

แต่ในระยะเวลา 4 – 5 ปีที่ผ่านมา สภาพพื้นที่ป่าพรุควนเคร็งมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การใช้ประโยชน์จากป่าพรุหมดสิ้นลงไปด้วย วิธีการจัดการกับป่าพรุที่เคยมีในอดีตก็เสื่อมสูญลง และภูมิปัญญาที่เคยมีเคยใช้ในพื้นที่ป่าพรูก็นับวันจะสูญสิ้นไปด้วย โครงการศึกษาภูมิปัญญาในป่าพรุควนเคร็ง จึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องดังกล่าว เพื่อต้องการสืบค้นภูมิปัญญาการใช้ป่าพรุของคนในอดีต

พรุควนเคร็งเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและกลุ่มน้ำปากพนัง โดยพื้นที่พรุควนเคร็งเป็นเสมือนจูดรับน้ำ แหล่งกรองตะกอน (ด้วยป่าธรรมชาติ) ของน้ำที่ไหลหลากมาจากเทือกเขาบรรทัดทางทิศตะวันตกของกลุ่มน้ำปากพนัง ห่างออกไปประมาณ 50 กิโลเมตร ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำแห่งหนึ่งของป่าพรุรวมกับน้ำจากเขตภูเขาในอำเภอร่อนพิบูลย์ (49) และ อำเภอชะอวด ก่อนที่น้ำจะระบายลงสู่ทะเลน้อยไปออกทะเลสาบสงขลาทางตอนใต้ของกลุ่มน้ำปากพนัง และระบายออกคลองควนที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำปากพนัง และคลองแดนที่ไหลออกอ่าวไทย

สถานภาพทางนิเวศวิทยาของพื้นที่พรุควนเคร็ง เป็นพื้นที่ป่าพรุขนาดใหญ่ มีไม้เสม็ดขาวเป็นไม้เด่นและหนาแน่น เป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่มีพรรณไม้น้ำหนาแน่น มีลำน้ำหลายสายไหลผ่าน ประกอบกับการขุดคลองระบายน้ำพาดผ่านรวมถึงถนนผ่านพื้นที่พรุหลายสาย บริเวณพื้นที่รอบนอกของพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นที่เกษตรกรรม ได้แก่ สวนปาล์ม น้ำมันสวนยางพารา เป็นต้น รวมถึงเป็นชุมชนและสถานที่ราชการ สภาพทางนิเวศวิทยาแหล่งน้ำส่วนใหญ่เป็นพื้นที่แอ่งน้ำขนาดใหญ่ เชื่อมต่อกับลำน้ำหลายสาย โดยเฉพาะแอ่งน้ำบริเวณกลางพื้นที่มีการตื่นเงินที่เกิดจากการทับถมของซากพืชโดยเฉพาะหญ้า รวมถึงลำน้ำหลายสายมีการตื่นเงินและถูกบุกรุก บางลำน้ำมีการฟื้นฟูโดยการขุดลอกมีคันดินสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้เกิดขบวนการอพยพของทรัพยากรปลาในการเข้าออกระหว่างพื้นที่พรุกับลำน้ำในฤดูน้ำหลาก ขณะเดียวกันการสร้างคลองเพื่อป้องกันน้ำท่วมที่ผ่านพื้นที่พรุทำให้น้ำในบริเวณพื้นที่พรุแห้งในฤดูแล้งส่งผลให้เอื้อต่อการบุกรุกพื้นที่มากขึ้น และทำให้ทรัพยากรปลาลบเข้ามาในลำน้ำช่วงฤดูแล้ง ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยได้ แต่คลองดังกล่าวในหลายพื้นที่มีคันดินสูงขวางกั้นเส้นทางอพยพของปลาในฤดูน้ำหลาก ทำให้ทรัพยากรปลาลดจำนวนลงได้ รวมทั้งมีการทำการประมงมากและทั่วพื้นที่ โดยเฉพาะในคลองขุดมีการใช้ยอขนาดใหญ่รวมถึงอวนตาถี่และโพงพางในบางพื้นที่ ซึ่งมีส่วนทำให้ทรัพยากรปลาลดจำนวนลง ทั้งนี้ควรมีร่องน้ำสำหรับให้ทรัพยากรปลาสามารถอพยพเข้าออกระหว่างพื้นที่พรุกับลำน้ำได้ในฤดูน้ำหลากเพื่ออาศัย เป็นแหล่งอาหารและเพาะพันธุ์ต่อไป

สภาพการใช้ที่ดินของพรุควนเคร็งส่วนใหญ่เป็นป่าพรุเสื่อมโทรม เนื้อที่ 56,951 ไร่หรือร้อยละ 65.50 ของเนื้อที่พรุ รองลงมาได้แก่ พื้นที่ลุ่ม เนื้อที่ 15,249 ไร่หรือร้อยละ 17.54 ของเนื้อที่พรุ ป่าพรุสมบูรณ์ เนื้อที่ 6,638 ไร่ หรือร้อยละ 7.63 ของเนื้อที่พรุ เนื้อที่ 3,678 ไร่ หรือร้อยละ 4.23 ของเนื้อที่พรุ ที่เหลือเป็นปาล์ม น้ำมัน ทุ่งหญ้า สนประดิพัทธ์ คลองชลประทาน นาไร่ กระจิน ไม้ยืนต้นถนน พืชผัก พื้นที่น้ำ ไม้ผลผสม ไม้ยืนต้น สถานที่ราชการ และหมู่บ้าน

สถานภาพของพื้นที่พรุในปัจจุบัน

เนื่องจากมีควนอยู่โดยรอบบนพื้นควน คิน เนิน เป็นที่ตั้งบ้านเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 700 ไร่ และเป็นพื้นที่พรุประมาณ 10,000 ไร่ ลักษณะ สถานภาพของพื้นที่พรุในปัจจุบัน มีดังนี้

- ลักษณะทางกายภาพ เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำขังและดินดอนในที่ลุ่ม
- ระบบน้ำ มีคูคลอง เชื่อมต่อกับคลองชะอวดและอยู่ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
- คุณภาพน้ำ ฤดูแล้งจะเป็นน้ำกร่อย เมื่อถึงฤดูฝนจะเป็นน้ำจืด
- ป่าไม้/พืชพันธุ์ไม้ ไม้เสม็ดขาว กระจูด กก บัวหลวง
- สัตว์น้ำ/สัตว์ป่า เช่น ปลาไหล ปลาตุ๊กตาฟัน ปลาโอน ปลาหมอ ปลาลาด

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง

ทะเลน้อย เป็นอุทยานนกน้ำที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ได้มีการสำรวจเมื่อปี พ.ศ.2517 และได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2518 นับเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแห่งแรกของประเทศไทย มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ บางส่วนของตำบลพนาสูง และตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ตำบลบ้านขาว ตำบลเครีชะ อำเภอรະโนน จังหวัดสงขลา ตำบลขนอนหาด ตำบลนางหลง ตำบลเสม็ด ตำบลชะอวด อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ประมาณ 457 ตารางกิโลเมตร หรือ 285,625 ไร่ (พื้นดิน 429 ตร.กม. ประมาณ 268,125 ไร่ และพื้นน้ำ 28 ตร.กม. ประมาณ 17,500 ไร่) มีชุมชนขนาดเล็กกระจายอยู่โดยรอบพื้นที่ทางตอนเหนือเป็นป่าพรุเสม็ดขนาดใหญ่ มีระดับน้ำลึกเฉลี่ย 1.2 เมตร ต้นน้ำของทะเลน้อยมาจากเทือกเขาบรรทัดซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดทั้งปี 2,126 มิลลิเมตรในอดีตก่อนการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าฯ พื้นที่ชุ่มน้ำแห่งนี้ จัดเป็นป่าพรุเสม็ดผืนใหญ่ที่สุดของประเทศแต่ได้ถูกบุกรุกตัดไม้เสม็ดเพื่อใช้ในการสร้างบ้าน และเป็นเชื้อเพลิง ทำให้กลายเป็นทุ่งหญ้าและบางส่วนได้ถูกบุกเบิกทำนา ซึ่งเป็นการทำลายแหล่งทำรังวางไข่และพื้นที่ผสมพันธุ์ของสัตว์ป่าต่าง ๆ รวมถึงมีการลักลอบล่าสัตว์ป่าเพื่อเป็นอาหารด้วย

ปัจจุบันพื้นที่ทะเลน้อยเป็นแหล่งหาปลาที่สำคัญของชาวประมงที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นตาข่ายดักปลา ลอบและเบ็ดราว และมีประชาชนที่ประกอบอาชีพเพาะปลุกข้าว โดยที่พื้นที่ทำนาบางส่วนในจำนวนนี้ไม่มีเอกสารสิทธิ์ และอยู่ในบริเวณเขตห้ามล่าฯ มีประชาชนประกอบอาชีพเลี้ยงวัว ควาย โดยอาศัยพื้นที่ทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ 3 แห่ง บริเวณทางตอนเหนือ ตะวันออกและใต้ รวมพื้นที่ประมาณ 2 หมื่นไร่ และอาชีพที่สำคัญอีกอาชีพหนึ่งคือการทำเครื่องจักสานจากกระจูด ซึ่งได้ทำต่อเนื่องสืบทอดมาหลายชั่วอายุ โดยสมัยก่อนเป็นการเก็บกระจูดจากธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันเมื่อกระจูดเหลือน้อยลงได้มีการทำนากระจูดขึ้นในหลายพื้นที่ รวมพื้นที่ประมาณ 8,300 ไร่ และประชาชนบางส่วนได้รับรายได้จากการท่องเที่ยว จากสถิตินักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวที่ทะเลน้อยมีไม่ต่ำกว่า 200,000 คน ต่อปี (50)

ความเป็นมาของทะเลน้อย

ทะเลน้อย เป็นทะเลสาบน้ำจืด มีพื้นที่ประมาณ 30 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในตำบลนางสูง และตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง มีคลองนางเรียนยาว 2 กิโลเมตรเชื่อมระหว่างทะเลน้อยกับทะเลสาบสงขลา ทางฝั่งตะวันตกเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของชุมชนทะเลน้อยประมาณ 2,000 ครัวเรือน ทางฝั่งตะวันออก ฝั่งเหนือ ฝั่งใต้ เป็นป่าพรุและพงหญ้า

ทะเลน้อยมีความลึกเฉลี่ย 1.5 เมตร เป็นแหล่งน้ำที่มีปลาน้ำจืดชุกชุมหลายชนิด เดิมชาวทะเลน้อยทำการประมงเป็นอาชีพหลัก ข่ายปลาสด ปลาเค็ม ปลาช่าง ปลาร้า ทำรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ดี เมื่อมีผู้คนมากขึ้น จำนวนกึ่งปลาน้อยลงชาวทะเลน้อยต้องเบนไปทำอาชีพอื่นแทน เช่น ค้าขาย ขับรถโดยสารประจำทางมีรถยนต์วิ่งรับผู้โดยสารประจำวัน ระหว่างตัวเมืองพัทลุงกับทะเลน้อยจำนวน 70 คัน รถจักรยานยนต์วิ่งรับส่งทั่วไปจำนวน 200 คัน อาชีพหลักของชาวทะเลน้อยในปัจจุบัน คือ ประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากกระจูด มีสื่อ หมวก พัด กระเป๋า รองเท้า แฟ้มเอกสาร ชาวทะเลน้อยสานเสื่อชานาญมาก มีตลาดขายสินค้าดังกล่าวสามารถส่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้ไปขายยังจังหวัดใกล้เคียง ทำรายได้ปีละประมาณ 60 ล้านบาท กระจูดที่ปลูกเองไม่พอต้องซื้อมาจากตำบลเครี อำเภชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

ป่าไม้แหล่งที่อยู่ของนกถูกทำลายไปมาก ผู้คนจับนกกินเป็นอาหาร เกิดอาชีพเก็บไข่นกขाय ปล่อยฝูงควายเหยียบขำรังและไข่นกเสียวหาย หากปล่อยไว้เช่นนี้ก็จะสูญพันธุ์เหมือนกับช้างและจระเข้ที่สูญพันธุ์ไปแล้ว นายผ่อง เล่งอี้ อดีตอธิบดีกรมป่าไม้ ขณะ นั้นดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าฝ่ายจัดการสัตว์ป่า เห็นความสำคัญของแหล่งนกน้ำทะเลน้อย จึงดำเนินการให้จัดตั้งเป็นอุทยานนกน้ำ เพื่อให้มีการสำรวจเห็นว่ามีความเหมาะสมจึงได้รับประกาศให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 พร้อมกับส่งเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติการ รวมพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทั้งหมด 457 ตารางกิโลเมตร

เริ่มแต่ทะเลน้อยเป็นอุทยานนกน้ำ ทะเลน้อยกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของภาคใต้ มีผู้คนต่างจังหวัด และชาวต่างประเทศมาเยือนมิได้ขาด สิ่งก่อสร้างมีเพิ่มขึ้น มีศาลาพัก เรือนรับรอง พระตำหนัก อาคารที่ทำการของเจ้าหน้าที่ตั้งเรียงรายอยู่ในน้ำ ห่างฝั่งออกไปทางตะวันออกมีชื่อเรียกอย่างไรเพราะ เช่น ศาลาบัวหลวง ศาลาบัวแดง เรือนกาบบัว เรือนนางนวล เรือนอัญชัน เป็นต้น อาคารทุกหลังมีสะพานถาวรเชื่อมถึงกันโดยตลอด โดยทะเลน้อยมีอากาศดี มีทิวทัศน์งดงามขณะที่เดินผ่านสะพานเหมือนเดินอยู่บนเนื้อทะเล ดอกบัวชูดอกสีขาว ม่วง แดง โอนเอนไปตามสายลม หากต้องการชมนกจำนวนมาก ๆ ควรลงเรือหางยาวออกชมในยามเย็น เป็นเวลาที่ฝูงนกพากันบินกลับรวงรัง ส่งเสียงร้องประสานกันเหมือนเสียงดนตรีธรรมชาติ มีเรือหางยาวจอดรอรับบริการในอัตราค่าละ 200 บาท (พ.ศ. 2546) นั่งได้ 12 คน ไม่กำหนดเวลาลอยเรือท่องเที่ยวไปจนผู้ไปชมจุใจ ทะเลน้อยเป็นแหล่งชุมชนขนาดใหญ่ เป็นแหล่งเศรษฐกิจสำคัญของจังหวัดพัทลุง เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับประเทศ เป็นอุทยานนกน้ำที่มีนกหลายชนิด และมีนกจำนวนมากที่สุดของไทย ทะเลน้อยอยู่ห่างจากตัวเมือง 35 กิโลเมตร หนทางไปมาสะดวกสบาย มีรถประจำทางวิ่งรับคนโดยสารตลอดวัน

พื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อยซึ่งครอบคลุมพื้นที่จังหวัดพัทลุง จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง อันมีคุณค่ายิ่งต่อระบบนิเวศ และการดำรงชีวิตของประชาชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งนี้ เป็นแหล่งความรู้ทางธรรมชาติวิทยา วัฒนธรรม และมีความสวยงามของทิวทัศน์ในการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญทางภาคใต้ สมควรแก่การอนุรักษ์ให้เกิดประโยชน์แก่มวลชีวิตที่เกี่ยวข้องอย่างยั่งยืนตลอดไป รัฐบาลจึงจำเป็นต้องดำเนินการจัดการอนุรักษ์พื้นที่ที่เหมาะสมกับสถานภาพควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศและความจำเป็นทางเศรษฐกิจของประชาชน โดยเฉพาะจำเป็นต้องส่งเสริมรายได้ของชุมชนท้องถิ่นให้มีรายได้โดยไม่เข้าไปใช้ทรัพยากรในทะเลน้อยโดยตรง และจากข้อมูลนักท่องเที่ยวในรอบ 5 ปี ที่ผ่านมามีผู้เข้าไปชมทะเลน้อยแต่ละปีประมาณ กว่าสามแสนคน จึงจำเป็นต้องมีการให้ความรู้ ความตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรและ สร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ให้แก่ผู้เข้าไปใช้สถานที่ส่งเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนในท้องถิ่น จากการท่องเที่ยว เพื่อรักษาทรัพยากรเหล่านี้ไว้ให้คงอยู่อำนวยความสะดวกอย่างยั่งยืน

โครงการศูนย์ศึกษาธรรมชาติทะเลน้อย จึงได้จัดตั้งขึ้นโดยกรมป่าไม้ และการสนับสนุนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทำการศึกษา สำรวจ ออกแบบ เพื่อก่อสร้าง จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน เพื่อเป็นแหล่งสำหรับศึกษาหาความรู้ ฝึกอบรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมุ่งเน้นพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetland) เป็นสำคัญ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้มีความสุขด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติแก่ประชาชน ซึ่งได้รับการจัดให้อยู่ในโครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยเริ่มการก่อสร้างในปี พ.ศ.2545 คาดว่าจะแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2546 เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2546 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ออกคำสั่งเปลี่ยนชื่อหน่วยงานจาก “ศูนย์ศึกษาธรรมชาติทะเลน้อย” เป็น “สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลน้อย”

พรุควนจีเสียน

ปี พ.ศ. 2536 คณะอนุกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ มีมติให้เสนอพรุควนจีเสียน ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ (*Ramsar site*) ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ (*Ramsar Convention*) 26 สิงหาคม 2540 คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบให้เสนอพื้นที่พรุควนจีเสียน เป็นพื้นที่ *Ramsar site* ต่อมาประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอันดับที่ 110 ของอนุสัญญาฯ ฉบับนี้ ควนจีเสียนจึงเป็น *Ramsar site* แห่งแรกของประเทศไทย มีผลบังคับใช้ตามพันธกรณี เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2541 โดยจะต้องดำเนินการส่งเสริมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างชาญฉลาดรักษาระบบนิเวศพฤษศาสตร์ สังคมศาสตร์ ชลชีววิทยา และอุทกวิทยา

ลักษณะของพื้นที่ทั่วไปของแหล่งน้ำพรุควนจีเสียน (เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย) จังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่อยู่ติดกับทะเลน้อย มีไม้ใหญ่ชนิดเสม็ดดอกขาวขนาดใหญ่หนาแน่นกระจายอยู่ทั่วบริเวณพื้นที่พรุ สลับกับมีไม้พื้นล่างเป็นจุดหญ้าและพืชน้ำหลากชนิด เป็นต้น บริเวณที่มีน้ำท่วมเป็นแนวกว้างทั่วพื้นที่พรุ พื้นที่ตื้นน้ำเป็นซากพืชและสารอินทรีย์มีความลึกกว่า 80 เซนติเมตรบริเวณพรุมีร่องน้ำขนาดเล็กกระจายในพื้นที่พรุ ระดับน้ำในพื้นที่พรุขึ้นลงเนื่องจากได้รับอิทธิพลน้ำขึ้นน้ำลงในทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลา

ที่ตั้ง

พรุควนจีเสียน อยู่ระหว่างพิกัดมุมบนซ้ายที่ 615000N 884000E และพิกัดมุมล่างขวาที่ 633000N 860000E ตั้งอยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยจังหวัดพัทลุง ได้รับประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ.2525 มีเนื้อที่ประมาณ 281,625 ไร่ มีอาณาเขตของผิวน้ำ ประมาณ 20,000 ไร่ พรุควนจีเสียน ส่วนที่เป็นป่าพรุเนื้อที่ประมาณ 10,541 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ

พรุควนจีเสียนมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มตั้งอยู่ตอนเหนือของทะเลน้อย สภาพโดยทั่วไปมีที่ดอนกระจายอยู่ในพื้นที่ ความกว้างของพรุประมาณ 5.26 กิโลเมตร ยาวประมาณ 6.20 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญ ระหว่างประเทศแห่งแรกของประเทศไทย (*Ramsar Site*) พื้นที่มีไม้เสม็ดขาว หญ้า และกระจูดปกคลุมอยู่ทั่วไป เป็นพื้นที่เคยมีสภาพป่าพรุที่สมบูรณ์มาก่อน พื้นที่มีน้ำท่วมขัง พื้นที่กก หญ้ากระจูด กระจูดหนู ขึ้นอยู่หนาแน่น หนองน้ำระหว่างทะเลน้อย และทะเลหลวงมีแนวเนินทรายธรรมชาติสูงประมาณ 0.5 เมตร กั้นอยู่ มีคลองเชื่อมต่อกับทะเลสาบสงขลา คั้นน้ำของทะเลน้อยมาจากเทือกเขาบรรทัด ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของทะเลน้อย น้ำไหลออกไปทางคลองนางเรียมและคลองยวนลงสู่ทะเลสาบสงขลา พื้นที่พรุควนจีเสียนมีสภาพการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นป่าพรุสมบูรณ์ เนื้อที่ 9,055 ไร่ หรือร้อยละ 85.90 ของเนื้อที่พรุ รองลงมาได้แก่ พื้นที่ลุ่มเนื้อที่ 1,328 ไร่ หรือร้อยละ 12.60 ของเนื้อที่พรุ ที่เหลือเป็นพื้นที่น้ำและคลองชลประทาน

ปัจจุบันพื้นที่ชุ่มน้ำพรุควนจี่เสียน ได้รับการคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์จากพรรณไม้นานาชนิด และเป็นที่อยู่อาศัยของนกประจำถิ่นกว่า 30 ชนิด เช่นนกเป็ดน้ำ นกอีโถง นกกาน้ำ นกยาง นกอัญชัญ และนกพริก จำนวน กว่า 30,000 ตัว และพบว่าในปีนี้มีนก อพยพหนีหนาวมาจากต่างประเทศ ซึ่งอพยพ มาหากินและอยู่อาศัยวางไข่ในเขตพื้นที่พรุควนจี่เสียน เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จากการสำรวจของเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย พบว่านกที่อพยพหนีหนาวเพิ่มมากขึ้นจากปีที่แล้ว เช่น นกกระสาवल นกเป็นแดง และอีกหลายชนิดนับตัว 100,000 ตัว และในขณะนี้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวต่างประเทศ และนักท่องเที่ยวชาวไทยเข้าชมจำนวนมาก

พรุสวนพฤกษศาสตร์พัทลุง

ที่ตั้ง

ตั้งอยู่ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ตำแหน่งระหว่างพิกัดมุมบนซ้ายที่ 623000N 859000E และพิกัดมุมล่างขวาที่ 629000N 854000E พรุในสวนพฤกษศาสตร์พัทลุง มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมทะเลสาบ มีเนื้อที่ประมาณ 6,936 ไร่ มีความกว้างของพรุประมาณ 4.15 กิโลเมตร ยาวประมาณ 5.73 กิโลเมตร สภาพโดยรอบเป็นพื้นที่ริมทะเลหลวงที่ได้รับอิทธิพลของน้ำทะเล มีลักษณะเป็นป่าพรุน้ำจืดที่พบพันธุ์ไม้ประเภท คือ ลำภู เสม็ด กระจูด เตย พื้นที่พรุในเขตสวนพฤกษศาสตร์พัทลุงส่วนใหญ่เป็นป่าพรุสมบูรณ์ เนื้อที่ 6,927 ไร่หรือร้อยละ 99.87 ของเนื้อที่พรุ และสถานที่ราชการ เนื้อที่ 9 ไร่ หรือร้อยละ 0.13 ของเนื้อที่พรุ

ด้านนิเวศวิทยาและห่วงโซ่อาหาร เป็นพรุสมบูรณ์มากอีกแห่งหนึ่ง มีซากพืชสารอินทรีย์ที่หนา มีแอ่งน้ำกระจายอยู่กลางพื้นที่ ส่วนรอบนอกพื้นที่พรุได้ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่เกษตร สภาพทางนิเวศวิทยาแหล่งน้ำเป็นน้ำจืด มีคลองขวนพาดผ่านพื้นที่พรุเชื่อมระหว่างคลองปากประกับทะเลสาบสงขลา มีแอ่งทุ่งหญ้าพรรณไม้น้ำบริเวณกว้างสลับกับเสม็ดขาวและมีน้ำท่วมขัง ระดับน้ำในพรุขึ้นลงตามการขึ้นลงของน้ำในทะเลสาบสงขลาและน้ำฝนในฤดูน้ำหลาก ทรัพยากรปลา มีการอพยพเข้าออกระหว่างพื้นที่พรุและคลองต่างๆ รวมถึงทะเลสาบ ทำให้พื้นที่นี้ยังคงความชุ่มชื้นของทรัพยากรปลา ทำให้มีการประมงโดยใช้ลอบยื่นจับปลาขนาดใหญ่เพื่อยังชีพของประชาชนในพื้นที่

ประวัติความเป็นมา

เดิมเป็นป่ามีพื้นที่หลายพันไร่และเป็นที่อยู่อาศัยของโจลงช้าง เมื่อช้างค่อยๆหายไป พื้นที่บางส่วนเริ่มโล่งเตียนชาวบ้านได้เข้าไปทำนาและทางการได้ประกาศไว้เป็นพื้นที่สงวน เมื่อปี 2516 กรมป่าไม้ได้ใช้พื้นที่ประมาณ 6,100 ไร่ ซึ่งเป็นป่าที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์เป็นสวนพฤกษศาสตร์

สถานภาพของพื้นที่พรุในปัจจุบัน

พื้นที่พรุมีขอบเขตชัดเจน สังเกตเห็นได้จากคูที่มีการขุดไว้รอบสวนพฤกษศาสตร์ ลักษณะ สถานภาพของพื้นที่พรุในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

- ทางกายภาพเป็นพื้นที่ลุ่มชายฝั่งทะเลสาบมีพืชพรรณขึ้นปกคลุม
- ระบบน้ำ มีช่องทางน้ำไหลเข้าออกทะเลสาบได้
- คุณภาพน้ำ บางฤดูกาลเป็นน้ำกร่อย และน้ำจืด
- ป่าไม้/พืชพรรณ ไม้ ไม้ไม่มีเสมีดขาว-เสมีดแดง จิก หว่า กระ กุ่ม ลำพู ลำเพ็ง
- สัตว์น้ำ/สัตว์ป่า มีปลาช่อน ปลากด ลิง กระจอก ตะกวด นก

นอกจากพรุ ขนาดใหญ่ดังกล่าวแล้ว พื้นที่รอบบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ยังมีพรุขนาดเล็ก อีกหลายพรุ เช่น พรุค้างคาว เป็นประเภท หนองน้ำ ตั้งอยู่ใน อำเภอหาดใหญ่ จ.สงขลา มีขนาดประมาณ 481 ไร่ พรุบัว ในอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งกลายเป็นนาข้าว และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ไปเกือบหมดแล้ว

พรุเชิงแส

ที่ตั้ง

ตั้งอยู่ที่ ตำบลกระแสดินธุ์ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ตำแหน่งระหว่างพิกัดมุมบนซ้ายที่ 645750N 843310E และพิกัดมุมขวาล่างที่ 651000N 839000E พื้นที่พรุเชิงแสที่ได้จากการวิเคราะห์พื้นที่ชุ่มน้ำมีเนื้อที่ประมาณ 6,611 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกรอกรบครอง แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงปกคลุมด้วยป่าเสม็ด

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มด้านทิศตะวันตกออกพื้นที่อยู่ด้านหลังสันดอนทรายของฝั่งทะเลอ่าวไทย ส่วนด้านทิศตะวันตกเป็นที่ลุ่มที่ต่อเนื่องถึงชายฝั่งทะเลสาบ พื้นที่บางส่วนมีลักษณะเป็นที่ดอนของเขารัดปุนและเขาโนมิเขารัดปุน ที่มีความสูงไม่เกิน 100 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่พรุมีลักษณะความกว้างประมาณ 3.02 กิโลเมตร ยาวประมาณ 4.04 กิโลเมตร

ลักษณะพื้นที่ทั่วไปของแหล่งน้ำพรุเชิงแส อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่อยู่ติดกับทะเลสาบสงขลา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทุ่งหญ้าโล่ง มีจุดหนาแน่น บางแห่งจะมีสันตะวาไปพายและบัวสาย เป็นต้น บริเวณริมทะเลน้อยมีไม้ใหญ่ชนิดลำพูกระจายบริเวณริมคลอง บริเวณที่มีจุดจะมีการทับถมของตะกอนซากพืชลึกลง 10 เซนติเมตร บริเวณพรุส่วนใหญ่จะมีสร้างคันดินกั้นน้ำท่วมเป็นแนวยาวขนานของฝั่งซึ่งส่วนใหญ่จะถูกปิดกั้นทางน้ำเข้า และน้ำบางตำแหน่งที่มีคลองย่อยนำน้ำเข้าในพื้นที่ได้เฉพาะในฤดูน้ำหลากเท่านั้น บางพื้นที่มีการขุดเป็นบ่อ แอ่งน้ำ และระดับน้ำในพื้นที่พรุขึ้นลงเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงในทะเลสาบสงขลา และบริเวณด้านบนได้รับอิทธิพลจากน้ำหลากในฤดูน้ำฝน พื้นที่พรุเชิงแสส่วนใหญ่สภาพการใช้ที่ดิน ได้แก่ ที่นา เนื้อที่ 2,006 ไร่ หรือร้อยละ 30.34 ของเนื้อที่พรุ รองลงมา ได้แก่ พื้นที่ลุ่ม เนื้อที่ 1,341 ไร่ หรือ ร้อยละ 20.28 ของเนื้อที่พรุ ที่ว่างเปล่าเนื้อที่ 1,001 ไร่หรือร้อยละ 15.14 ของเนื้อที่พรุ ป่าพรุสมบูรณ์ เนื้อที่ 776 ไร่หรือร้อยละ 11.74 ของเนื้อที่พรุ ที่เหลือ ได้แก่ พื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน/ไม้ผลผสม ไม้ผลผสม นาร้าง สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ป่าเลน ไม้ยืนต้น และคลอง

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง

เดิมรู้จักกันในนาม “อ่าวบางเตง” มีพื้นที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 600 ตารางกิโลเมตร หรือ 375,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จ.พัทลุง และ จ. สงขลา

พรุบางเตง หรือ อ่าวบางเตง

ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลปากพะยูน บริเวณหน้าที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลปากพะยูน มีนกชนิดต่างๆมากมาย ปัจจุบันเป็น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง หรือเดิม เรียกว่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่าวบางเตงตั้งอยู่ในตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ครอบคลุมพื้นที่ชุ่มน้ำในทะเลหลวง ทะเลสาบและเกาะต่างๆ ในอำเภอระโนด และกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา รวมทั้ง อำเภอเมือง บางแก้ว เขาชัยสน และปากพะยูนในจังหวัดพัทลุง ประกอบด้วย พืชน้ำ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าพรุเสม็ด และป่าชายเลน สภาพทั่วไปเป็นป่าพรุน้ำจืด พืชพันธุ์ที่พบมากได้แก่ เสม็ดขาว ลำพู โปทะเล โกงกาง กระจุค จาก ราโพ ปรีอ สาหร่ายและบัวชนิดต่างๆ สัตว์ที่พบได้แก่ กระจอกข้างลายท้องแดง ชะมดแผงหางปล้อง นากเล็บสั้น เสือปลา เต่าหวาย กิ้งก่าหัวแบน งูสิง กบนา เขียดบัว อึ่งน้ำเต้า นกน้ำชนิดต่างๆ เช่น นกเป็ดแดง นกเป็ดผี นกเป็ดคับแค นกนางนวล นกยางไฟหัวดำ นกยางโทนใหญ่ นกกระสาแดง เขียวแดง นกตีนเทียน นกอีโก้ง นกอีล้ำ นกพริก นกกระเต็น นกนางแอ่น โลมาหัวบาตร และปลาน้ำจืดชนิดต่างๆ เป็นต้น

นอกจากพรุ ขนาดใหญ่ดังกล่าวแล้ว พื้นที่รอบบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ยังมีพรุขนาดเล็ก อีกหลายพรุ เช่น พรุค้างคาว เป็นประเภทหนองน้ำ ตั้งอยู่ใน อำเภอหาดใหญ่ จ. สงขลา มีขนาดประมาณ 481 ไร่ พรุบัว ในอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งกลายเป็นนาข้าว และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ไป เกือบหมดแล้ว นอกจากนี้ ในอำเภอ ควนเนียง มีป่าสงวนแห่งชาติ สวนป่าทุ่งแพร ป่าทุ่งแพร ป่าทุ่งบางนกออก 6250 ไร่ ที่ บ้านปากจ่า ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา หรือทุ่งควนโส ตอนนี้อยู่สภาพท้องนาเปลี่ยนไปมาก จากที่เคยเป็นพรุ น้ำจืดตลอดปี เป็นแหล่งเพราะพันธุ์ปลาน้ำจืด เมื่อฝนมา น้ำหลากป่าก็ออกแพร่พันธุ์ แต่ตอนนี้เป็นนาออกไปหมดแล้ว แหล่งปลาก็หายจากไปตามฤดู อยากให้ ป่าทุ่งบางนกออกอยู่คู่กับชาวควนโส ตลอดไป

บทที่ 4 ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าพรุของทะเลสาบสงขลา

พรุควนเคร็ง

พื้นที่ป่าพรุควนเคร็ง เป็นพื้นที่ป่าพรุแห่งหนึ่งตั้งอยู่ในภาคใต้ มีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นที่สองรองจากพื้นที่ป่าพรุโต๊ะแดง จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ป่าพรุควนเคร็งเคยมีความอุดมสมบูรณ์มาก ประกอบด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่หลายประเภท แต่ต่อมาต้นไม้ใหญ่หมดสิ้นไป เหลือเพียงป่าเสม็ดจำนวนมาก ส่วนสัตว์น้ำมีหลายชนิด เช่น ปลา ได้แก่ ปลาช่อน ปลาชุก ปลาหมอ ปลาฉลาม ปลาที่มีความสำคัญอีกชนิดหนึ่ง คือ ปลาคูกลำพัน ชาวบ้านเรียกว่า ปลาลำพัน นอกจากนี้ ยังมีเต่าจำนวนมาก สัตว์ป่าอื่น ๆ ได้แก่ ผึ้ง กระรอก ตะกวด เขี้ย เลือปลา หรือ มูสัง เป็นต้น

เดิมมีสภาพเป็นป่าชื้นดงดิบ ที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าเขียว กินพื้นที่เป็นหมื่นๆ ไร่ มีไม้ที่สำคัญ เช่น ไม้ตะเคียน ไม้เสม็ดแดง ไม้เตียว ไม้หว้าหิน ไม้เทียะ หวายชนิดต่างๆ เป็นต้น มีสัตว์ป่าหลากหลายชนิด เช่น ช้าง เสือ กวาง หมูป่า รวมถึงสัตว์น้ำที่หลากหลายและชุกชุม เช่น ปลาหมอ ปลาช่อน ปลาไหล ปลาคูกลำพัน ฯลฯ ซึ่งพบมากในบริเวณพรุควนเคร็ง เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีน้ำขังตลอดปี ส่วนทางตะวันออกของพรุส่วนใหญ่เป็นป่าเสม็ดปกคลุมอยู่ทั่วไป มีสัตว์ป่าลิง ช้าง กวาง หมูป่า หากินอยู่ในป่าเสม็ด

ด้านป่าไม้ พบพรรณไม้ทั้งสิ้น 250 ชนิด จาก 191 สกุล 86 วงศ์ แบ่งเป็นเฟิร์น 10 วงศ์ ไบเลียงคู่ 55 วงศ์ ไบเลียงเดี่ยว 21 วงศ์ เป็นพืชหายาก 1 ชนิด และเป็นพืชน้ำเข้าไปปลูก 11 ชนิด พืชพรรณที่ขึ้นในป่าพรุประเภทนี้ เช่น เสม็ดขาว หวาน้ำ เฟิร์นกอกสามเหลี่ยม กกหลายเหลี่ยม กระจูด และหญ้า เป็นต้น และเมื่อป่าพรุเสม็ดถูกทำลาย จะเกิดพรุหญ้า ซึ่งส่วนใหญ่พืชที่เจริญเติบโตได้ดี คือ กก ผักกูด หญ้าลิเกาใหญ่ และพืชตระกูลหญ้าหลายหลายชนิด โทรม ถัดออกไปจากขอบพรุพบบึงน้ำจืด คือ ทะเลน้อย ซึ่งมีพืชพรรณน้ำหลายชนิด เช่น บัวสาย บัวเผื่อนจอก โผลง และผักตบชวา ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของนกน้ำชนิดต่างๆ

การสำรวจพรุควนเคร็งเบื้องต้น สมบูรณ์ และ คณะ (2545) ได้รายงานไว้ว่า ตัวพรุควนเคร็งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนตามลักษณะพืชพรรณ กล่าวคือ ตอนล่างส่วนที่ติดกับทะเลน้อยจะเป็นพืชพวก กก กระจูด และหญ้า ตอนกลางเป็นพืชพวกเสม็ดและกระจูด และตอนเหนือเป็นพืชพวกเสม็ดและหญ้า พื้นที่ส่วนใหญ่จะถูกน้ำท่วมเป็นประจำ โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม โดยมีระดับน้ำท่วมขังประมาณ 0.8 ม. จากระดับทะเลปานกลาง ซึ่งจะลดระดับลงในเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม และจะเริ่มแห้งในเดือนเมษายน พรุควนเคร็งมีลักษณะของรูปแบบของพรุที่แตกต่างจากพรุอื่นๆ โดยมีการแบ่งแนวเขตของพื้นที่ป่าพรุออกเป็น ส่วนๆ (ขึ้นอยู่กับสภาพพืชพรรณ) กล่าวคือ ตอนบนบริเวณ อ.ชะอวด และ อ.หัวไทร เป็นป่าเสม็ดมีพื้นที่ประมาณ 65,000 ไร่ ตั้งอยู่บริเวณด้านตะวันออกของบ้านควนเคร็ง ได้ลงมาเป็นที่กกและกระจูด มีพื้นที่ประมาณ 117,500 ไร่ ถัดลงมาทางตอนล่าง ติดกับทะเลน้อย เป็นบริเวณที่มีวัชพืชปกคลุมกับอาณาบริเวณ 900 ไร่ จากการสำรวจเบื้องต้น โดยกรมชลประทาน สามารถแบ่งตามสภาพการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เป็นพื้นที่หมู่บ้านและภูเขาประมาณ 1,545 ไร่ พื้นที่สวนยาง ประมาณ 1,500 ไร่ พื้นที่นาข้าว ประมาณ 10,000 ไร่ พื้นที่ป่าเสม็ดประมาณ 65,000 ไร่ พื้นที่กกกลม ประมาณ 3,300 ไร่ พื้นที่กกกลมและป่าเสม็ด ประมาณ 1,200 ไร่ พื้นที่เสม็ดปนกกกลม ประมาณ 34,000 ไร่ พื้นที่กกกลมปนหญ้า ประมาณ 79,000 ไร่ รวมพื้นที่ทั้งหมด 195,545 ไร่ นอกจากนี้ พรุควนเคร็งยังเป็นแหล่งผลิตผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ไม้เสม็ด ข้าว กระจูด ถ่าน ประมง วัช กล้วย และผลผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่มีในท้องถิ่น

นอกจากภัยธรรมชาติ ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายครั้งใหญ่ต่อป่าพรุหลายต่อหลายครั้งแล้ว การบุกรุกเข้าทำมาหากินของชาวบ้านและกิจกรรมการ “พัฒนา” ด้านต่างๆ ก็มีผลกระทบต่อสภาพธรรมชาติของพรุอย่างสำคัญ โดยเฉพาะการสร้างถนนเข้าไปในกลางพรุ เพื่อให้การคมนาคมสะดวก และการขุดลอกลำน้ำธรรมชาติ เมื่อมีถนนเข้าไปสะดวก การเข้าไปหักล้างตางพง หรือการตัดไม้ขายเป็นไปโดยสะดวก ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมไปอย่างรวดเร็ว

การศึกษา ชนิด ปริมาณ และการแพร่กระจายของแพลงก์ตอนในพรุควนเคื่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเก็บรวบรวมตัวอย่างแพลงก์ตอน 3 ฤดูกาลตามลักษณะพื้นที่ จำนวน 7 จุดสำรวจ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2549 ถึงเดือนสิงหาคม 2550 พบแพลงก์ตอนพืช 6 ไฟลัม 66 สกุล ประกอบด้วยไฟลัม *Chlorophyta* (36 สกุล), *Bacillariophyta* (14 สกุล), *Euglenophyta* (5 สกุล), *Chrysophyta* (5 สกุล), *Pyrrhophyta* (4 สกุล) และ *Cyanophyta* (2 สกุล) ปริมาณเฉลี่ย $45,800.0 \times 10^3$ หน่วย/ลูกบาศก์เมตร ไฟลัมที่เป็นองค์ประกอบหลัก คือ *Chrysophyta* (36.1%), *Bacillariophyta* (32.7%) และ *Euglenophyta* (16.0%) แพลงก์ตอนพืชชนิดเด่น คือ *Dinobryon sp.*, *Rhizochrysis sp.*, *Synedra sp.*, *Cosinodiscus sp.*, *Lepocinlis sp.*, *Trachelomonas sp.*, *Phacus sp.* และ *Euglena sp.* ส่วนแพลงก์ตอนสัตว์พบ 4 ไฟลัม 28 สกุล ประกอบด้วยไฟลัม *Arthropoda* (14 สกุล), ไฟลัม *Rotifera* (11 สกุล), ไฟลัม *Protozoa* (2 สกุล) และไฟลัม *Bryozoa* (1 สกุล) มีปริมาณเฉลี่ย 444.3×10^3 หน่วย/ลูกบาศก์เมตร แพลงก์ตอนสัตว์ที่เป็นองค์ประกอบหลัก คือ ไฟลัม *Arthropoda* กลุ่ม *Cladocera* (50.3%), *Rotifera* (20.1%) *Protozoa* (15.3%) และไฟลัม *Arthropoda* กลุ่ม *Copepoda* (11.1%) แพลงก์ตอนสัตว์ชนิดเด่น คือ *Moina sp.*, *Bosminopsis sp.*, *Mesocyclops sp.*, *Brachionus sp.*, *Polyarthra s.* และ *Arcella sp.* ดัชนีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ของแพลงก์ตอนพืชแต่ละจุดสำรวจ และฤดูกาลสำรวจ มีค่าอยู่ระหว่าง 1.2-2.7 และ 2.0-2.9. ดัชนีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ของแพลงก์ตอนสัตว์แต่ละจุดสำรวจ และฤดูกาลสำรวจ มีค่าอยู่ระหว่าง 1.6-2.5 และ 2.1-2.5 ตามลำดับ

(56)

พรุควนเคื่องมีลักษณะความเป็นตัวแทนหรือมีเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นพรุควนน้ำจืดที่ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มริมทะเลสาบ เป็นพื้นที่มีบทบาทสำคัญทางธรรมชาติในการกักเก็บน้ำฝนและน้ำท่า มีคุณค่าสำคัญเป็นแหล่งวัตถุดิบหัตถกรรม การประมง และการเลี้ยงสัตว์ ในระบบนิเวศพบพรรณไม้ในป่าพรุรอบทะเลน้อย รวมทั้งสิ้น 260 ชนิด จาก 198 สกุล 95 วงศ์ แบ่งเป็นเฟิร์น 10 วงศ์ ไบเลียงคู่ 62 วงศ์ ไบเลียงเดี่ยว 23 วงศ์ เป็นพืชหายาก 1 ชนิด พบสัตว์ 131 ชนิด จำแนกเป็น สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 10 ชนิด นก 77 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 32 ชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 12 ชนิด พบสัตว์ในสถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ 8 ชนิด สถานภาพใกล้สูญพันธุ์ 2 ชนิด พบมีปลาซึ่งอยู่ในสถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (*Vulnerable, VU*) จำนวน 2 ชนิด คือ ปลาตุ๊กตอย (*Clarias macrocephalus*) และปลาชิวหนุ (*Boraras urophthalmoides*) และสถานภาพถูกคุกคามในแหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (*Threatened in situ, TI*) จำนวน 1 ชนิด คือ ปลากัดภาคใต้ (*Betta imbellis*) สถานภาพทางกฎหมายจัดอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์

สัตว์ป่า

สัตว์ป่าเป็นทรัพยากรที่อยู่คู่กับป่าไม้และมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของชุมชนในพรุและรอยพรุ เพราะก่อให้เกิดอาชีพหาของป่าเพื่อจำหน่าย การเปลี่ยนแปลงของสัตว์ป่าในพื้นที่พรุควนเคื่อง เกิดจากที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ถูกทำลายจนเกิดความเสื่อมโทรม เนื่องจากไฟไหม้ป่าพรุ ทำให้อาหารป่าลดลง อาหารบางชนิดขาดแคลน ส่งผลให้มีการแย่งชิงอาหารระหว่างสัตว์ป่า ขณะเดียวกันสัตว์ป่ามักถูกรบกวนหรือทำลายโดยมนุษย์มากขึ้น เพราะไม่มีป่าไม้ไว้สำหรับซ่อนตัว อีกทั้งมีการล่าสัตว์เพื่อนำมาใช้เป็นอาหาร และหรือนำไปซื้อขาย ทำให้เกิดการแสวงหาสัตว์ป่าและทำลายสัตว์ป่ามากขึ้น จึงเกิดการสูญพันธุ์ของสัตว์บางชนิดได้ เช่น ช้างแคว กวาง จระเข้ เป็นต้น ปัจจุบันสัตว์ป่าในป่าพรุควนเคื่องมีน้อยมาก สัตว์บางชนิดที่ยังคงเหลืออยู่ให้พบเห็นในป่าเสม็ด เช่น ลิง ผึ้ง เต่า นกบางชนิด เป็นต้น เป็นสัตว์ที่สามารถปรับตัวได้ทันทีกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และหลีกเลี่ยงการล่าของมนุษย์

สัตว์น้ำ

สัตว์น้ำเป็นทรัพยากรที่สำคัญอีกประการหนึ่งในพหุควนเครื่อง ชาวบ้านในพื้นที่ที่ทำการศึกษาลงว่า สมัยก่อนสัตว์น้ำมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ทั้งปลาคูกลำพัน ปลาคูกเนื้ออ่อน ปลาช่อน ปลาชะโด และปลาไหล การหาปลาใช้อุปกรณ์ง่าๆ ที่ทำจากไม้ไผ่และตาข่ายรุน โดยใช้ในช่วงที่น้ำมาก แต่ในช่วงที่น้ำน้อยจะใช้ตะแกรงขนาดใหญ่ที่ทำจากไม้ไผ่ซ้อนปลาขึ้นมา การออกหาปลาในพหุควนเครื่อง 1 วัน ได้ปลาอย่างน้อย 20 กิโลกรัมต่อวัน เมื่อมีการพัฒนาเครื่องมือประมงที่ทันสมัย เช่น การใช้เครื่องช้อนปลา การใช้ยาเบื่อ และการใช้อวนตาถี่ ในเวลาต่อมาทำให้ ชาวประมงสามารถจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณมากขึ้น ในทางตรงกันข้ามส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำในพหุควนเครื่องลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากสัตว์น้ำที่เจริญเติบโตไม่ได้ขนาดที่จะจำหน่ายก็ต้องถูกจับหรือตายลง ชาวบ้านกล่าวว่าการใช้วิธีการจับโดยการใส่เบ็ดเคอร์รี่ช้อนซึ่งเข้ามาแพร่หลายในพื้นที่ศึกษาเมื่อประมาณ 5-6 ปีที่ผ่านมาส่งผลให้สัตว์น้ำเป็นหมัน หรือไม่สามารวางไข่ได้ตามปกติ นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของสภาพพหุ และคุณภาพของน้ำในพหุยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้ให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ

การลดลงของสัตว์น้ำเนื่องจากการประกอบอาชีพเลี้ยงเป็ด โดยมีคนนำเป็ดจากภาคกลางมาปล่อยในแปลงนา หลังจากเก็บเกี่ยวข้าว ทำให้เป็ดกินลูกครอกที่อยู่ตามแอ่งน้ำตื้นๆ ในช่วงหน้าแล้งถูกทำลายจำนวนมาก และคนกลุ่มน้ำจะย้ายสถานที่เลี้ยงเป็ด ไปเรื่อยๆ เมื่อเข้าฤดูที่ภาคกลางเกี่ยวข้าวก็จะย้ายเป็ดกลับไปเลี้ยงที่ภาคกลาง

ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสำรวจภาคสนามในวันที่ 13-15 กันยายน 2551 เป็นการสำรวจเพื่อยืนยันชนิดตามที่สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาครอบคลุมพื้นที่ป่าพรุรอบๆ ทะเลน้อย ได้แก่ พหุควนจีเสียน และพหุบ้านนาถุ่มกุ่มแป พบว่า มีสัตว์ป่าที่พบเห็นตัวโดยตรง 70 ชนิด ประกอบด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 4 ชนิด นก 47 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 13 ชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 6 ชนิด ดังรายละเอียดดังนี้

1) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม จากการสำรวจภาคสนาม พบชนิดสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่พบเหมือนกับรายงานของ สผ. ได้แก่ ลิงแสม (*Macaca fascicularis*) และกระรอกข้างลายท้องแดง (*Callosciurus notatus*) ส่วนการสำรวจโดยใช้กรงดักหนู จำนวน 25 กรง พบว่า สามารถดักจับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 2 ชนิด คือ กระรอกข้างลายท้องแดง (*Callosciurus notatus*) ตัวผู้เต็มวัย 7 ตัว ตัวเมียเต็มวัย 5 ตัว และตัวผู้วัยอ่อน 1 ตัว และหนูป่ามาเลย์ (*Rattus tiomanicus*) ตัวผู้เต็มวัย 4 ตัว ตัวเมียเต็มวัย 3 ตัว และตัวผู้วัยอ่อน 1 ตัว ส่วนการใช้ตาข่ายดักจับตรวจสอบชนิดค้างคาว พบว่า ดักจับค้างคาวปีกพับเล็ก (*Miniopterus pusillus*) ตัวเมียเต็มวัย ได้ 1 ตัว

2) นก สำรวจพบชนิดนกบริเวณป่าพรุจำนวน 47 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นชนิดนกที่เคยมีรายงานไว้แล้ว 31 ชนิด เช่น นกกระสาแดง (*Ardea purpurea*) นกยางโทนใหญ่ (*Casmerodius albus*) นกยางโทนน้อย (*Mesophoyx intermedia*) นกยางความ (*Bubulcus ibis*) นกยางกรอกพันธุ์จีน (*Ardeola bacchus*) เหยี่ยวแดง (*Haliastur indus*) นกกระแตแต้แว๊ด (*Vamellus indicus*) นกเด้าดิน (*Tringa hypoleucos*) นกยางเปีย (*Egretta garzetta*) นกเขาใหญ่ (*Streptopelia chinensis*) นกกระเต็นอกขาว (*Halcyon smyrnensis*) นกนางแอ่นบ้าน (*Hirundo rustica*) นกปรอดหน้าवल (*Pycnonotus goiavier*) นกแก้งบ้าน (*Copsychus saularis*) นกอีเสือสีน้ำตาล (*Lanius cristatus*) นกเอี้ยงสาธิตา (*Acridotheres tristis*) นกขมิ้นน้อยสวน (*Aegithina tiphia*) อีกา (*Corvus macrorhychos*) นกกระต๊อเขียว (*Lonchura punctulata*) นกกินเปลือกเหลือง (*Nectarinia junularis*)

นอกจากนี้ยังได้สำรวจพบชนิดนกเพิ่มนอกเหนือจากรายงานของ สผ. อีก 16 ชนิด ได้แก่ นกกระเต็นใหญ่ (Pelargopsis capensis) นกเปล้าคอสีม่วง (*Treron vernans*) นกกาเหว่า (*Endynamys scolopacea*) นกทีดที่อมลาญ (*Ketupa ketupu*) นกตะขาบทุ่ง (*Coracias benghalensis*) นกตีทอง (*Megalaima haemacephala*) นกหัวขวานสีน้ำตาลหลังทอง (*Chrysocolaptes lucidus*) นกเด้าลมคง (*Dendronanthus indicus*) นกปรอดสวน (*Pycnonotus blanfordi*) นกปรอดคอกลาย (*Pycnonotus finlaysoni*) นกจับแมลงสีน้ำตาล (*Muscicapa dauurica*) นกกินแมลงอกเหลือง (*Macronous gularis*) นกกินแมลงป่าโกงกาง (*Trichastoma rostratum*) นกกระจับหัวแดง (*Orthotomus sepium*) นกเอี้ยงหงอน (*Acridotheres grandis*) นกกินปลีคอสีน้ำตาล (*Anthreptes malacensis*) และนกสีชมพูสวน (*Diecaeaum cruentatum*)

3) สัตว์เลื้อยคลาน พบสัตว์เลื้อยคลานโดยตรง 13 ชนิด ได้แก่ เต่าเหลือง (*Indotestudo elongate*) ตะพาบ (*Pelochelys bibroni*) เต่าหีบ (*Cuora amboinensis*) เต่าดำ (*Siebenrockiella crassicolis*) จิ้งจกหางหนาม (*Hemidactylus frenatus*) จิ้งจกหินสีจาง (*Gehyra mutilata*) และงูลายสอสวน (*Xenochrophis flavipunctatus*) กิ้งก่าหัวแดง (*Calotes versicolor*) เขี้ย (*Varanus salvator*) งูเหลือม (*Python reticalatus*) งูเห่าหม้อ (*Naja kaouthia*) งูสามเหลี่ยม (*Bungarus fasciatus*) และงูกะปะ (*Calloselasma rhodostoma*)

4) สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก สำรวจพบสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 5 ชนิด คือ กบนา (*Hoplobatrachus chinensis*) เขียดจะนา (*Occidozyga lima*) กบหนอง (*Fejervaja limnocharis*) เขียดจิก (*Hylarana erythraea*) อังอ่างบ้าน (*Kaloula pulchra*) เขียดตะปาด (*Polypedates leucomystax*) และอิงข้างคำ (*Microhyro heymonsi*)

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ขึ้นชื่อว่าเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสมบูรณ์ และสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของไทย โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณพรุควนจี่เสียน ได้รับการจดทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำโลก หรือแรมซาร์ไซต์ แห่งแรกของประเทศไทย และเป็นลำดับที่ 110 ของโลก เมื่อปี พ.ศ. 2541 โดยทะเลน้อย เป็นที่อาศัยของนกน้ำหลากหลายพันธุ์ ประมาณ 187 ชนิด และมีพืชไม้นานาพันธุ์มากมาย สำนักงานตั้งอยู่เลขที่ 113 หมู่ที่ 2 ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 4048 จากอำเภอเมืองพัทลุง อำเภอ ควนขนุน ระยะทาง 32 กิโลเมตร

ในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าฯ สำรวจพบสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมประมาณ 10 ชนิด เช่น ลิงแสม เสือปลา นากใหญ่ ขนเรียบ นอกจากนี้ยังพบสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 8 ชนิด สัตว์เลื้อยคลานอีก 25 ชนิด ซึ่งรวมถึงเต่ากระอัน ที่ถูกจัดอยู่ในสถานภาพที่ใกล้จะสูญพันธุ์ด้วย พันธุ์ปลา ที่พบอย่างน้อย 45 ชนิด และในจำนวนนี้มี 4 ชนิด ที่อยู่ในภาวะใกล้สูญพันธุ์ คือ ปลากระโทง ปลาตุ๊กตาฟัน ปลาฝักพริ้ว ปลาตะคอกพุก และชนิดเด่นที่พบคือ ปลาตุ้ม ปลากระแห เป็นต้น มีการสำรวจพบนกอย่างน้อย 187 ชนิด ทะเลน้อยจัดเป็นแหล่งอาศัยที่สำคัญของนกน้ำ ทั้งนกประจำถิ่นและนกอพยพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนก กาบบัว ซึ่งพบว่าทำรังวางไข่ที่นี่เพียงแห่งเดียว นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งทำรังของนกกระสาแดง นกยางควาย และนกกาน้ำเล็ก รวมถึงนกแขวก ในฤดูหนาวจะพบนกอพยพที่สำคัญ คือ นกช้อนหอยขาว รวมไปถึงเป็ดแดง และเป็ดคับแค้นหมื่น ตัว เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ได้รับการประกาศเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญของโลกตั้งแต่วันที่ 13 กันยายน 2541 และเป็นแห่งแรกของประเทศไทยซึ่งมีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับหนึ่งของเอเชียด้วย โดยในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน ของทุกปีจะมี นกอพยพหนีหนาวมาจากไซบีเรียนับแสนตัว และเป็นช่วงที่ธรรมชาติสวยงาม ทางฝั่งตะวันออก เห็นอ่าวได้ เป็นป่าดงดิบชื้นหรือป่าพรุ มีไม้หลายชนิด เช่น ไม้เสม็ดขาว จิก หว้า กระทุ่มหมู ทองหลวง ดินเป็ด เตย เนียน เมา เตยน้ำ ที่ใดมีไม้ขึ้นห่าง ๆ จะมีลาโป หล้าปล้อง กระจูดหนู ขึ้นแทนเต็มไปหมด จึงเป็นที่อาศัยของลิงแสม ลิงลม ชะมดน้ำ ชะมดเข็ด นาก เสือปลา นกนานาชนิด เมื่อประมาณ 50 ปี มาแล้ว มีช้างป่านับ 100 ตัว จะเข้าสู่ชุมชนมาก ปัจจุบันนี้สูญพันธุ์ไปหมดแล้ว ใน

ทะเลน้อย อุดมด้วยพืชน้ำ เช่น บัว ผักตบชวา จอกหูหนู สาหร่าย กุ้งและปลา เป็นอาหารของนกอย่างสมบูรณ์ ประกอบกับ บริเวณรอบ ๆ มีพงหญ้า มีป่าหนาแน่นนกขนาดใหญ่ทำรังหลบซ่อนได้อย่างปลอดภัย จึงอุดมไปด้วยนกชนิดต่าง ๆ ถึง 187 ชนิด ทั้งนกประจำถิ่นและนกที่อพยพมาจากที่อื่นตามฤดูกาล ได้แก่ นกเป็ดน้ำ นกกาน้ำ นกนางนวล นกกระเรียน นกกระสาแดง นกเงา นกคัมแค นกเขาก นกอีลุ้ม นกตีนเทียน นกพริก นกอีโก้ง นกกวัก นกกะปูด นกอัญชัน นกเหยี่ยว นกยางขาว นกยางกรอก นกยางแดง นกยางควาย นกยางหัวเปีย นกจะชุกชุมมากที่สุดในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน มีจำนวนเป็นแสน ๆ ตัวที่เดียว ในทะเลน้อยสำรวจพบพันธุ์ไม้ น้ำ 78 ชนิด อาทิ ฐปถายี กุ่ม กก ในบริเวณน้ำ ลึกพบพืชลอยน้ำ เช่น บัว ขึ้นอยู่กระจัดกระจายปะปนกับกระจัด ส่วนพืชบกที่พบในบริเวณพรุ ได้ถูกเปลี่ยนแปลงสภาพไป ภายหลังจากการเกิดไฟไหม้ป่าครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2508 ทำให้เกิดสังคมพืชเสม็ดขึ้นทดแทน นอกจากนี้พันธุ์ไม้น้ำที่สำคัญ คือ เตยน้ำ จัดเป็นชนิดพันธุ์ที่พบเฉพาะที่ทะเลน้อยเท่านั้น

ในอดีตก่อนการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า พื้นที่ชุ่มน้ำแห่งนี้ จัดเป็นป่าพรุเสม็ดผืนใหญ่ที่สุดของประเทศ แต่ได้ถูกบุกรุกตัดไม้เสม็ดเพื่อใช้ในการสร้างบ้าน และเป็นเชื้อเพลิง ทำให้กลายเป็นทุ่งหญ้าและบางส่วนได้ถูก บุกเบิกทำนา ซึ่งเป็นการทำลายแหล่งทำรังวางไข่และพื้นที่ผสมพันธุ์ของสัตว์ป่าต่าง ๆ รวมถึงมีการลักลอบล่าสัตว์ป่าเพื่อ เป็นอาหารด้วย

ปัจจุบันพื้นที่ทะเลน้อยเป็นแหล่งหาปลาที่สำคัญของชาวประมงที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ส่วนใหญ่ เป็นดาข่ายดักปลา ลอบและเบ็ดราว และมีประชาชนที่ประกอบอาชีพเพาะปลุกข้าว โดยที่พื้นที่ทำนาบางส่วนในจำนวนนี้ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ และอยู่ในบริเวณเขตห้ามล่า มีประชาชนประกอบอาชีพเลี้ยงวัว ควาย โดยอาศัยพื้นที่ทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ 3 แห่ง บริเวณทางตอนเหนือ ตะวันออกและใต้ รวมพื้นที่ประมาณ 2 หมื่นไร่ และอาชีพที่สำคัญอีกอาชีพหนึ่งคือการ ทำเครื่องจักสานจากกระจูด ซึ่งได้ทำต่อเนื่องสืบทอดมาหลายชั่วอายุ โดยสมัยก่อนเป็นการเก็บกระจูดจากธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันเมื่อกระจูดเหลือน้อยลง ได้มีการทำนากระจูดขึ้นในหลายพื้นที่ รวมพื้นที่ประมาณ 8,300 ไร่ และประชาชนบางส่วน ได้รับรายได้จากการท่องเที่ยว จากสถิตินักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวที่ทะเลน้อยมีไม่ต่ำกว่า 200,000 คนต่อปี (52)

ทะเลน้อยนับเป็นพื้นที่แหล่งน้ำจืดที่มีความสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดพัทลุง และเป็นพื้นที่ที่ในอดีต พบปลาตุ๊กตาพันธุ์แพร่กระจายเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันปลาตุ๊กตาพันธุ์ได้สูญหายไปจากทะเลน้อย โดยไม่มีรายงานการ พบปลาตุ๊กตาพันธุ์ในแหล่งน้ำดังกล่าวมาเป็นเวลานาน การอนุรักษ์พันธุ์ปลาตุ๊กตาพันธุ์สามารถดำเนินการได้ 2 ลักษณะ ได้แก่การฟื้นฟูถิ่นอาศัยของปลาชนิดนี้ และการเพาะขยายพันธุ์ปลาตุ๊กตาพันธุ์ เพื่อปล่อยลูกพันธุ์กลับสู่ถิ่นอาศัยตาม ธรรมชาติ โดยเฉพาะการผลิตลูกปลาตุ๊กตาพันธุ์จากพ่อแม่พันธุ์ที่เพาะพันธุ์และเลี้ยงขึ้นเองในห้องปฏิบัติการ โดยมีการ อนุบาลลูกปลาด้วยวิธีการที่เหมาะสม จนกระทั่งลูกปลามีขนาดที่สามารถดำรงชีวิตได้เองในธรรมชาติ แล้วปล่อยพันธุ์ปลา นี้กลับสู่ถิ่นอาศัยในปริมาณ และช่วงเวลาที่เหมาะสม โดยอาศัยความร่วมมือในการดูแลทำนุบำรุงรักษาทรัพยากร และ ถิ่นอาศัยของปลาจากชุมชนที่เล็งเห็นความสำคัญ (53)

พรุควนจีเสียน

พรุควนจีเสียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีลักษณะเป็นป่าพรุน้ำจืดประกอบด้วย ไม้เสม็ดขาว (*Melaleuca cajuputi* Powell) ทุ่งหญ้า (*Wet Meadow*) ลาโพ (*Phragmites communis*) กระจูดหนู (*Eleocharis ochrostachys* Steud) ต้นเนียน (*Diospyros pilosanthera*) ต้นกระ (*Sapium indicum*) ยางนา (*Dipterocarpus alatus*) กาแซะ (*Milletia atropurpurea*) เชียด (*Cinnamomum iners*) และพืชพวกปาล์มชนิดต่างๆ เช่น กะพ้อ (*Licuala spinasa*) กะพ้อแดง (*L. longecalycata*) ส่วนใน บริเวณรอยเชื่อมต่อของพื้นที่ที่เป็นพรุกับควนยังคงพบพืชพวกเสม็ดอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังพบพืชอิงอาศัยได้แก่

พวกย่านลิ้นควาย (*Hoya diversifolia*) และนมตำเลีย (*H.pasasitica*) สำหรับเฟิร์นที่พบบ่อย คือ กระรอกหางสิงห์ (*Microsorium punctatum*) นาคราซ (*Davallia denticulata*) และผักปึกไก่ (*Pyrrhosia adnascens*)

ในการศึกษา พบพรรณไม้ทั้งสิ้น 178 ชนิด จาก 139 สกุล 70 วงศ์ แบ่งเป็นเฟิร์น 9 วงศ์ ใบเลี้ยงคู่ 43 วงศ์ ใบเลี้ยงเดี่ยว 18 วงศ์ เป็นพืชน้ำจืดไปปลูก 3 ชนิด

พืชรูควนจีเสียนยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร แหล่งทำรังวางไข่ของนกน้ำทั้งที่เป็นนกประจำถิ่นและนกอพยพ อาทิ นกกระสาแดง (*Ardea purpurea*) นกกาน้ำเล็ก (*Phalacrocorax niger*) นกยางควาย (*Bubuleus ibis*) นกยางเปีย (*Egretta garzetta*) นกแขวก (*Nycticorax nycticorax*) และในฤดูนกอพยพจะพบบนกช้อนหอยขาวหรือนกกลา (*Threshiornis melanocephalus*) ซึ่งเป็นนกที่อยู่ในสถานะที่ใกล้สูญพันธุ์ตามนิยามของ IUCN เข้าไปพักอาศัยในตอนกลางคืน

ทรัพยากรปลาที่พบในบริเวณพืชรูควนจีเสียน (เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย) จังหวัดพัทลุงวันที่ 8 มิถุนายน 2551 พบความหลากหลายชนิดของทรัพยากรปลาจำนวน 11 ครอบครัว (*families*) 17 ชนิด (*species*) ปลาที่พบมีความหลากหลายชนิดมากที่สุด ในครอบครัว *Cyprinidae* จำนวน 5 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 29.41 รองลงมาเป็นครอบครัว *Belontiidae* และ *Channidae* จำนวนครอบครัวละ 2 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 11.76 และอีก 8 ครอบครัวพบเพียงครอบครัวละ 1 ชนิด แต่ละครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

สถานีที่ 1 บริเวณร่องน้ำอยู่ทางทิศใต้ของพื้นที่พืชรูควนจีเสียน พบความหลากหลายชนิดของทรัพยากรปลาจำนวน 10 ครอบครัว 13 ชนิด ทรัพยากรปลาที่มีความหลากหลายชนิดมากที่สุด ในครอบครัว *Cyprinidae*, *Belontiidae* และ *Channidae* ครอบครัวละ 2 ชนิด เป็นต้น ความชุกชุมของทรัพยากรปลาที่พบบ่อยในครอบครัว *Belontiidae* จำนวน 2 ชนิด ได้แก่ ปลาริมควม (*Trichopsis vittatus*) และปลากระดี่หม้อ (*Trichogaster trichopterus*) รองลงมาเป็นปลาในครอบครัว ทรัพยากรปลาที่พบบริเวณพื้นที่พืชรูควนจีเสียนมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านอาหารกว่า 5 ชนิด ได้แก่ ปลาช่อน (*Channa striata*) ปลาหมอไทย (*Anabas testudineus*) ปลาสลัด (*Notopterus notopterus*) ปลาไหลนา (*Monopterus albus*) และสร้อยนกเขา (*Osteochilus hasselti*) และเป็นปลาสวยงามกว่า 9 ชนิด ได้แก่ ปลาหัวตะกั่ว (*Aplocheilichthys panchax*) ปลาแปบหางคอก (*Parachanna moulouali*) ชิวควม (*Rasbora sumatrana*) ปลาแก้มขี้ (*Systemus orphoides*) และปลาปักเป้าดำ (*Monotrete fangi*) เป็นต้น

พืชรูควนจีเสียน

ด้านสัตว์ป่า พบสัตว์ 48 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 2 ชนิด นก 30 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 9 ชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 7 ชนิด พบสัตว์ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ 1 ชนิด สถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ 3 ชนิด

พรรณไม้ที่พบในป่าพืชรูควนจีเสียนมีชนิดของพรรณไม้ที่คล้ายคลึงกัน แต่มีสภาพเสื่อมโทรมมากกว่าป่าพืชรูควนเคร็ง และพืชรูควนจีเสียน มีเสม็ดเป็นพรรณไม้เด่นเช่นเดียวกับป่าพืชรูควนเคร็ง และมีไม้ต้นชนิดอื่นๆ ขึ้นประปราย เช่น เที้ยะ *Alstonia spatulata* Blume สะแกนา *Combretum quadrangulare* Kurz เม่าไข่ปลา *Antidesma ghaesembilla* Gaertn. แต่บริเวณพืชรูควนจีเสียนพบ *Sonneratia caseolaris* (L.) Engl. ขึ้นปะปนกับเสม็ดด้วย

ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสำรวจภาคสนามในวันที่ 15-16 ตุลาคม 2551 พบว่ามีสัตว์ป่าที่พบเห็นหัวโดยตรง 22 ชนิด ประกอบด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 2 ชนิด นก 30 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 7 ชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 3 ชนิด ดังรายละเอียดดังนี้

1) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม จากการดักกรงเพื่อสำรวจสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็กจำนวน 25 กรง ติดต่อกัน 1 คืน สามารถดักจับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 2 ชนิด คือ กระรอกข้างลายท้องแดง (*Callosciurus notatus*) ตัวผู้เต็มวัย 2 ตัว ตัวเมียเต็มวัย 1 ตัว และหนูป่ามาเลย์ (*Rattus tiomanicus*) ตัวผู้เต็มวัย 2 ตัว

2) นก จากการสำรวจพบว่ามียกไม่น้อยกว่า 30 ชนิด เป็นนกอพยพ 7 ชนิด ได้แก่ นกยางเปีย (*Egretta garzetta*) นกยางกรอกพันธุ์จีน (*Atdeola bacehus*) นกนางแอ่นบ้าน (*Hirundo rustica*) นกเค้าลมดง (*Dendronanthus indicus*) นกแซงแซวหางปลา (*Dicrurus macrocercus*) นกจับแมลงสีน้ำตาล (*Muscicapa dauurica*) และนกอีเสือสีน้ำตาล (*Lanius cristatus*) ส่วนนกประจำถิ่นอื่นๆ อีก 23 ชนิด ซึ่งทุกชนิดเป็นนกที่พบเห็นได้ทั่วไป เช่น นกกาน้ำเล็ก (*Phalacrocorax niger*) นกยางควม (*Bubulcus ibis*) นกกระเต็นอกขาว (*Halcyon smyrnensis*) นกจาบคาหัวเขียว (*Merops philippinus*) นกตะขาบทุ่ง (*Coracias benghalensis*) นกหัวขวานสีนวลหลังทอง (*Chrysocolaptes lucidus*) นกปรอดสวน (*Pycnonotus blanfordi*) นกกินแมลงอกเหลือง (*Macronous gularis*) นกกินแมลงปากโก่ง (*Trichastoma rostratum*) นกกระจับหัวแดง (*Orthotomus sepium*) นกกางเขนบ้าน (*Copsychus saularis*) นกเอี้ยงสาธิต (*Acridotheres tristis*) นกกินเปลือกเหลือง (*Nectarinia jugularis*) นกสีชมพูสวน (*Dicaeum cruentatum*) เป็นต้น

3) สัตว์เลื้อยคลาน ในการสำรวจภาคสนาม พบสัตว์เลื้อยคลานโดยตรง 5 ชนิด ได้แก่ จิ้งจกหางหนาม (*Hemidactylus frenatus*) จิ้งจกหินสีจาง (*Gehyra mutilata*) กิ้งก่าหัวแดง (*Calotes versicolor*) จิ้งเหลนบ้าน (*Mabuya multifasciata*) และงูลายสอสวน (*Xenochrophis flavipunctatus*)

4) สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก สำรวจพบสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 5 ชนิด คือ เขียดจระนา (*Occidozyga lima*) กบหนอง (*Fejervaya limnocharis*) เขียดจิก (*Hylarana erythraea*) เขียดตะปาด (*Polypedates leucomystax*) และอึ่งข้างดำ (*Microhyra heymonsi*) ทรัพยากรปลาที่พบในบริเวณพुरुเชิงแส อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา วันที่ 9 มิถุนายน 2551 พบความหลากหลายชนิดของปลาจำนวน 11 ครอบครัว (*families*) 17 ชนิด (*species*) ปลาที่พบมีความหลากหลายชนิดมากที่สุดในครอบครัว *Cyprinidae* จำนวน 5 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 29.41 รองลงมาเป็นครอบครัว *Belontiidae* จำนวน 3 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 17.65 และอีก 9 ครอบครัว พบเพียงครอบครัวละ 1 ชนิด แต่ละครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 5.88

พรวนพฤษศาสตร์พัทลุง

ด้านสัตว์ป่า พบสัตว์ 66 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 4 ชนิด นก 40 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 14 ชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 8 ชนิด พบสัตว์ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ 1 ชนิด สถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ 3 ชนิด

แหล่งทรัพยากร/ผลผลิตธรรมชาติ พบพรรณไม้ทั้งสิ้น 199 ชนิด จาก 154 สกุล 78 วงศ์พบสัตว์ 66 ชนิด ประกอบด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 4 ชนิด นก 40 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 14 ชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 8 ชนิด พบปลา 13 วงศ์ 20 ชนิด สำหรับด้านประมงทรัพยากรปลาที่พบบริเวณพื้นที่พรวนพฤษศาสตร์พัทลุงมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านอาหารกว่า 5 ชนิด ได้แก่ ปลาช่อน (*Channa striata*) ปลาหมอไทย (*Anabas testudineus*) ปลาตลาด (*Notopterus notopterus*) ปลาไหลนา (*Monopterus albus*) และปลาคูกอู (*Clarias macrocephalus*) และเป็นปลาสวยงามกว่า 17 ชนิด

แหล่งรวบรวมสายพันธุ์พืช/สัตว์ เป็นพืชหายากเป็นพืชที่พบครั้งแรกในประเทศไทย 1 ชนิด พบสัตว์ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ 1 ชนิด สถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ 3 ชนิด พบว่าปลา จำนวน 1 ชนิด ซึ่งอยู่ในสถานภาพถูกคุกคามในแหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (*Threatened in situ*, TI) คือ ปลาแก้วภาคใต้ (*Betta imbellis*) และสถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (*Vulnerable*, VU) จำนวน 1 ชนิด คือ ปลาคูกอย (*Clarias macrocephalus*)

ป่าพรุสวนพฤกษศาสตร์พัทลุงเป็นส่วนหนึ่งของป่าพรุรอบทะเลน้อย พื้นที่เกือบทั้งหมดปกคลุมด้วยเสม็ด ไม้มีต้นอื่นๆ ขึ้นปะปนต่างๆ เช่น แคน้ำ *Dolichandrone spathacea* (L.F.) KSchum. กุ่มน้ำ *Crateva magna* (Lour.) Dc. สมอทะเล *Shirakiopsis indica* (Willd.) Esser ตะขบน้ำ *Scolopia macrophylla* (Wight & Arn.) Clos และเม่า *Syzygium grande* (Wight) Walp. Var. *grande* เป็นต้น ส่วนไม้พื้นล่างและริมน้ำพบพรมมิ (*Bacopa monnieri*) (L.) Wettst. ผักมันปู *Artanema longifolium* (L.) Vatke มากกว่าในบริเวณป่าพรุอื่นๆ

สังคมพืชของพืชที่สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง จากผลการสำรวจพื้นที่พรุเบื้องต้น พบว่า พื้นที่พรุมีเสม็ดเป็นไม้เด่นในสังคม พื้นที่ป่ามีการสะสมของซากอินทรีย์หนา พื้นดินไม่คงตัวและมีน้ำขัง ขนาดความโต (gbh) เฉลี่ยเป็น 79.08 ซม. โดยมีความสูงเฉลี่ย 6.88 ม. พรรณไม้ชนิดอื่นที่พบในพื้นที่ ได้แก่ จิกน้ำ หว่า กระต้อมหมู กุ่มน้ำ เป็นต้น

ทรัพยากรปลาที่พบในบริเวณพรุสวนพฤกษศาสตร์พัทลุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง วันที่ 8 มิถุนายน 2551 พบความหลากหลายชนิดของปลาจำนวน 13 ครอบครัว (*families*) 20 ชนิด (*species*) ปลาที่พบมีความหลากหลายชนิดมากที่สุดในครอบครัว *Cyprinidae* จำนวน 5 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 25 รองลงมาได้แก่ ครอบครัว *Belontiidae* จำนวน 3 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 15 ครอบครัว *Channidae* จำนวน 2 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 10 และอีก 10 ครอบครัวพบเพียงครอบครัวละ 1 ชนิด แต่ละครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 5

บทที่ 5 การใช้ประโยชน์จากป่าพรุทะเลสาบสงขลา

การดำรงชีวิตของคนต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต เช่น ผู้ที่อาศัยในพื้นที่ราบลุ่ม มีอาชีพทำนา การทำนา ทำไร่ ประชาชนในทุกพื้นที่แทบทุกครัวเรือนยึดเป็นอาชีพหลัก ผู้ที่อาศัยบนที่สูงหรือบริเวณภูเขา มักทำสวน ทำป่าไม้ เป็นต้น พื้นที่ป่าพรุก็เป็นบริเวณหนึ่งที่มีผู้คนอาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าพรุเพื่อการดำรงชีวิต ในพื้นที่ป่าพรุจะมีทรัพยากรธรรมชาติอยู่มากมายหลายประเภท ทั้งประเภท ต้นไม้หรือป่าไม้เลื้อยใหญ่หลายชนิด ประเภทสัตว์ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ มีพื้นที่ดินที่รกร้างว่างเปล่า ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มีมาตั้งแต่อดีตหลายร้อยปี และผู้คนก็ได้ใช้ประโยชน์จากป่าพรุมาหลายชั่วอายุคนเหมือนกัน

การใช้ประโยชน์จากป่าพรุของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ มาเป็นเวลานานหลายปี แต่ป่าพรุก็ยังคงมีทรัพยากรธรรมชาติให้ผู้คนได้เข้าไปใช้อย่างไม่สิ้นสุด ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการรู้จักใช้ของผู้คนทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นการตัดไม้ในป่าพรุ การจับสัตว์น้ำมาเป็นอาหาร การเก็บพืชผักมาเป็นอาหารหรือสมุนไพร การสร้างสิ่งใหม่เพิ่มเติมเพื่อประโยชน์ เช่น การจับบ่อต่อปลา การสร้างหน้าวัว การจับจองพื้นที่สำหรับทำกิน เป็นต้น การที่ผู้คนในอดีตได้ใช้ประโยชน์จากป่าพรุมาได้เป็นเวลานาน และได้รักษาความอุดมสมบูรณ์ของป่าพรุตลอดมาจึงนับได้ว่าเป็นการจัดการกับป่าพรุอย่างชาญฉลาด ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นก่อนมาจนถึงรุ่นปัจจุบัน

โครงการศึกษาสภาพพรุคลองค็อง เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูโดยชุมชน”

พรุคลองค็อง หรือพรุคลองซ็อง เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของพรุควนเค็ริงตอนกลาง มีอาณาเขตติดต่อ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และเขตอำเภอชะอวด 1 หมู่บ้าน มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 30,000 ไร่ อยู่ในโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เดิมเป็นพรุที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีพันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ จำนวนมาก ชาวบ้านทั้ง 5 ชุมชน จึงได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าพรุคลองค็องในการทำมาหากิน ทั้งการหาปลา หาของป่า ทำไม้ อีกทั้งยังเป็นแหล่งวัตถุดิบในการจักสานโดยเฉพาะต้นกระจูด ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของพรุคลองค็องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแยกกันมิได้

การเปลี่ยนแปลงของป่าพรุครั้งใหญ่เกิดขึ้นเมื่อครั้งเกิดวาตภัยที่แหลมตะลุมพุกในปี พ.ศ.2505 ส่งผลให้พื้นที่ป่าพรุคลองค็องซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงได้รับความเสียหาย ต้นไม้ใหญ่โค่นล้มลงเป็นจำนวนมาก และในปีต่อมาพรุคลองค็องเกิดไฟไหม้อีกครั้ง ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติพรุคลองค็องลดจำนวนลงจากเดิมอีก จากเหตุการณ์ดังกล่าว ประกอบกับชาวบ้านในชุมชนที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ที่เข้าไปบุกรุก เผ้วถาง เผาป่าในพื้นที่ป่าพรุ เพื่อการทำมาหากิน เป็นเหตุให้พื้นที่ป่าพรุเสื่อมคุณค่าทางธรรมชาติ และเสื่อมโทรมลงในที่สุด สัตว์น้ำ ต้นไม้พันธุ์ดั้งเดิมลดลง และสูญพันธุ์ในบางชนิด อาทิ ปลาตุ๊กตาพัน ที่เคยเป็นปลาดังเดิมในพื้นที่ ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับหาปลา หาของป่า ถอนกระจูดมาจักสาน บางรายต้องหยุดประกอบอาชีพดังกล่าวมาทำงานรับจ้าง เพราะรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย อีกทั้งไม่มีหน่วยงานที่เข้ามาดูแลแก้ไขอย่างต่อเนื่อง

มีชาวบ้านท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “ช่วงนั้นเป็นช่วงวิกฤติของชุมชนจริงๆ ต่างคนก็ต่างเอาตัวรอด หลายบ้านก็ทิ้งครอบครัวออกไปหางานทำที่อื่น เพราะที่อยู่บ้านก็อดตาย แต่ต่อมาก็มีหน่วยงานเข้ามาดูแลเหมือนกัน แต่สิ่งที่เค้าให้มา มันไม่ตรงกับสิ่งที่ชาวบ้านต้องการสักเท่าไร ปัญหาเรื่องพรุกับปากท้องของชาวบ้านก็ยังคงมีอยู่ ไม่จบสิ้น” ...

หน่วยงานที่อ้างถึง มีทั้งกรมป่าไม้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมเพื่อนเกลอเทือกเขาหลวง และกลุ่มคนรักพรุ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ได้พยายามเข้ามาฟื้นฟูป่าพรุคลองค็องให้ดีขึ้น โดยการนำดินเสมีดขาวมาปลูก แต่ก็ไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน เพราะชุมชนมีความเชื่อว่าดินเสมีดขาวทำให้ดินเปรี้ยว จึงเกิดการเผาป่าเสมีดเป็นประจำทุกปี ทรัพยากรของพรุคลองค็องจึงมีปริมาณลดลงเรื่อยๆ ทางชุมชนจึงได้มีการรวม “กลุ่มคนรักพรุ” ขึ้นมา เพื่อช่วยกันดูแลรักษาสภาพป่าพรุคลองค็อง ซึ่งที่ผ่านมากลุ่มคนรักพรุก็ได้พยายามที่จะศึกษาหาแนวทางการบริหารจัดการและฟื้นฟูสภาพป่าพรุคลองค็องร่วมกับหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะแต่ละฝ่ายต่างก็ดำเนินงานตามแนวทางที่ตนเองกำหนด กลุ่มคนรักพรุจึงทำได้แค่เพียงการณรงค์ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบจากการทำลายป่า เท่านั้น

จุดเริ่มต้นของโครงการวิจัยนี้ จึงก่อร่างสร้างตัวจากกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่า “กลุ่มคนรักพรุ” ที่พยายามจะค้นหาแนวทางที่จะทำให้เกิดความร่วมมือกันในการดูแลฟื้นฟูป่าพรุคลองค็องอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมระหว่างหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง และชุมชนในพื้นที่ วัตถุประสงค์สำคัญของโครงการวิจัยนี้ก็เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้สถานการณ์ และสภาพของป่าพรุคลองค็องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่ต้น นำไปสู่แนวทางการจัดการป่าอย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

ปัจจุบันชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มอาชีพกัน โดยอาชีพที่ชุมชนทำนั้นมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรในป่าพรุทั้งสิ้น จำแนกกลุ่มอาชีพของชุมชนได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคนหาปลาในป่าพรุ ซึ่งมีประมาณ 30 – 40 คน เป็นกลุ่มคนที่ทำการค้าขายตามธรรมชาติ สิ่งที่พวกเขาช่วยกันทำ เพื่อให้ปลาคงอยู่ให้จับได้ไปตลอดก็คือ การช่วยกันเป็นหูเป็นตาและแจ้งเบาะแสการจับปลาไม่ถูกวิธี การใช้เครื่องมือจับปลาผิดประเภทให้กำนันและตำรวจทราบ ตลอดจนการดูแลรักษาป่าและน้ำให้สะอาดอยู่เสมอ 2) กลุ่มคนเลี้ยงผึ้ง ทีมวิจัยบอกว่าผึ้งที่เลี้ยงเป็นผึ้งธรรมชาติ ชาวบ้านเรียกว่าผึ้งหลวง ผึ้งมักจะทำรังบนต้นเสม็ดขาว กลุ่มนี้มีประมาณ 20 กว่าคน เขาจะเก็บน้ำผึ้งกันในช่วงเดือนเมษายนถึงตุลาคม ฉะนั้นก็มีโอกาสได้ลิ้มลองน้ำผึ้งแท้ๆ ของที่นี่ก่อนที่จะลงเรือ รสชาติต่างจากน้ำผึ้งที่บ้านเรา เพราะน้ำผึ้งที่นี่จะไม่หวานแหลมเวลากลิ่นลงไปจะไม่แสบคอ แต่ก็มีการร้อนคอบ้าง กลมกล่อม อร่อยดีแท้ ... กลุ่มคนเลี้ยงผึ้ง เขาก็กลัวเรื่องไฟเป็นที่สุด เพราะถ้าไฟไหม้ป่า ผึ้งก็อยู่ไม่ได้ ดังนั้นเค้าต้องเป็นหูเป็นตาตรวจตราเรื่องคนจุดไฟเป็นพิเศษ และ

3) กลุ่มทอผ้าสีธรรมชาติ กลุ่มนี้มีประมาณ 10 กว่าคน คุณลุงจรรย์หวั่วเรือใหญ่ของกลุ่มนี้ เค้าให้ฉันฟังมาตลอดทางที่เรือแล่นผ่าน ว่ามีต้นไม้อะไรบ้างที่สามารถนำมาทำสีย้อมผ้าได้ เท่าที่ฉันจำได้ก็คือ ใบเสม็ด ให้สีส้ม สีเหลือง สีเทา ใบจิกนา ให้สีเทา สีดำ สีควนบุรี ใบไทร ให้สีน้ำตาล หญ้าปรีอ ให้สีเหลือง หญ้าเปียนให้สีเขียว หญ้ากระจูดให้สีเขียวเข้ม เหล่านี้เป็นต้น นี่ถ้าฉันมีเวลาลองเรือทั้งวัน ก็คงได้ความรู้เรื่องสีย้อมจากธรรมชาติอีกโขเลย สิ่งในกลุ่มทอผ้าสีธรรมชาติ ก็กลัวก็คือ การเผาป่า เพราะพืชพันธุ์ที่พวกเขาใช้ประโยชน์นั้นอยู่ในป่า ดังนั้น จึงต้องสำรวจตรวจตรากันอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ทางกลุ่มยังเน้นเรื่องวิธีการเก็บพืชหรือพันธุ์ไม้ที่ถูกต้อง โดยเน้นการใช้ใบไม้มาข้อม เพื่อให้ต้นไม้แตกใบอ่อนได้อีก และยังได้ทดลองนำเอาเปลือกของต้นไม้ที่ตายแล้วมาต้ม เป็นการทดลองย้อมสีผ้าอีกทางหนึ่ง และเป็นการใช้ประโยชน์อย่างสูงสุดจากธรรมชาติ

(55)

ในปัจจุบันสภาพของทรัพยากรในพื้นที่พรุได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1) ดิน และการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ดินส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นดินพรุซึ่งพบในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มมีน้ำแช่ขังเกือบตลอดปีการยุบตัวของดินเมื่ออยู่ในสภาพน้ำขังทำให้ชั้นวัสดุอินทรีย์แขวนลอย ดินลักษณะนี้มีความชื้นชุ่มมากและเมื่อระบายน้ำออกดินจะยุบตัว แห้ง และติดไฟง่าย พืชที่ปลูกรากจะลอยและล้มง่าย เมื่อดินแห้งจะมีสภาพเป็นกรดจัด เนื่องจากมีกำมะถันเป็นองค์ประกอบสำคัญในดินมีธาตุอาหารหลัก คือ ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โพแทสเซียมน้อย

ที่ดินนับว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญสำหรับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ทั้งในและรอบขอบพรุควนเคื่อง เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าพรุครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2506 ทำให้ป่าไม้ส่วนใหญ่ถูกทำลายทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ชาวบ้านจึงเข้าไปจับจองที่ดินในพื้นที่พรุควนเคื่องและตัดแปลงปรับพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรมมากขึ้น เช่น ทำนา สวนยางพารา สวนไม้ผล และปลูกพืชไร่ แต่สภาพที่ดินมีคุณสมบัติเป็นกรดสูง ทำให้การทำเกษตรไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เมื่อทรัพยากรของชุมชนเริ่มลดลง อีกทั้งการเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็ว จึงมีความต้องการขยายที่ดินในพื้นที่เสื่อมโทรมของพรุมากขึ้น

2) น้ำ

น้ำเป็นทรัพยากรที่อยู่คู่กับพรุควนเคื่องมาช้านาน หากไม่มีน้ำจะไม่ก่อให้เกิดป่าพรุและระบบนิเวศต่างๆ ประชาชนทั้งในและรอบขอบพรุใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค อีกทั้งยังใช้ประกอบอาชีพทางการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ แหล่งประมง และการเลี้ยงสัตว์น้ำ ในอดีตน้ำในพรุมีอยู่ปริมาณมากและมีแหล่งน้ำที่มิน้ำยังอยู่ตลอดปีเป็นบริเวณกว้าง การดำรงชีวิตของคนในพรุเป็นไปด้วยดีเนื่องจากมีสภาพทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ และสามารถทำการเกษตรได้ผลเป็นที่พอใจ

แต่ในปัจจุบันน้ำในพรมีปริมาณลดลงและคุณภาพต่ำลง เนื่องจากการขุดคลองเพื่อให้น้ำระบายออกจากพрудคลอง ส่งผลปริมาณน้ำในพรมีระดับต่ำลงและเกิดสภาพเป็นกรดจัด จากการบอกล่าของชาวบ้านทราบว่า การขุดคลองทำให้สามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง จากเดิมที่เคยทำนาปีละครั้งในช่วงหน้าแล้ง แต่ในขณะเดียวกันก็กระทบต่อชาวบ้านที่ทำการประมงและมีบ่อล่อปลา เพราะเมื่อน้ำมีความเป็นกรดจัด ปลาในพrubางชนิดไม่สามารถจะมีชีวิตอย่างปกติได้ปลาตัวเล็กๆ จะตายหมด

กระจูด

“กระจูด” เป็นพืชตระกูลเดียวกับ “กก” (Sedge) คือ ในตระกูล Cyperaceae มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Lepironia artica late* กระจูด เป็นวัชพืชที่เจริญเติบโตง่าย และแพร่พันธุ์ได้รวดเร็ว พบมากแถบภาคตะวันออก และภาคใต้ของประเทศไทย

ลำต้นของกระจูดมีลักษณะกลมกลวง มีข้อปล้องภายในคล้ายลำไผ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1/8 – 5/16 นิ้ว ความสูงประมาณ 1 – 3 เมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่และสภาพแวดล้อม

ต้นกระจูด ชอบขึ้นในที่ ๆ มีน้ำขังอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะบริเวณริมทะเลสาบที่เป็นดินโคลน ซึ่งเรียกว่า “พรุ” หรือชาวพื้นเมืองทางภาคใต้เรียกว่า “โพระ” ต้นกระจูดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจะมีขนาดเล็ก และไม่ยาวนาน

การเพาะปลูกกระจูดต้องใช้ระยะเวลาประมาณ 3 ปี ต้นจึงจะโตได้ขนาด สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ คือ ลำต้นยาวไม่ต่ำกว่า 1 เมตร เมื่อถอนต้นกระจูดไปแล้ว หน่อก็จะแตกต้นใหม่ขึ้นมาแทนที่หมุนเวียนกันไป ต้นกระจูดมี 2 ชนิด คือ กระจูดใหญ่ และกระจูดหนู กระจูดใหญ่นำไปใช้ประโยชน์ได้มาก ส่วนกระจูดหนูลำต้นเล็กและสั้น ความเหนียวน้อยกว่ากระจูดใหญ่ โดยทั่วไปราษฎรทางภาคใต้ใช้กระจูดในการสานเสื่อ ทำใบเรือ ทำเชือกผูกมัด และทำกระสอบบรรจุสินค้าเกษตรและสิ่งของอื่น ๆ กรรมวิธีสานเสื่อกระจูดนั้นจะแตกต่างจากการสานเสื่อทั่วไป คือ ชาวบ้านจะนำต้นกระจูดมาคลุกดินขาวก่อนตากแดดให้แห้งแล้วจึงทุบต้นกระจูดให้แบนเพื่อให้มีความนิ่มตัวสำหรับ หากต้องการให้มีสีสันก็นำไปย้อมสีก่อนนำมาสาน

แหล่งวัตถุดิบ

ในจังหวัด แหล่งผลิตกระจูดในจังหวัดพัทลุง มีเพียงแห่งเดียว คือ ที่หมู่บ้านทะเลน้อย ตำบลพนาางตุง และตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เนื่องจากพื้นที่ดินมีลักษณะเป็นที่ลุ่ม อยู่ริมทะเลสาบ มีน้ำขังตลอดทั้งปี มีทั้งกระจูดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่ราษฎรปลูกรวมพื้นที่เพาะปลูกกระจูดในบริเวณดังกล่าว ประมาณ 1,000 ไร่เศษ ราษฎรแถบนี้ส่วนใหญ่ คือ ประมาณร้อยละ 80 - 90 ของครัวเรือนทั้งหมด ประกอบอาชีพหลักในการทำผลิตภัณฑ์จากกระจูด ฉะนั้น แต่ละครัวเรือนมักจะมีไร่กระจูดเป็นของตนเองด้วย โดยเฉลี่ยประมาณครัวเรือนละ 3 - 10 ไร่

เดิม “กระจูด ของจังหวัดพัทลุงถูกส่งออกไปขายต่างจังหวัดในรูป “วัตตุลิบ” อยู่เสมอ แต่เนื่องจากปัจจุบันการทำผลิตภัณฑ์จากกระจูดในจังหวัดมีการขยายตัวมาก จนปริมาณวัตตุลิบที่ผลิตได้ในจังหวัดไม่เพียงพอับความต้องการใช้ ต้องสั่งซื้อจากแหล่งผลิตจังหวัดอื่นอยู่เสมอ ซึ่งแหล่งผลิตต่างจังหวัดที่สำคัญ คือที่ตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

(57)

กระจูดนับได้ว่าเป็นพืชตระกูลหญ้าที่มีความสำคัญต่ออาชีพของประชาชนในพรุและรอบพรุควนเคร็ง จากคำบอกเล่าของคุณชายสร้อย คงเรือง อายุ 73 ปี ซึ่งเป็นผู้มีความชำนาญงานหัตถกรรมจากกระจูด เล่าว่าก่อนปี พ.ศ. 2504 พรุควนเคร็งเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ของกระจูดที่ใช้สำหรับการจักสานเสื่อ กระบุง และกระสอบสำหรับใส่ข้าวเปลือกเกลือ กะปิ และถ่าน

การเปลี่ยนแปลงของกระจูดในพื้นที่พรุควนเคร็งในสมัยก่อนเกิดจากภัยธรรมชาติ คือไฟไหม้ป่าเป็นหลัก ซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งแต่มีความรุนแรงไม่มากนัก เนื่องจากในพรุมีน้ำขังอยู่ตลอดเวลา ไฟจึงไหม้เฉพาะต้นกระจูด แต่ยังคงเหลือรากเหง้าในดินอยู่ ทำให้การฟื้นฟูกระจูดกลับคืนสภาพเดิมโดยธรรมชาติเป็นไปได้ง่าย แต่ปัจจุบันการเกิดไฟไหม้ป่า มีสาเหตุหลักมาจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อสนองความต้องการของตนเองและตลาด ประกอบกับสภาพพื้นที่ของพรุควนเคร็งเริ่มตื้นเขินมากขึ้น ชาวบ้านกล่าวว่า สมัยก่อนการเดินทางไปในพรุจะยากลำบากเพราะสภาพพรุมีลักษณะเป็น “ขล” (ซากพืชซากสัตว์ที่ทับถมกันเป็นเวลานาน) ซึ่งจะยุบตัวในขณะที่เดิน แต่ปัจจุบันการเดินทางพรุเหมือนเดินในแปลงนาพื้นที่บางแห่งซึ่งเคยมีน้ำท่วมขังตลอดปี กลับมีระดับน้ำลดลง กระจูดซึ่งมีอยู่ในพื้นที่พรุควนเคร็งจึงได้รับผลกระทบไปด้วย ชาวบ้านในพื้นที่ศึกษาบอกว่า หากมีน้ำในพรุกระจูดจะสมบูรณ์ แต่ถ้าขาดน้ำแม้จะพยายามฟื้นฟูอย่างไรก็ไม่มีการกลับมาเหมือนเดิมได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกรมชลประทาน โครงการพัฒนาพรุควนเคร็ง เกี่ยวกับอัตราการเจริญเติบโตของพืชชนิดต่างๆ ในแปลงทดลอง โดยทำการทดลองเป็นระยะเวลา 3 เดือน ซึ่งใช้วิธีการขังน้ำในพรุให้สูงจากผิวดินอยู่ในระดับ 0.75 เมตร 1.25 เมตร และตัวควบคุมคือแปลงในพรุธรรมชาติ พบว่า กระจูด เสม็ด กระจูดหนู และเฟิร์น สามารถเจริญเติบโตได้ดี และมีการแตกหน่อสูงที่ระดับน้ำผิวดินลึก 1.25 เมตร ซึ่งเห็นได้ชัดในเดือนที่ 2 แต่ขณะเดียวกันจะลดอัตราการเจริญเติบโตของกก ซึ่งกกสามารถเจริญเติบโตได้ดีในแปลงที่อยู่ตามธรรมชาติ (กรมชลประทาน, 2537)

เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าพรุครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2506 ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ชาวบ้านเริ่มมีการจับจองที่ดินในพรุควนเคร็งเพื่อทำนามากขึ้น ทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ได้เริ่มลดลงอย่างมากโดยเฉพาะกระจูด หลังจากนั้นได้เกิดไฟไหม้ป่าติดต่อกันอีกหลายครั้ง ทำให้ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติมีมากขึ้น นอกจากนี้โครงการพัฒนาต่างๆ ในด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน กีด ขวางการไหลของน้ำ การขุดคลองทำให้ปริมาณน้ำในพรุลดลง เนื่องจากสามารถระบายน้ำได้เร็วขึ้นอีกทั้งจากปริมาณความต้องการผลิตภัณฑ์จักสานที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีชาวบ้านบางส่วนทำการตัดกระจูดแทนการถอนกระจูด เพราะการถอนกระจูดจะได้กระจูดในปริมาณน้อย คุณเกษม ยอดแก้ว รองประธานสภาองค์กร

บริหารส่วนตำบลควนเค็งได้กล่าวว่า ในปี 2545 เดิมกระจูดในพื้นที่ 1 ไร่ ตัดได้ 300 กำเล็ก (1 กำเล็ก สามารถสานเสื่อได้ 1 ผืน) ใช้เวลาตัด 4 ชั่วโมง และใช้แรงงานเพียง 2 คน แต่ในปี 2546 กระจูดในแปลงเดิมจำนวนพื้นที่ 1 ไร่ ตัดได้ 150 กำเล็ก ใช้เวลาและแรงงานคนเท่าเดิม ผลกระทบจากการตัดกระจูดที่ตามมาก็คือ ต้นกระจูดตายเพราะน้ำเข้าไปในปล้องกระจูด หนองอ่อนของต้นกระจูดเปื่อย การงอกทดแทนจะช้าลง ซึ่งมีการประมาณว่าปริมาณการงอกทดแทนในพื้นที่ของกระจูดที่มีการตัดมีเพียง 50% ของปริมาณกระจูดก่อนมีการตัด สาเหตุมาจากหญ้าจะเจริญเติบโตเร็วกว่าต้นกระจูด และหนองกระจูดบางส่วนน้ำไม่สามารถออกได้ ทำให้ปริมาณกระจูดที่เก็บเกี่ยวได้เปลี่ยนแปลงที่ตัดกระจูดลดลงอย่างเห็นได้ชัด ขณะนี้กระจูดกลายเป็นทรัพยากรที่เริ่มขาดแคลนในพื้นที่เขตตำบลเค็ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช และบ้านหัวป่าเขี้ยว ตำบลทะเลน้อย อำเภอ ควนขนุน จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นแหล่งกระจูดขนาดใหญ่ในอดีต

ขั้นตอนการผลิตกระจูด

การเตรียมกระจูด

เริ่มตั้งแต่คัดเลือกหรือแยกกระจูดตามความยาว จนถึงทำ กระจูดให้แบนพร้อมที่จะจะนำมาสานได้ ซึ่งแต่ละพื้นที่มีขั้นตอนต่างกันไม่มากนัก เช่น การเตรียมกระจูดของชาวทะเลน้อยมีขั้นตอนดังนี้ นำกระจูดมาเข้าที่สำหรับคัดเลือกหรือแยกความสั้นยาวโดยนำกระจูดมาจับทีละกำป่า หรืออาจจุ่มน้ำน้อยกว่าเล็กน้อยมาวางในแนวตั้ง แล้วดึงต้นกระจูดที่ยาวออกไปรวมไว้อีกแห่งหนึ่ง เรียกการคัดเลือกกระจูดโดยวิธีนี้ว่า "โชะกระจูด" ใช้มีดตัดส่วนที่ไม่ต้องการออก นำกระจูดที่ได้คัดเลือกแล้วคลุกน้ำโคลนดินสอในรางน้ำที่เตรียมไว้เมื่อได้ที่แล้วนำมาตากแห้งประมาณ 2 - 3 วัน แล้วเก็บเข้าที่เก็บไว้ 4 - 5 วัน เพื่อให้ต้นกระจูดคลายตัว เมื่อจะใช้ก็เอากระจูดไปตากน้ำค้าง 1 คืน เพื่อให้ต้นกระจูดลื่นสะดวกในการทิม จากนั้นนำไปทิมหรือทุบทีละมัด โดยนำไปไปวางบนแท่งไม้สี่เหลี่ยม ทิมหรือทุบให้แบนด้วยสากตำข้าวหั่วตัด การทิมจะทิมคนเดียวหรือสองคนก็ได้แล้วแต่สะดวกโดยใช้เท้าทั้งสองเหยียบมัดกระจูดไว้ดินหน้า ถอยหลัง ทิมจนกระจูดแบนตามต้องการจากนั้นก็แก้มัดออกปกกบายโคนของลำต้นทิ้งแล้วเก็บเข้าที่ไว้สานต่อไป

ในกรณีที่ต้องการข้อมสี นำกระจูดที่ทิมและตากน้ำค้าง 1 คืน แล้วมาทับด้วยลูกกลิ้งน้ำหนักประมาณ 100 กิโลกรัม จนแบนตามต้องการแล้วนำไปแช่น้ำไว้ ต้มน้ำให้เดือดเอาสีใส่ น้ำคนให้สีละลายดี แล้วนำกระจูดที่จะข้อมมาพับจุ่มลงไปให้น้ำสีแช่ไว้ประมาณ 2 - 3 นาที จึงนำขึ้นไปผึ่งแดดประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง แล้วนำไปเก็บไว้ในที่ร่ม ข้อมควรระวังในการข้อม คือ ระยะเวลาของการข้อมต้องกำหนดให้เท่าเท่ากันทุกครั้ง มิฉะนั้นจะได้กระจูดที่มีสีไม่เสมอกัน การข้อมสีกระจูดจะทำให้ลายจักรสานเด่นชัดขึ้นกว่าปกติ

การสาน

ใช้สถานที่ภายในบ้านเรือนหรือชานเรือน หรือลานบ้านที่มีพื้นเรียบเป็นสถานที่สาน ถ้าไม่ค่อยเรียบมักจะใช้เสื่อที่สานเสร็จแล้วรองอีกชั้นหนึ่ง วิธีการสาน นำต้นกระจูดที่เตรียมไว้เรียบร้อยแล้วมาสานเป็นลายต่าง ๆ ตามความสามารถ

และความต้องการของผู้สานโดยปกติจะสานด้วยลายสอง ถ้าสานเป็นเส้นจะเริ่มต้นจากริม คือตั้งต้นจากปลายดอกด้านใด ด้านหนึ่งไปจนสุดปลายดอกอีกด้านหนึ่ง แต่ถ้าเป็นถาชนะ เช่น กระสอบนั่ง จะเริ่มต้นจากกึ่งกลางของดอก ทำนั้งสานที่สะดวก คือ นั่งขัดสมาธิและนั่งชันเข่าข้างเดียว เมื่อสานต้องให้ปลายต้นกับโคนต้นสลับกัน มิฉะนั้นจะทำให้เสียรูปได้ เพราะขนาดต้นกระจุคส่วน โคนต้นจะโตกว่าส่วนปลาย เทคนิควิธีสานจะแตกต่างกันตามรูปแบบและชนิดของผลิตภัณฑ์ และถนัดของผู้สาน โดยเฉพาะเส้น มีผู้ศึกษาพบว่าที่หมู่บ้านทะเลน้อยนี้มีสานเป็นลายต่าง ๆ ไม่น้อยกว่า 20 ลาย เช่น ลายสอง ลายสาม ลายสี่ ลายดอกจันทร์ ลายก้านต่อดอก ลายดาวล้อมเดือน ลายพัด ลายดอกจันทร์แจก ลายดอกพิกุล ลายก้างปลา ลายพม่ารำชวาน ลายขนมปัง ลายดอกไม้ ลายตีนสุนัข ลายชายชิงเมือง ลายไขแมงมุม ลายสี่หน่วยใน ลายลูกแก้ว ลายกระดานหมาก และลายประคิฐอื่น ๆ เช่น ลายตัวหนังสือ ลายที่นิยมสานกันมากที่สุด คือ ลายสอง

นอกจากสานเป็นลายเส้นและยังสานเป็นถาชนะต่าง ๆ หมู่บ้านที่มีการประกอบการกันอย่างกว้างขวาง เช่นที่บ้านทะเลน้อย ผู้สานจะมีตั้งแต่วัยเด็กอายุ 7 ขวบ ถึงคนชราอายุ 60 - 70 ปี ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง ผู้ชำนาญการจะสานเส้นได้วันละ 3 - 4 ผืน

การตกแต่ง

งานสานเส้นกระจุคเป็นงานที่เกือบจะพูดได้ว่า ทำเสร็จเรียบร้อยแล้วในคราวเดียว มีการตกแต่งต่อเติมน้อย คือ มีการเก็บริมหรือพับริม อย่างที่ชาวทะเลน้อยเรียกว่า "เม้ม" และการตัดหมวด คือปลายดอกที่เหลือออกเท่านั้น การเก็บริม หรือการพับริมพบว่ามี 2 แบบ คือ แบบพับกลับ คือ การพับปลายดอกเข้าหาเส้นสานตามลายสานเดิมประมาณ 3 - 4 นิ้ว แล้วตัดส่วนที่เหลือออก แบบซ่อมริม คือ การพับปลายดอกที่เหลือให้คุ้มกันเองคล้ายกับการถักแล้วตัดส่วนที่เหลือ ออก

การเก็บรักษา

เส้นที่สานเสร็จเรียบร้อยแล้วจะถูกเก็บไว้ในที่ร่มไม่ให้ถูกน้ำเพราะถ้าถูก น้ำฝนจะทำให้เกิดเชื้อราและเสียหายเร็ว วิธีเก็บมี 2 แบบ คือ ม้วนเก็บและซ้อนเก็บ

การทำนากระจุค

เดิมที่ไม่มีการทำนากระจุค ผู้ประกอบการจะนำกระจุคจากแหล่งธรรมชาติมาใช้ซึ่งในที่บางแห่งต้องประสบปัญหาด้านการขนส่งและระยะทาง ต่อมาในบางหมู่บ้านได้มีผู้ริเริ่มนำต้นกระจุคมาปลูกในพื้นที่ใกล้หมู่บ้านของตน เช่น ที่หมู่บ้านทะเลน้อย เรียกได้ว่า เป็นการทำนากระจุคอย่างแท้จริง เดิมหมู่บ้านนี้ใช้กระจุคที่นำมาจากตำบลเครื่อง ซึ่งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 7 - 8 กิโลเมตร โดยทางเรือ แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2472 นายสุข เชนครินทร์ กำนันตำบลพนาสูง ได้ริเริ่มนำกระจุคจากแหล่งธรรมชาติมาทดลองปลูก จนในปี พ.ศ. 2504 การปลูกกระจุคบริเวณที่ลุ่มชายฝั่งทะเลน้อยก็มีขึ้นอย่างกว้างขวางทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านเหนือ ด้านตะวันออก และด้านใต้

พื้นที่ที่จะปลูกกระจุคได้ต้องมีน้ำขังตลอดปี หรือ จะแห้งสัก 2 - 3 เดือน การปลูกหรือการทำนากระจุคมีกรรมวิธีคล้ายกับการทำนาข้าว (นาดำ) คือ ก่อนปลูกชาวบ้านจะต้องตกแต่งพื้นที่ให้เรียบ แต่ไม่ต้องยกคันนา เพียงแต่ทำเขตให้

มองเห็นเป็นสัดส่วนว่า พื้นที่ใดเป็นของใครก็เพียงพอ การปลูกกระจุต้องทำในช่วงเวลาที่ในนามีน้ำขังหรือน้ำและๆ โดยนำกล้ากระจุ (หัวกระจุ) มาเป็นกอ ๆ กอหนึ่ง ๆ จะมีกระจุประมาณ 10 - 20 ต้น ปลูกให้ห่างกันประมาณ 70 -100 เซนติเมตร จากนั้นก็คอยกำจัดวัชพืชอื่น ๆ เช่น จำพวกตึกแตงกินดอก หนุและนากที่คอยจะถอนหัวหรือต้นอ่อนของกระจุ ประมาณ 12 เดือน กระจุก็จะโตพอดอนมาใช้งานได้ กระจุส่วนหนึ่งก็จะถูกถอนไปใช้งาน เหลือต้นอ่อนหรือต้นที่ความยาวยังไม่พอไว้ถอนครั้งต่อไป นากระจุแต่ละแปลงสามารถถอนกระจุหมุนเวียนต่อเนื่องกันไปได้ 9 - 10 ปี จึงจะมีการปลูกใหม่ ทั้งนี้หลังจากที่เห็นว่ากระจุงอกหนาเกินไปและมีดินแห้งตายมาก

หัตถกรรมกระจุในภาคใต้ นอกจากจะให้คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยในลักษณะต่าง ๆ ตามประเภทและชนิดของผลิตภัณฑ์แล้ว ยังให้คุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมต่อชุมชนผู้ประกอบการและบ้านเมืองอีกด้วย การประกอบการทั้งส่วนที่จัดหาวัตถุดิบ คือ ต้นกระจุ ส่วนผลิตคือสาน และส่วนจัดจำหน่าย ช่วยให้ผู้ประกอบการมีรายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลักทางการเกษตรกรรมอื่น ๆ เช่น ทำนา ทำประมง ฯลฯ

ทำให้มีการแบ่งงานกันอย่างทั่วถึงในหมู่สมาชิกของครอบครัวช่วยลดปัญหาการว่างงานในหมู่บ้าน และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ช่วยฝึกเด็กและเยาวชนให้รู้จักงานศิลปะป้องกันการเที่ยวเตร่และประพฤติเหลวไหล ในกลุ่มหนุ่มสาวได้ส่วนหนึ่ง จึงนับได้ว่าหัตถกรรมประเภทนี้มีคุณค่าทั้งในตัวเองและผู้เข้าไปเกี่ยวข้องกันอย่างมากมาย (58)

ป่าไม้

พื้นที่พรุควนเคร็งในอดีตเคยเป็นป่าดงดิบ ซึ่งเป็นป่าไม้ผลัดใบ ที่สามารถขึ้นอยู่ในลุ่มน้ำขังอันประกอบด้วยซากพืช และดินอินทรีย์ หนาดินมีปุ๋ยอินทรีย์จำนวนมาก (ดำรงศักดิ์, 2537) สภาพคล้ายป่าดงดิบระดับน้ำ มีไม้ยืนต้นขนาดเล็กใหญ่หนาแน่น แบ่งเรือนยอดได้ 3 ชั้น คือ สูง 30-40 เมตร สูง 15-30 เมตร และต่ำกว่า 15 เมตร บริเวณโคนต้นมีรากค้ำยันเป็นจำนวนมาก เช่น ไม้ตะเคียน ไม้เสม็ดแดง ไม้เตียว ไม้หว่านิน ไม้เทียะ และหวายชนิดต่างๆ แต่ปัจจุบันพรุควนเคร็งเหลือสภาพป่าพรุตั้งเดิมน้อยมาก เนื่องจากภัยธรรมชาติ เช่น ไฟไหม้ป่าที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง และน้ำท่วม ทำให้มีสังคมพืชที่ขึ้นทดแทนพรุตั้งเดิม คือ พรุเสม็ดหรือป่าเสม็ดขาว ซึ่งเป็นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามสันดอนของหนองน้ำ ไทรม

1.2 อาชีพที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติในพรุควนเคร็ง

1) ทำนา

การประกอบอาชีพทำนาของชาวบ้านในพรุและรอบพรุควนเคร็ง ส่วนใหญ่ เกิดจากความต้องการขึ้นพื้นฐาน คือ การมีอาหารสำหรับไว้บริโภคในครั้งเรือน ทำให้ชาวบ้านทั้งในและรอบพรุควนเคร็งมีอาชีพสำคัญในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานคือการทำนา โดยการจับจอง พื้นที่เสื่อมโทรมของพรุควนเคร็งเพื่อประกอบอาชีพ จึงถือได้ว่าเป็นการใช้ทรัพยากรที่ดินที่เชื่อมโยงกับอาชีพที่สำคัญประการหนึ่ง สมัยก่อนชาวบ้านนิยมทำน่าน้ำฝน หรือนาปี ปีละ 1 ครั้ง โดยใช้แรงงานในครัวเรือน และสัตว์ แต่ปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษายางส่วนนิยมทำนาปีละ 2 ครั้ง คือ ทำนาปี และนาปรังมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 58.78 ของผู้ทำนาทั้งหมด โดยเฉพาะในเขตฝั่งตะวันออกของพรุ คือ อำเภอระโนด และอำเภอหัวไทร ส่วนฝั่งตะวันตกของพรุ นิยมทำนาปีละครั้ง เนื่องจากพื้นที่นาบางส่วนซึ่งอยู่ในพรุมักมีน้ำขังในระดับสูง การทำนาจึงจำเป็นต้องทำในช่วงหน้าแล้ง เนื่องจากปริมาณน้ำในพรุ ลดลง และส่วนใหญ่จะปลูกข้าวไว้บริโภคในครัวเรือน โดยรวมมีขนาดพื้นที่ปลูกข้าวเฉลี่ย 15.23 ไร่ต่อครัวเรือน หากพิจารณาเฉพาะในเขตฝั่งตะวันออกของพรุ ซึ่งเป็นเขตที่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก มี พื้นที่ปลูกข้าวเฉลี่ย 16.38 และ 19.14 ไร่ต่อครัวเรือน ในเขตอำเภอหัวไทร และอำเภอระโนด ตามลำดับ ส่วนฝั่งตะวันตกของพรุควนเคร็ง มีขนาดพื้นที่ปลูกข้าวเฉลี่ย 8.88 และ 9.38 ไร่ ในเขตอำเภอชะอวด และอำเภอควนขนุน

ตามลำดับ นอกจากนี้ยังได้รับการบอกเล่าว่า การทำนาในพรุฝั่งตะวันตกตรงกลางพรุมีปริมาณลดลงกว่าในอดีตมาก เนื่องจากประสบความเสียหายจากน้ำท่วมบ่อยครั้ง ทำให้การทำนาไม่ได้ผล เท่าที่ควร การลดลงนี้จะเห็นชัดในเขตอำเภอชะอวด

2) การทำประมง

การประกอบอาชีพประมงถือได้ว่าเป็นอาชีพที่อยู่คู่กับชาวบ้านรอบพรุควนเคร็ง ในอดีตชาวบ้านรอบพรุควนเคร็งมีอุปกรณ์ในการจับปลาแทบทุกครัวเรือน เนื่องจากสมัยก่อนก่อนที่เงินตราจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในหมู่บ้าน ชาวบ้านนิยมจับปลา และกุ้งในพรุควนเคร็งไว้บริโภคในครัวเรือน โดยใช้อุปกรณ์ประมงพื้นบ้านแบบง่ายๆ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ชายนิยมทำอุปกรณ์จับปลาขึ้นมาใช้เอง เช่น เบ็ด แห กัดหรืออวนลอย ไซ ลันปลาไหล โพงพาง ขอบ เป็นต้น แต่ปัจจุบันอุปกรณ์บางชนิด เช่น กัดหรืออวนลอย คนรุ่นใหม่จะถักได้น้อยลง เนื่องจากสามารถซื้อกัที่ทำจากไนลอนได้ง่าย ซึ่งเป็นกัที่ถักโดยใช้เครื่องจักรและเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ศึกษาประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา เมื่อจับปลาได้จะนำมาร้อยเหยือกปลา แล้วทำที่หาบเพื่อนำปลาจากแหล่งที่จับได้มายังบ้านเรือน หรือนำไปจำหน่าย หรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าชนิดอื่นกับเพื่อนบ้าน แต่เมื่อเงินตราเข้ามามีบทบาทมากขึ้นประกอบกับความต้องการทางสังคมมีเพิ่มขึ้น อีกทั้งการคมนาคมและการติดต่อสื่อสารระหว่างพื้นที่สะดวกมากขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาวีธีการและเครื่องมือประมงที่ทันสมัย เช่น การใช้เครื่องจื่อปลาซึ่งเริ่มใช้เมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา หรือประมาณ พ.ศ. 2526 ซึ่งต่อมา ได้พัฒนามาใช้เบ็ดเตล็ดจื่อปลา เมื่อปี พ.ศ. 2541 การใช้ยาเบื่อเริ่มมีในช่วงประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2531) และการใช้อวนตาถี่ เป็นต้น อุปกรณ์เหล่านี้ทำให้สามารถจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น ผู้จับสัตว์น้ำมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามเกิดการทำลายล้างทั้งโดยการจับปลาที่ไม่เลือกขนาด และทำลายปลาบางส่วน ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำในพรุควนเคร็งลดลงอย่างรวดเร็ว สำหรับแหล่งการทำประมงจากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมพบว่า แหล่งจับปลาแหล่งใหญ่ได้จากพรุควนเคร็ง ร้อยละ 42.19 รองลงมาคือ ทะเลน้อยหรือทะเลสาบ ร้อยละ 28.13 และคลองร้อยละ 20.31 นอกจากนี้ยังมีกลุ่มตัวอย่างที่จับปลาตั้งแต่ 2 แหล่งขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 9.37

ประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการทำประมงเมื่อพิจารณาโดยการแบ่งพื้นที่พรุออกเป็น 2 ฝั่ง คือ ฝั่งตะวันออก และฝั่งตะวันตก พบว่ามีข้อสังเกตเกี่ยวกับแหล่งที่มีการจับสัตว์น้ำดังต่อไปนี้

1) ฝั่งตะวันออกของพรุ มีการประกอบอาชีพประมงในเขตบ้านหัวป่าดก ตำบลบ้านขาว อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา แหล่งจับปลาคือ ทะเลสาบ ร้อยละ 63.16 ส่วนแหล่งจับปลาอื่น ๆ มีการจับในคลอง ร้อยละ 21.05 และจับตั้งแต่ 2 แหล่งคิดเป็นร้อยละ 15.79 ส่วนใน เขตบ้านควนโถ๊ะ และบ้านท่าเตียน ตำบลแหลม อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการจับปลาจากคลอง ร้อยละ 66.67 และจับปลาจากพรุควนเคร็งเพียงร้อยละ 33.33

2) ฝั่งตะวันตกของพรุ ในเขตบ้านควนเคร็ง และบ้านไร่เนิน ตำบลท่าเสม็ด อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช แหล่งจับปลาแหล่งใหญ่ คือ พรุควนเคร็ง คิดเป็น ร้อยละ 94.44 มีเพียงส่วนน้อยที่จับปลาจากคลองและพรุควนเคร็ง ร้อยละ 5.56 ส่วนตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุงนั้น กลุ่มตัวอย่างจับปลาจากพรุควนเคร็ง และทะเลน้อยหรือทะเลสาบ ร้อยละ 38.89 และ 33.33 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีการจับปลาจากคลองด้วย ในการประกอบอาชีพประมง ประชาชนทั้งในและรอบพรุมักจะเลือกแหล่งจับสัตว์น้ำที่ใกล้บ้านเรือนของตนเองก่อน เมื่อทรัพยากรหรือ

สัตว์น้ำในบริเวณใกล้บ้านเรือนมีน้อยลงก็จะหาแหล่งทดแทน โดยการออกไปจับสัตว์น้ำในพื้นที่ไกลออกไป หรือบางครั้งอาจพัฒนาเครื่องมือที่ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อทำให้จับสัตว์น้ำได้ปริมาณมากขึ้น แต่อาจทำลายสัตว์น้ำบางส่วนซึ่งส่งผลกระทบต่อปริมาณสัตว์น้ำในอนาคต เช่น การใช้เบ็ดเตล็ดหรือล่อปลา การใช้ยาเบื่อ เป็นต้น

3) การเลี้ยงปลาในบ่อ

สมัยก่อนชาวบ้านส่วนใหญ่ในบ้านท่าเตียน บ้านควนโถ๊ะ และตำบลแหลม อำเภอกว๊านพะเยา จังหวัดนครศรีธรรมราช และชาวบ้านในบ้านหัวป่าดก และตำบลบ้านขาว อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา เลี้ยงปลาโดยการขุดบ่อดินไว้ใกล้ๆ บริเวณบ้าน เมื่อถึงหน้าฝน น้ำจะท่วมปากบ่อ พอน้ำลดจะมีปลาหลากหลายชนิดเข้ามาในบ่อ เป็นวิธีการล่อปลาเข้าบ่อ ซึ่งเรียกว่า “บ่อล่อปลา” ชาวบ้านเลี้ยงปลาโดยปล่อยให้ปลาหาอาหารหรือกินกันเอง แล้วออกลูกออกหลานจนเต็มบ่อ ไม่ได้มีการให้อาหารพอดโตได้ขนาดก็จับกินบ้าง จับจำหน่ายบ้าง ต่อมาเมื่อปริมาณปลาในพรวนเครังเริ่มลดลง หรือประมาณ ปี 2538 การเลี้ยงปลาของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเพราะต้องหาพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ในพรวนเครังมาปล่อยในบ่อ โดยชนิดปลาที่นิยมนำมาทำพันธุ์ คือ ปลาดุก ปลาช่อน และปลาหมอ หลังจากนั้นจะรอจนปลาโตได้ขนาดสามารถจับจำหน่ายได้ ซึ่งใน 1 ปีจะเลี้ยงได้ประมาณ 1 รุ่น แต่ปัจจุบัน (พ.ศ. 2546) พันธุ์ปลาที่ใช้เลี้ยงในพื้นที่ศึกษาเริ่มมีการใช้พันธุ์ปลาดุกบิ๊กอุย ปลาทับทิม ปลาช่อน ปลาคะเพียน ปลานิล ปลาช่อน และปลาหมอ มากขึ้น มีการให้อาหารปลาเพื่อเร่งการเจริญเติบโตช่วยเร่งระยะเวลาการเลี้ยงลง ทำให้ใน 1 ปีชาวบ้านสามารถเลี้ยงปลาได้น้อย 2 รุ่น อีกทั้งยังเริ่มมีการใช้ยาโรครักษาโรคในการเลี้ยงเพิ่มขึ้นด้วย เนื่องจากปลาที่นำมาเลี้ยงเหล่านี้บางชนิดทนทานต่อโรคน้อยกว่าพันธุ์ปลาจากแหล่งธรรมชาติ

ศักยภาพและข้อจำกัดเชิงเศรษฐกิจในการประกอบอาชีพของประชาชนรอบพรวนเครัง

ศักยภาพและข้อจำกัดเชิงเศรษฐกิจในการประกอบอาชีพในการศึกษาคั้งนี้ ได้พิจารณาถึงศักยภาพและข้อจำกัดด้านทรัพยากร แรงงาน และผลิตภัณฑ์ ในพื้นที่พรวนและบริเวณรอบขอบพรวนเครัง ดังนี้

1. ศักยภาพและข้อจำกัดด้านทรัพยากร

พรวนเครังเป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 2 รองจากพรวนโตะแดง มีศักยภาพของทรัพยากรสูง ทั้งในด้านของพืชพรรณ สัตว์น้ำ ระบบนิเวศน์ และความหลากหลายทางชีวภาพ ที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีพ การสร้างอาชีพ และรายได้ให้กับครัวเรือนทั้งในและรอบขอบพรวน แม้ปัจจุบันพรวนเครังมีสภาพเสื่อมโทรมลง เนื่องจากภัยตามธรรมชาติ และภัยที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ ตลอดจนโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่ดำเนินไปโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบทางลบต่อสภาพพื้นที่ แต่ประชาชนที่อาศัยทั้งในและบริเวณขอบพรวนยังใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่แห่งนี้เพื่อการประกอบอาชีพ ซึ่งทรัพยากรดังกล่าวได้แก่

1) ที่ดิน เป็นทรัพยากรที่มีจำกัดมากขึ้น เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้มีการจับจองและขายที่ดินในพื้นที่เสื่อมโทรมที่อยู่ในพรวนเครังมากขึ้น แม้อินในพรวนจะมีข้อจำกัดด้านคุณสมบัติของดินในการใช้ประโยชน์เพื่อทำการเกษตร เนื่องจากมีสภาพเป็นกรด ทำให้ต้องปรับสภาพดินก่อนการเพาะปลูกก็ตาม แต่ไม่ได้ทำให้ความต้องการขายที่ดินของคนในพื้นที่ และนายทุนลดลงเลย ทั้งๆที่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ถูกต้องตามกฎหมาย นอกจากนี้การจับจองที่ดินมาเป็นทรัพย์สินส่วนตัวนั้นยังมีปัญหาในการลดสิทธิ์ในการเข้าไปใช้ประโยชน์ของ

ชาวบ้านที่มีฐานะยากจนการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่จากเดิมหลังจากมีการครอบครอง ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติไม่สามารถฟื้นฟูตัวเองได้ตามธรรมชาติ จึงมีแนวโน้มที่จะเพิ่มความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและเพิ่มข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดินในลักษณะทรัพยากรสิ้นเปลืองมากขึ้น

2) **น้ำ** น้ำในพรุควนเค็งมีข้อจำกัด คือ น้ำมีสภาพเป็นกรด ในช่วงหน้าฝนจะไม่มีปัญหามากนักเนื่องจากมีน้ำมาก จึงเกิดการเจือจางกรดและมีการชะล้าง และการถ่ายเทน้ำจากพรุลงสู่ทะเลสาบ แต่ในช่วงหน้าแล้งน้ำน้อยจะมีปัญหาน้ำเปรี้ยวจัด ไม่สามารถนำไปใช้ในด้านเกษตรกรรม และอุปโภคได้เต็มที่

3) **กระเจ็ด** เป็นทรัพยากรที่อยู่คู่กับพรุควนเค็งมาช้านาน แต่ปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าเป็นทรัพยากรที่หายากขึ้น เนื่องจากเกิดไฟไหม้ป่าในพรุควนเค็งบ่อยครั้งและล่าสุดในปี พ.ศ. 2545 ได้เกิดไฟไหม้ที่กินบริเวณกว้าง ทำให้เกิดการขาดแคลนกระเจ็ดอย่างรุนแรง ในปี พ.ศ. 2546 แม้กระเจ็ดสามารถฟื้นฟูและเจริญเติบโตได้เองตามธรรมชาติในพื้นที่ที่มีน้ำขัง แต่กว่าจะนำมาใช้ในการจักสานโดยเฉพาะเสื้อนั้นต้องใช้เวลาในการฟื้นฟู 2-3 ปี

หัตถกรรมกระเจ็ดในภาคใต้ นอกจากจะให้คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยในลักษณะต่าง ๆ ตามประเภทและชนิดของผลิตภัณฑ์แล้ว ยังให้คุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมต่อชุมชนผู้ประกอบการและบ้านเมืองอีกด้วย การประกอบการทั้งส่วนที่จัดหาวัตถุดิบ คือ ต้นกระเจ็ด ส่วนผลิตคือสาน และส่วนจัดจำหน่าย ช่วยให้ผู้ประกอบการมีรายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลักทางการเกษตรกรรมอื่น ๆ เช่น ทำนา ทำประมง ฯลฯ ทำให้มีการแบ่งงานกันอย่างทั่วถึงในหมู่สมาชิกของครอบครัว ช่วยลดปัญหาการว่างงานในหมู่บ้าน และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ช่วยฝึกเด็กและเยาวชนให้รู้จักงานศิลปะ ป้องกันการเที่ยวเตร่และประพฤติเหลวไหล ในกลุ่มหนุ่มสาวได้ส่วนหนึ่ง จึงนับได้ว่าหัตถกรรมประเภทนี้มีคุณค่าทั้งในตัวเองและผู้เข้าไปเกี่ยวข้องกันอย่างมากมาย

4) **ป่าไม้** เดิมพื้นที่พรุควนเค็งมีไม้หลากหลายชนิดที่สามารถเจริญเติบโตในพื้นที่ชื้นแฉะ เช่น ไม้เสม็ด ไม้เตย ตะเคียนทอง ประดู่ ยางนา เป็นต้น ผลของพืชบางชนิดยังเป็นอาหารของสัตว์น้ำ เช่น ผลของไม้เตย เป็นอาหารของปลาชุก ลำพัน แต่ปัจจุบันความหลากหลายของไม้ลดลงอย่างมาก ยกเว้นในเขตอนุรักษ์ซึ่งมีพื้นที่ที่เป็นป่าที่ค่อนข้างน้อยมาก ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และภัยตามธรรมชาติ ทำให้ในพื้นที่ซึ่งคงหลงเหลือพืชพรรณที่คงทน และเจริญเติบโตได้เป็นอย่างดี คือ ไม้เสม็ด ซึ่งนำมาใช้ในการก่อสร้างอย่างง่าย ทำฟืน คอกสัตว์ และการสร้างนา เป็นต้น นอกจากนี้การลักลอบตัดไม้และความต้องการใช้ที่ดิน ทำให้ไม้ในป่าพรุมีจำนวนมากขึ้น การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในพรุจึงมีข้อจำกัดมากกว่าอดีตมาก

5) **สัตว์ป่า** เป็นสิ่งมีชีวิตที่เริ่มหายากยิ่งขึ้น สัตว์ป่าบางชนิดสูญพันธุ์ไปจากพรุควนเค็ง เช่น ช้าง แคระ เสือ กวาง เป็นต้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และการบุกรุกพื้นที่ของประชาชน ทำให้ความหลากหลายของสัตว์ป่าลดน้อยลง อาชีพในการหาของป่าของชาวบ้านก็ลดลงเช่นเดียวกัน

6) **สัตว์น้ำ** ในอดีตบริเวณพรุควนเค็งมีสัตว์น้ำจืดอุดมสมบูรณ์ เช่น ปลาชุก ปลาช่อน ปลาไหล เป็นต้น และในสวนที่ต่อกับทะเลสาบ มีกุ้งแม่น้ำจำนวนมาก การจับสัตว์น้ำในอดีตสามารถใช้อุปกรณ์ง่าย ๆ เช่น เบ็ด แห กัด อวน เป็นต้น แต่ปัจจุบันสัตว์น้ำในพรุควนเค็งลดลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากความกดดันด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนทำให้มีการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยในการจับเพื่อต้องการให้ได้สัตว์น้ำในปริมาณมาก จึงก่อให้เกิดข้อจำกัดของทรัพยากรสัตว์น้ำในพรุ เนื่องจากการเจริญเติบโต และการขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำไม่ทันกับความต้องการของชุมชนที่มีเพิ่มขึ้น

7) **ทุ่งหญ้า** สภาพพรุบางส่วนมีลักษณะเป็นทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ เหมาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งชาวบ้านได้นำโค และกระบือมาปล่อยให้กินหญ้าในทุ่งหญ้า ปัจจุบันทุ่งหญ้าได้ขยาย พื้นที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการตื่นเงินของพรุทำให้กระเจ็ดไม่สามารถงอกได้ทันกับหญ้าที่เจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็ว

(59)

พื้นที่อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

1. ลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าพรุ

พื้นที่อำเภอหัวไทร ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม โดยพื้นที่ทางทิศตะวันตกของอำเภอจะเป็นพื้นที่ราบลาดต่ำลงไปถึงที่ลุ่มเป็นป่าเสม็ด มีลักษณะเป็นดินเปรี้ยวใช้ทำนาไม่ได้ผล โดยตำบลที่มีพื้นที่ติดพื้นที่ป่าพรุ คือ ตำบลควนชะลิก ตำบลแหลม และตำบลทรายขาว ซึ่งประชาชนที่อาศัยในพื้นที่บริเวณดังกล่าว ได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าพรุในการเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) ทำนา หาลา หาดึง และถอนกระจูด เพื่อนำมาจักสานเป็นเสื่อ กระเป๋า หรือของใช้อื่นๆ โดยมีกลุ่มแปรรูปกระจูดสำคัญ คือ กลุ่มแม่บ้านตำบลแหลม ซึ่งทำเสื่อกระจูดเป็นหลัก

ส่วนพื้นที่ของตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทุ่งนาและประชาชนส่วนใหญ่ทำนาเป็นอาชีพหลัก โดยหมู่บ้านที่ติดขอบพรุได้ใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าพรุในการเลี้ยงสัตว์ (ในพื้นที่ทุ่งสงวนเลี้ยงสัตว์) หาดึง หาลา ถอนกระจูด ซึ่งมีกลุ่มหัตถกรรมกระจูด คือ กลุ่มอาชีพจักสานเสื่อกระจูด ในพื้นที่หมู่ที่ 2 และ 3 ของตำบลบ้านขาว นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย หาลา เลี้ยงสัตว์และทำนาชายขอบพรุ

2. สภาพปัญหา

1) พื้นที่ทำกิน ปัญหาการไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินและการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ทับซ้อนพื้นที่ทำกินของราษฎรที่อาศัยทำกินมานานแล้วในเขตพื้นที่อำเภอระโนดและอำเภอหัวไทร โดยเฉพาะบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ทำให้ไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์เป็น นส.3 หรือโฉนดได้

2) ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ปัญหาการแพร่กระจายของดินเปรี้ยว ดินเค็ม ทำให้ไม่สามารถปลูกพืชผัก เช่น ถั่วแดง พริก หรือทำนา ได้

3) แหล่งน้ำใช้สอยและเพาะปลูก ในพื้นที่น้ำจืด ประสบปัญหาการรุกรานของน้ำเค็ม และมีสาหร่ายมาก ซึ่งระดับความเค็มของน้ำในนาข้าวประมาณ 19 ppt และปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำในพรุสำหรับการเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) ขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูกซึ่งต้องอาศัยน้ำฝนหรือทำน่าน้ำฟ้าเท่านั้น และถึงแม้ว่าจะมีระบบชลประทานสูบน้ำจากทะเลน้อยมาใช้แต่ก็ไม่เพียงพอ เนื่องจากมีข้อจำกัดเกี่ยวกับปริมาณน้ำเพราะหากสูบน้ำมากไปจะทำให้น้ำเค็มในทะเลเข้ามาแทนที่ได้ และมีข้อสังเกตอีกว่าในปัจจุบันแหล่งน้ำจำพวกกุดคลอง แม้แต่ทะเลน้อยก็เริ่มตื้นเขินหรือประสบปัญหาเรื่องปริมาณน้ำลดลง สังคมพืช จำพวก กระจูดหนู ราโพกง เริ่มเข้าไปทดแทน นอกจากนี้ยังพบว่าสาเหตุหนึ่งที่เกิด

ปัญหาเกี่ยวกับน้ำในการเพาะปลูก คือ การรุกตัวของน้ำเค็มในพื้นที่เกษตรกรรมจากการทำนาุ้ง ซึ่งจัดเป็นประเด็นปัญหา ด้านความไม่สอดคล้องในการใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

4) ระบบนิเวศป่าไม้ ปัญหาการเกิดไฟป่าทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย ซึ่งเกิดจากการเผาไหม้ ประกอบกับน้ำที่ขังเป็นเวลานานทำให้ประสบปัญหาน้ำเปรี้ยวตามมา พืชต่างๆ ไม่สามารถเจริญเติบโตได้ โดยเฉพาะต้นกระจุยซึ่งเป็นวัชพืชรุกรานในการผลิตสินค้าหัตถกรรมชุมชน ซึ่งชุมชนต้องซื้อหรือถอนกระจุยจากที่อื่นแทน เช่น ราษฎรบ้านควา ตำบลบ้านขาว อำเภอรอนดง จะต้องไปถอนกระจุยจากตำบลเค็ง อำเภอลำดวน ราคากำละ 30 บาท ในขณะที่เมื่อกระจุยผืนละ 60 บาท ซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิตที่สูงขึ้น ทั้งนี้แม้ชุมชนจะมีมาตรการในการป้องกันไฟป่า แต่ก็ยังไม่มีความรู้เพียงพอ ประกอบกับอุปกรณ์ไม่พร้อมและไม่เพียงพอ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐเองที่ละเลยและปล่อยให้คนบางกลุ่มจุดไฟเผาป่าพรุ เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ยังประสบปัญหาการลักลอบตัดไม้ และถอนกระจุยจนหมดป่าอีกด้วย

5) ระบบนิเวศสัตว์น้ำในป่าพรุ ปัญหาจากนกจำพวก นกเป็ดน้ำ นกพริก นกยาง จากเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยเข้ามาหาอาหารแล้วทำลายข้าวและเหยียบแปลงกระจุยปลูกใหม่ของชาวบ้านเสียหาย โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลแหลม ตำบลควนชะลิก และตำบลเขาพังไกร อำเภอลำดวน ตำบลบ้านขาว อำเภอรอนดง (ในพื้นที่นาข้าว 10 ไร่ นกสามารถกินหมดภายในเวลา 1 คืน) นอกจากนี้ยังพบว่าบริเวณป่าพรุมีสัตว์จำพวกหนูระบาด และยุงชุกชุมมากเสี่ยงต่อการเกิดโรคเท้าช้าง ส่วนปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและทำให้ปริมาณสัตว์น้ำในป่าพรุลดลง ก็คือการจับสัตว์น้ำและปลาไม่ถูกวิธี เช่น การซื้อตปลา ทำให้ปลาเป็นหมัน การใส่ยาเบื่อ ทำให้ปลาและสัตว์น้ำตายทั้งหมด

6) ชุมชนท้องถิ่น ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจสังคม คือราษฎรยากจน รายได้ลดลงมาก ซึ่งเป็นปัญหาต่อเนื่องมาจากความล้มเหลวในการทำเกษตร การเผชิญกับภาวะผลผลิตตกต่ำแต่ต้นทุนสูง ทรัพยากรน้ำและดินไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน และนำไปสู่การบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าพรุเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้การให้เงินกองทุนต่างๆ จากรัฐบาลก่อให้เกิดหนี้สินในชุมชนมากยิ่งขึ้นเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ

7) การดำเนินงานของภาครัฐ โครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐไม่ได้มาจากความต้องการอย่างแท้จริงของประชาชน เช่น รัฐประกาศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยทับซ้อนกับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านซึ่งได้อยู่อาศัยทำกินมานานแล้ว เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยห้ามขุดโคก (เนิน) เพื่อทำโรงเรือนชั่วคราว (หน้า) ให้สัตว์ในพื้นที่ทุ่งสงวนเลี้ยงสัตว์ (พื้นที่ตำบลบ้านขาว อำเภอรอนดง มีการเลี้ยงวัว ควาย ประมาณ 2,000 ตัว) ซึ่งปัจจุบันอยู่ในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ไม่สามารถกำหนดเขตได้อย่างชัดเจนว่าบริเวณใดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหรือเขตพื้นที่ทำกินของชาวบ้านทำให้เกิดความขัดแย้ง ทั้งนี้เนื่องจากในระหว่างการรังวัดเพื่อกำหนดแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์รัฐไม่ได้ประกาศให้ราษฎรทราบล่วงหน้าหรือเข้ามารับรู้ข้อมูลใดๆ

8) การประกอบอาชีพของชุมชน ประสบปัญหาพ่อค้าคนกลางกดราคาผลผลิต โดยซื้อราคาถูกแต่นำไปขายในราคาแพง มีการใช้สารเคมีในนาข้าวและไร่นาสวนผสมอย่างต่อเนื่อง

9) โครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาเส้นทางคมนาคมไม่สะดวก โดยเฉพาะเส้นทางในการขนส่งพืชผลทางการเกษตร

พื้นที่ตำบลเครื่อง และตำบลหนองหาด อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. ลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าพรุ

อำเภอชะอวด มีสภาพพื้นที่บริเวณด้านตะวันออกเป็นที่ราบลุ่ม และพื้นที่ป่าพรุ ส่วนด้านตะวันตกเป็นที่ราบเชิงเขาและเทือกเขา พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งบริเวณที่ราบจะใช้ในการทำนา ทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ ได้แก่ ตำบลหนองหาด ตำบลท่าเสม็ด ตำบลเกาะขันธุ์ บริเวณที่ราบลุ่ม เนินทราย และที่พรุ มีการปลูกมะม่วงหิมพานต์ มะพร้าว และทำนา ได้แก่ ตำบลชะอวด ตำบลบ้านตูล และตำบลเครื่อง บริเวณที่ราบภูเขา มีการทำนา ทำสวนยางพารา มีป่าไม้ ได้แก่ ตำบลวังอ่าง ตำบลเขาพระทอง และตำบลควนหนองหงส์

พื้นที่ตำบลที่มีอาณาเขตติดต่อกับและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าพรุ ได้แก่ ตำบลชะอวด ตำบลหนองหาด ตำบลบ้านตูล ตำบลนางหลง ตำบลท่าเสม็ด และตำบลเครื่อง ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยป่าพรุเป็นแหล่งทำกินทั้ง หาปลา หาของป่าทั้งพืชและสัตว์ หาเห็ด หาผึ้ง ถอนกระจุต เป็นต้น โดยมีการนำกระจุตมาจักสานเป็นเสื่อ กระเป๋า และของใช้นานาชนิด ซึ่งสร้างรายได้หลักให้กับชุมชนจนสร้างชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป นอกจากนี้ประชาชนชายขอบป่าพรุยังได้อาศัยพื้นที่ป่าพรุเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์สำหรับเลี้ยงวัวควาย รวมถึงมีการทำนาและปลูกผักอีกด้วย ในอำเภอชะอวดมีกลุ่มแปรรูปกระจุตที่สำคัญหลายกลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มผลิตภัณฑ์กระจุตบ้านควนป้อม หมู่ที่ 1 บ้านควนป้อม ตำบลเครื่อง
- 2) กลุ่มผลิตภัณฑ์กระจุตบ้านในควน หมู่ที่ 1 บ้านในควน ตำบลเครื่อง
- 3) กลุ่มสตรีสหกรณ์การเกษตรศุภนิมิตชะอวดจำกัด หมู่ที่ 3 บ้านนาคอน ตำบลเครื่อง
- 4) กลุ่มผลิตภัณฑ์กระจุต หมู่ที่ 4 ตำบลชะอวด
- 5) กลุ่มผลิตภัณฑ์กระจุต หมู่ที่ 4 ตำบลท่าเสม็ด
- 6) กลุ่มจักสานกระจุต หมู่ที่ 7 ตำบลนางหลง

2 สภาพปัญหา

1) พื้นที่ทำกิน ปัญหารายกรไม่มีเอกสารสิทธิ์ในพื้นที่ทำกิน ทั้งที่อาศัยทำกินมานานกว่า 200 ปี โดยเฉพาะพื้นที่ติดต่อกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ในพื้นที่หมู่ 1,2,4,6,7 และ 9 ตำบลเครื่อง อำเภอชะอวด ซึ่งสภาพพื้นที่เป็นเนินเขา รายกรอาศัยทำกินโดยทำสวนยางมานาน

2) ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ปัญหาดินเปรี้ยวไม่เหมาะต่อการเพาะปลูกพืช อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาน้ำเปรี้ยวและน้ำที่ขังในป่าพรุ ไม่ได้ระบายหรือชะล้างออกไปสู่แหล่งอื่น

3) แหล่งน้ำใช้สอยและเพาะปลูก ปัญหาการขาดแคลนน้ำจากป่าต้นน้ำที่ไหลลงมาหล่อเลี้ยงป่าพรุ และพบว่าน้ำในคลองชะวอด-ปากพั่น เน่าเสีย เนื่องจากการทิ้งขยะลงแม่น้ำ และน้ำที่จากชุมชนเมือง และการปิดประตูระบายน้ำปากพั่น (อุทกวิทยาประสิทธิ) ทำให้น้ำขังตลอดเวลาไม่มีการไหลเวียนขึ้นลงเช่นเดิม เมื่อนำน้ำในคลองมาใช้แล้วเป็นต้นคัน และคลองตื้นเขิน

4) ระบบนิเวศป่าไม้ ปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าพรุลดลง เนื่องจากการขยายตัวของชุมชน การใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ตลอดจนการแย่งชิงทรัพยากรกันของคนในชุมชน นอกจากนี้รัฐเองก็มีส่วนทำให้เกิดปัญหาจากโครงการปลูกป่าซึ่งเน้นการปลูกเฉพาะไม้เสม็ด โดยถางกล้าไม้เดิมออกแล้วปลูกไม้เสม็ดใหม่ ซึ่งพันธุ์ไม้ที่ปลูกไม่ตรงกับความต้องการของชุมชนที่ต้องการให้ปลูกพันธุ์ไม้ดั้งเดิมมากกว่า นอกจากนี้รัฐยังไม่ได้ใส่ใจที่จะฟื้นฟูและปลูกป่าพรุอย่างจริงจัง โครงการส่วนใหญ่ล้มเหลวเพราะไม้ที่นำมาปลูกไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง

5) ระบบนิเวศสัตว์ในป่าพรุ ปัญหาปริมาณสัตว์น้ำลดลง เนื่องจากน้ำไม่ท่วมขังเหมือนเดิมทำให้การเติบโตของสัตว์น้ำไม่ดีเท่าที่ควร ประกอบกับการจับปลาผิดวิธีของราษฎร เช่น การช้อนปลา นอกจากนี้ยังพบว่ามีสารพิษจากนาุ้งปะปนทำให้กุ้งและปลาน้ำจืดลดลงเป็นอย่างมาก

6) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ปัญหาการขาดการเรียนรู้ในการจัดการป่าพรุ ประกอบกับไม่มีการจัดเก็บข้อมูลของชุมชนและไม่มีการนำฐานข้อมูลมาใช้ ทำให้ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการ นอกจากนี้ยังประสบปัญหาเศรษฐกิจสังคม ราษฎรยากจน ซึ่งนำมาซึ่งความขัดแย้ง และการแย่งชิงทรัพยากรในป่าพรุตามมา

7) การดำเนินงานของภาครัฐ ปัญหาความไม่คุ้มค่าในการใช้งบประมาณและขาดประสิทธิภาพในการแก้ไข ปัญหาของชุมชน ไม่รับฟังความคิดเห็นและปัญหาที่แท้จริงของ ชุมชน เช่น การสร้างเขื่อน การดำเนินโครงการโดยไม่คำนึงถึงสิทธิทำกิน การประกาศพื้นที่อนุรักษ์โดยไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้รับรู้และเข้าไปมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังขาดการติดตามอย่างต่อเนื่อง และขาดทิศทางในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการไฟฟ้าไม่สอดคล้องกับระบบนิเวศป่าพรุ นอกจากนี้โครงการพัฒนาต่างๆ ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เช่น การขุดคลองผ่านป่าพรุ การปลูกป่าเสม็ด ส่วนผลกระทบจากประตูระบายน้ำปากพั่น คือ การไม่มีน้ำขึ้นลงตามธรรมชาติ ระบบนิเวศน้ำกร่อยหายไป ซึ่งโดยปกติจะมีน้ำกร่อยขึ้นไปถึงพรุควนเคร็ง ทำให้เกิดปัญหาการตัดวงจรชีวิตของกุ้งก้ามกรามและสัตว์สองน้ำ ทำให้สัตว์น้ำลดลง เกิดน้ำท่วมขัง และเมื่อกรมชลประทานขุดคลองชะวอด-แพรกเมือง ทำให้น้ำในพรุแห้งเกิดไฟไหม้ป่าพรุได้ง่ายและต่อเนื่องยาวนาน เป็นต้น

8) การประกอบอาชีพของชุมชน ปัญหาการเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักของราษฎรจากเดิมเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาป่าพรุ แต่ในปัจจุบันระบบนิเวศป่าพรุได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น น้ำท่วมขัง ดินเปรี้ยว น้ำเปรี้ยว กระจุกลดปริมาณลง (จากการตัดกระจุกแทนการถอนทำให้ดินกระจุกไม่งอกใหม่ กอเน่า และจากไฟไหม้) ทำให้ราษฎรต้องเดินทางไปหากระจุกถึงจังหวัดพังงา สัตว์น้ำในพรุลดน้อยลง อาชีพที่เกี่ยวข้องกับป่าพรุจึงเหลืออยู่น้อย โดยเฉพาะอาชีพการทำประมง และหัตถกรรมที่ใช้กระจุกเป็นวัตถุดิบ ในส่วนของราษฎรที่ประกอบอาชีพทำนานั้น พบว่า ต้องเผชิญกับปัญหาด้านทุนสูง เงินทุนไม่พอ ภัย

แพง คินเลื่อม ไข่มุกเพิ่มขึ้น มีสารเคมีตกค้างในนาข้าว เกษตรกรไม่สามารถจัดการตลาดและผลผลิตได้ ราคาข้าวต่ำ มีหนี้สิน ต้องขายผลผลิตเพื่อใช้หนี้ ต้องพึ่งโรงสี (เมื่อก่อนจะทำแบบธรรมชาติ ทำกินในครอบครัว และต้นทุนต่ำ) ซึ่งในปัจจุบันราษฎรได้หันมาประกอบอาชีพใหม่ คือ การปลูกปาล์ม แต่ก็ยังประสบปัญหาเรื่องเงินทุนและความรู้ในการปลูก

อาชีพการเลี้ยงควายในพรุ

ควายในทุ่งพรุทะเลน้อย

ควายที่เลี้ยงกันในทุ่งพรุทะเลน้อยเป็นชนิดควายปลัก เลี้ยงสืบทอดติดต่อกันมา สามถึงสี่ชั่วอายุคน เป็นเวลานานร่วมร้อยกว่าปี วิธีการเลี้ยงนิยมเลี้ยงเป็นฝูงปล่อยทุ่งและมีคอกสำหรับให้ควายพักผ่อนหลังจากกลับจากกินหญ้าโดยเฉพาะยามค่ำคืน ควายฝูงหนึ่ง จะมีควายที่ทำหน้าที่คุมฝูงหนึ่ง ตัว เจ้าของควายจะเปิดคอกปล่อยควายออกกินหญ้าเวลาเช้าประมาณ 9.00 น. ควายจะกลับเข้าคอกเองในตอนเย็นเวลาประมาณ 15.00-16.00น. เป็นเช่นนี้ทุกวัน คอกควายจะถูกสร้างขึ้นกลางทุ่งด้วยการขุดดินถมที่ให้สูงขึ้นในหน้าแล้งก่อนฤดูน้ำหลากเพื่อให้ควายสามารถนอนพักได้และหากเป็นปีที่น้ำท่วมหนัก ระดับน้ำสูงมาก ควายออกหากินกลางทุ่งไม่ได้ เจ้าของควายก็จะไปหาหญ้ามาให้ควายกินในคอก ควายจะกินหญ้าแทบทุกชนิดที่อยู่ในทุ่งหญ้าและป่าพรุเช่นหญ้าข้าวผี หญ้าครุน หญ้าปล้อง จูดหนูเป็นต้น ในบางปีที่น้ำท่วมหนัก ระดับน้ำในทุ่งหญ้าท่วมสูงมากจนหญ้าจมน้ำอยู่ใต้น้ำแต่ควายก็สามารถดำน้ำลงกินหญ้าที่จมน้ำอยู่ใต้น้ำได้

ควายแถบทะเลน้อยในหน้าฝนน้ำท่วมป่าพรุทำให้ควายต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในการหากิน ควายตั้งมุดหัวดำน้ำลงกินหญ้าใต้น้ำลึก ในฤดูกาลที่น้ำท่วมหนัก

(60)

บทที่ 6 ความเสื่อมโทรมของป่าพรุทะเลสาบสงขลา

สำหรับประเทศไทย การแย่งชิงทรัพยากรมีให้เห็นอยู่ทั่วไปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ประเภทที่ต้องใช้ร่วมกัน (Common-pool Resource) อาทิ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรประมง และแม้แต่ทรัพยากรที่ดินก็ตาม ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษยชาติ เพราะ

ทรัพยากรประเภทนี้มีความเชื่อมโยงกันอย่างสลับซับซ้อนในหลายระดับ และทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้จะสัมพันธ์เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อกันและกันอยู่ตลอดเวลา การแข่งขันทรัพยากรก็คือการใช้อำนาจรัฐ และพลังของระบบตลาดเปลี่ยนทรัพยากรของส่วนรวม ให้กลายเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลมากขึ้น นั่นเอง ซึ่งภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ชุมชนและชาวบ้านที่เคยมีอำนาจควบคุมและจัดการทรัพยากรส่วนรวมก็ค่อยๆ สูญเสียอำนาจนั้นไป เกิดสถานะที่เรียกว่า “การกลายเป็นชายขอบ” (Marginalization) เพิ่มขึ้น อาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ให้ความเห็นไว้ว่าผลกระทบสำคัญของการแข่งขันทรัพยากรก็คือ ทรัพยากรของส่วนรวมถูกไปใช้เพื่อประโยชน์ของคนส่วนน้อย โดยอ้างเหตุผลของการพัฒนา ขณะที่ชาวบ้านและประชาชนส่วนใหญ่กลับถูกปิดกั้นสิทธิที่จะเข้าถึงทรัพยากรของส่วนรวมมากขึ้น โดยเฉพาะป่าซึ่งเป็นที่พึ่งสุดท้ายของคนยากคนจน ด้วยการอ้างเหตุผลของการอนุรักษ์ แต่ไม่ว่าจะอ้างเหตุผลเพื่อการพัฒนา หรือเพื่อการอนุรักษ์ก็ตาม เมื่อหลังก็คือการช่วงชิงเอาทรัพยากรของส่วนรวมไปใช้ประโยชน์เพื่อคนส่วนน้อย และปิดกั้นสิทธิของคนส่วนใหญ่ นั่นเอง

ดังเช่นกรณีการแข่งขันทรัพยากรป่าพรุในเขตตำบลไม้ขาว อำเภอดง จังหวัดภูเก็ต ซึ่งมีน้อยคนนักที่คิดว่าจังหวัดเล็กๆ อย่างภูเก็ตจะมีป่าพรุ แถมยังเป็นป่าพรุที่อุดมสมบูรณ์มาก แต่ออกจะน่าตระหนกตกใจเพราะป่าพรุที่อุดมสมบูรณ์เหล่านั้น กำลังจะถูกทำลาย อันเนื่องมาจากการบุกรุกเพื่อครอบครองของชาวบ้านและนายทุน ตลอดจนโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ นอกจากการแข่งขันทรัพยากรป่าพรุในเขตตำบลไม้ขาวดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีการแข่งขันทรัพยากรป่าพรุ ซึ่งเป็นทรัพยากรในท้องถิ่นได้เกิดขึ้นอีกในหลายๆ พื้นที่ เช่น การแข่งขันทรัพยากรป่าพรุ คันธุลี ซึ่งเป็นป่าพรุที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลคันธุลี อำเภอนาทัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,000 ไร่

ป่าพรุแห่งนี้ก็เช่นเดียวกับป่าพรุแห่งอื่นๆ คือ เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มากในอดีต จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2533 มีการตัดถนนผ่านป่าพรุ และได้มีนายทุนเข้าไปกว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้าน ซึ่งก็มีชาวบ้านขายไปเป็นจำนวนมาก เพราะเห็นว่าหากเก็บเอาไว้ก็ทำประโยชน์อะไรไม่ได้ นายทุนที่ซื้อที่ดินได้ใช้รถแทรกเตอร์ไถปรับพื้นที่ป่าพรุ เพื่อปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมัน แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนได้คัดค้านการเข้าครอบครองที่ดินของนายทุนดังกล่าว เพราะเห็นว่าป่าพรุมีประโยชน์ต่อคนในชุมชน

ปัจจุบันป่าพรุคันธุลีถูกบุกรุกยึดครองจนเหลือน้อยมาก แต่ก็ยังเป็นป่าพรุผืนน้อยที่มีคุณภาพ และให้ผลประโยชน์ทางด้านแหล่งน้ำธรรมชาติแก่ชุมชน นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีกรณีตัวอย่างของการแข่งขันทรัพยากรป่าพรุของชาวบ้านในพื้นที่ป่าพรุทุ่งกระจูด ตำบลท่าสะท้อน อำเภอบางขัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นอีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากในอดีตทุ่งกระจูดบริเวณนี้จะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์นานาชนิด แต่หลังจากที่รัฐบาลได้เปิดป่าวัดประคู้และป่าเขาพลูให้สัมปทานทำไม้ ซึ่งพื้นที่ป่าดังกล่าวเป็นพื้นที่ต้นน้ำของป่าพรุ

ปัจจุบันพื้นที่ป่าทั้งสองแห่งมีราษฎรเข้าไปปลูกยางพารา จนเต็มพื้นที่ปริมาณน้ำได้ลดน้อยลง จนทำให้เกิดผลกระทบต่อทุ่งกระจูด ลำห้วยเริ่มแห้งขอด พื้นที่ป่าพรุแห้งแล้งดินแตกกระแหว่ง ผลสุดท้ายคือไฟไหม้ สภาพป่าพรุเสื่อมโทรม ในขณะที่ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งก็ลงไปจับจองบุกรุกป่าพรุ นายทุนนอกพื้นที่ได้เข้ามากว้านซื้อที่ดินเพื่อจะปลูกปาล์มน้ำมัน ซึ่งจากสภาพดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย

ปัญหาการแข่งขันทรัพยากรเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน เป็นเรื่องวิจิตร และความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นเรื่องรากเหง้าของมูมมอง และวิถีคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดเกี่ยวกับ

หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวได้ว่า หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่ผ่านมา มีหลักการสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. การจัดการควบคุมดูแลโดยท้องถิ่น หมายถึง การควบคุมดูแลทรัพยากร โดยกลุ่มหรือองค์กรที่มีรากเหง้ามาจากประวัติศาสตร์ดั้งเดิมและเป็นการควบคุมจากผู้ใช้โดยตรง

2. การจัดการควบคุมโดยสังคม หมายถึง การจัดการที่วางอยู่บนหลักการควบคุมดูแลเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ เป็นการควบคุมจากรัฐในรูปแบบของกฎหมายด้วยเหตุผลว่า เพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ เป็นการควบคุมจากรัฐในรูปแบบของกฎหมาย ด้วยเหตุผลว่า เพื่อรักษาผลประโยชน์ของสังคม เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีสมมติฐานว่าความต้องการของมนุษย์นั้น เป็นความกระหายที่ไม่มีขีดจำกัด

ดังนั้นการควบคุมทางสังคมมีความจำเป็นในการรวบรวมระเบียบ และป้องกันทางศีลธรรม เพื่อเป็นการเสริมสร้างและธำรงรักษาส่วนที่เรียกว่าผลประโยชน์ของสาธารณชน ระบบศีลธรรมจะเป็นตัวควบคุมมิให้ปัจเจกชนขัดขืนหรือทำตามอำเภอใจ และขณะเดียวกัน ก็เชื่อมั่นว่าการควบคุมทางสังคมนั้น จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อระบบราชการนั้นน่าจะเป็นระบบที่มีเหตุผลในการควบคุมได้ หากพิจารณาแนวความคิดที่กล่าวมาข้างต้น น่าจะเป็นหลักการที่มีความเหมาะสมในการควบคุมดูแล ใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้ดี ทั้งยังช่วยป้องกันปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรที่ยืนอยู่บนหลักการเพื่อคนส่วนรวมและมีอำนาจบังคับ แต่อย่างไรก็ตาม มีอีกกระแสความคิดในทางตรงกันข้ามซึ่งเห็นว่าขณะที่องค์กรทางสังคมที่มีการพัฒนาไปแล้วภายใต้ระบบทุนนิยม อันมีกลไกด้านตลาดเข้ามาเกี่ยวข้องนั้น จะก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน

ความเสื่อมโทรมของพุ่มบริเวณทะเลสาบสงขลา

ความเสื่อมโทรมของพุ่มบริเวณทะเลสาบสงขลา มักเกิดจากความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากที่ดิน เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการเกิดไฟป่าในบริเวณป่าพรุควนเคร็ง โดยเฉพาะนับแต่เดือนสิงหาคมปี ๒๕๔๑ เป็นต้นมา ความขัดแย้งนี้เกิดขึ้นจากที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ก่อนที่จะประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ จึงได้รับเอกสารสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติที่ดิน ต่อมาภายหลังเมื่อได้มีการประกาศกฎหมายปฏิรูปที่ดินขึ้น ทำให้ผู้ที่เข้ามาภายหลังได้รับเพียงเอกสารสิทธิ์ สปก. 4-01

ความขัดแย้งในการใช้ที่ดินได้เกิดขึ้น เมื่อมีนายทุนชาวไทยและชาวมาเลเซียรวมทั้งข้าราชการไทยได้บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติและป่าพรุควนเคร็งเพื่อใช้ในการปลูกปาล์ม และจับสัตว์ป่า เช่น เต่า เป็นต้น โดยเริ่มเผาป่าตั้งแต่วันที่ 3 มีนาคม 2541 เรื่อยมาจนถึงวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2541 ทำให้เนื้อที่ป่าพรุถูกเผาไปเป็นจำนวนมาก โดยพื้นที่พรุถูกไฟไหม้มากที่สุดอยู่ในพื้นที่ของอำเภอเฉลิมพระเกียรติ และตำบลบ้านตูล อำเภอชะอวด

จากไฟไหม้ป่าครั้งนั้นมีการชี้สาเหตุว่ามาจากการที่สำนักงาน ส.ป.ก. ได้เข้าไปทำการรังวัดและแบ่งที่ดินเพื่อทำเอกสารสิทธิ์ สปก. 4-01 ให้แก่ราษฎรที่เข้าไปบุกรุกหาผลประโยชน์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ราษฎรมีความตื่นตัวและมีความหวังที่จะได้เอกสารสิทธิ์หลักฐานที่ดิน จึงบุกรุกและเข้าไปครอบครองพื้นที่ป่าพรุดังกล่าวมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีข่าวว่าผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ กลุ่มข้าราชการ และนักลงทุนต่างชาติ ได้เข้ามาเพื่อครอบครองพื้นที่ดังกล่าวเพื่อจะทำสวนปาล์ม โดยได้จ้างให้ชาวบ้านทำการเผาป่า

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ส่งกำลังเจ้าหน้าที่เข้าไปทำการดับไฟดังกล่าวอย่างเต็มกำลัง และสามารถระงับไฟไหม้ครั้งนี้ได้ส่วนหนึ่ง อย่างไรก็ตามการลักลอบเผาพรุควนเคร็งได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนในพื้นที่ที่อาศัยทำมาหาเลี้ยงชีพจากป่าพรุเป็นอย่างมาก จากการเปลี่ยนแปลงของป่าพรุดั้งเดิมในพรุควนเคร็ง ช่วงแรกเกิดจากการทำลายโดย

ธรรมชาติ คือ ไฟ และน้ำท่วม ทำให้พืชพรรณบางชนิดที่ไม่สามารถต้านภัยธรรมชาติจึง ล้มตายลง แต่ยังมีเมล็ดพันธุ์พืชบางชนิดที่ตกหล่นในพื้นที่ที่สามารถงอกขึ้นมาทดแทนได้ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการฟื้นฟู คงเหลือไว้แต่พืชพรรณที่ทนต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันภัยที่เกิดขึ้นกับป่าพรุควนเคร็งไม่ได้เกิดจากธรรมชาติ แต่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ โดยชาวบ้านต้องใช้ไฟในการหาของป่าทั้งเต่า และน้ำผึ้ง การเผาทางเพื่อหาสัตว์น้ำ เป็นต้น ทำให้เกิดไฟไหม้ป่าพรุติดต่อกันหลายครั้ง สภาพป่าจึงเสื่อมโทรมลงไปเรื่อย ไม้ที่เคยมีหลากหลายชนิดกลับลดจำนวนลง โดยเฉพาะหวาย ซึ่งหายากยิ่งขึ้นในพื้นที่พรุควนเคร็ง ส่วนไม้ที่สามารถงอกและเจริญเติบโตได้ดี สามารถพบเห็นทั่วไปในพรุควนเคร็ง คือ ไม้เสม็ด ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนำมาใช้ประโยชน์ในการก่อสร้าง สร้างขนำ และทำฟืน เป็นต้น

นอกจากการลดลงของไม้ที่สำคัญในพื้นที่นี้ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ในรูปแบบอื่นๆ เช่น การลักลอบตัดไม้ ความต้องการใช้ที่ดินทำการเกษตร และการแสวงหาที่ดินโดยผิดกฎหมายอาจทำให้เกิดบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อทำกิน อีกทั้งยังมีการเข้าถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ถูกถางโดยกลุ่มนายทุน

(31)

ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในพรุควนเคร็งและปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร

จากการใช้ ทรัพยากรในพรุตลอดเวลาที่ผ่านมา ก่อให้เกิด ปัญหา หลายประการ เช่น

- ปัญหาการประมงเป็นปัญหาที่สำคัญและรุนแรงที่สุดในพื้นที่รอบๆ พรุ
- ปัญหาการตัดกระจูดอาชีพการสานกระจูดและผลิตภัณฑ์จากกระจูดเป็นอาชีพที่สำคัญของชาวบ้านทั้งในและรอบๆ พรุ การตัดกระจูดแทนการถอนแบบดั้งเดิม เนื่องจากการถอนไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดที่เพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับการขาดจิตสำนึกของชาวบ้านในการอนุรักษ์กระจูดไว้ เพราะคิดว่ากระจูดยังมีอีกมาก และชาวบ้านยังขาดการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด

- ปัญหาไฟไหม้ป่า สาเหตุของการเกิดไฟไหม้เกิดมาจากปัจจัยสำคัญ 4 ประการด้วยกันคือ การเผาป่าเพื่อทำไร่ปลูกปาล์มน้ำมัน การเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ การเผาป่าของคนไปหาปลา และการจุดไฟเผาป่า เพื่อให้ป่าเสื่อมโทรมแล้วเข้าไปครอบครองที่ดิน ตัดไม้ในพรุ ในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่ตัดไม้ในป่าพรุเพื่อนำมาใช้สอยในครัวเรือน ทำคอกสัตว์ และเผาถ่าน แต่ในปัจจุบันปัญหานี้ไม่รุนแรงเนื่องจากมีหน่วยพิทักษ์ป่าคอยดูแล

- ปัญหาที่ทำกิน คนส่วนใหญ่ในพื้นที่รอบๆ พื้นที่พรุประกอบอาชีพการเกษตร คือการทำนา การเก็บและการสานกระจูด และทำการประมงในบางพื้นที่ จึงมีการบุกรุกพื้นที่ที่เกิดขึ้นในบางตำบล (โครงการจัดทำแผนแม่บทลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา, 2548)

จากปัญหา ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้น ในพื้นที่ ได้แก่ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ใช้ทรัพยากร (กลุ่มผลประโยชน์) กับหน่วยงานอนุรักษ์ และความขัดแย้งในเรื่องการบริหารจัดการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่น่าสนใจคือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม ผลประโยชน์ ได้แก่ความขัดแย้งในเรื่องการแย่งชิง ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ความขัดแย้งลักษณะนี้ ส่งผลให้ผู้ใช้ทรัพยากรขาดจิตสำนึก มุ่งแสวงหาหรือครอบครองทรัพยากรให้ได้มากที่สุด เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ป่าพรุถูกทำลาย กรณีการใช้ทรัพยากรที่มีปัญหาความขัดแย้ง ได้แก่

1. การทำนา ประชาชนในทุกพื้นที่แทบทุกครัวเรือนยึดเป็นอาชีพหลัก และมีหลายหมู่บ้านที่ประชาชนทุกครัวเรือนมีอาชีพทำนา แต่เดิมการทำนาในพื้นที่พรุมีเพียงปีละ 1 ครั้ง ส่วนใหญ่ทำเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ต่อมาเมื่อมี

การขยายตัวของเขตชลประทานของรัฐ ทำให้พื้นที่รอบพยุห่านาปีละ 2 ครั้ง ปัจจุบันจะเน้นการทำนาเพื่อการค้า แต่ก็ยังให้ความสำคัญ เก็บไว้บริโภคในครัวเรือน

2. การประมง การใช้ประโยชน์ทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นอาชีพรองจากการทำนา และทำกินแพร่หลาย การใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำมีการจับปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติและและการเพาะเลี้ยง ในการจับสัตว์น้ำแหล่งน้ำธรรมชาติจะใช้เครื่องมือประมงแตกต่างกันไปตามฤดูกาล การทำประมงเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนและจำหน่าย

3. การเก็บกระจัด ในอดีตชาวบ้านเก็บกระจัดที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เนื่องจากประสบปัญหาความแห้งแล้งไฟธรรมชชาติ และผู้ใช้กระจัดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จึงทำให้กระจัดตามธรรมชาติขาดแคลน ชาวบ้านบางส่วนจึงมีการปลูกกระจัดเพิ่ม

4. อื่นๆ มีการใช้ทรัพยากร เช่น การใช้ไม้เสมีด การหาผึ้ง การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ แต่กิจกรรมเหล่านี้มีใช้ประเด็นที่นำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง ปัจจุบันความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นปัญหาสำคัญในการจัดการพยุหควนเคิ่งมีลักษณะของความขัดแย้งดังนี้

1) การใช้กระจัด และการจับปลา ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับชุมชน ซึ่งแต่เดิมการใช้ทรัพยากรในป่าพยุหควนเคิ่งเป็นลักษณะเปิด (public goods) มีชาวบ้านจากชุมชนอื่นๆ มาใช้ได้ ปัจจุบันเมื่อความต้องการใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น และทรัพยากรย่อยหรือลง ทำให้แต่ละชุมชนมีการปกป้องมิให้ชุมชนอื่นเข้ามาใช้ทรัพยากรในพื้นที่ของตน เมื่อมีการจำกัดสิทธิในการใช้ทรัพยากร ผู้เสียผลประโยชน์ มีการลักลอบจับสัตว์น้ำด้วยวิธีผิดกฎหมาย โดยเฉพาะการซื้อตปลา การเบียดปลา ส่วนการใช้กระจัด แม้จะมีการหวงห้ามมิให้คนจากชุมชนอื่นๆ เข้ามาใช้ แต่กลับส่งผลให้มีการลักลอบตัดกระจัดมากขึ้น ความขัดแย้งระหว่างชุมชนรุนแรงยิ่งขึ้น เมื่อทรัพยากรของชุมชนหนึ่งถูกทำลาย และมีการโยนความผิดว่าเป็นผลการกระทำของชาวบ้านจากชุมชนอื่น

2) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ในกรณีของ ตำบลเคิ่ง มีความขัดแย้งภายในชุมชน เมื่อกลุ่มผู้ใช้กระจัดต้องการปิดกั้นลำคลองสายต่างๆ ในพื้นที่ป่าพยุที่เป็นแหล่งกระจัด ทั้งนี้เพื่อเก็บน้ำไว้ในป่าพยุเพื่อหล่อเลี้ยงกระจัดและป้องกันไฟป่า การปิดกั้นทางน้ำโดยการสร้างเขื่อนหรือฝายเป็นการปิดกั้นเส้นทางเดินเรือ ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้กระจัดกับผู้ใช้เรือ

3) ในการใช้พื้นที่ทำกินของชาวบ้าน โดยเฉพาะการใช้พื้นที่ทำนา ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในพื้นที่กับบุคคลภายนอก ปัญหาที่เกิดขึ้นจากบุคคลภายนอกเข้ามาซื้อที่ดิน ซึ่งเป็นที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยหวังว่าจะลงทุนหรือซื้อไว้เพื่อการเก็งกำไร และสามารถขอเอกสารสิทธิ์ได้ต่อไป แต่ปรากฏว่าที่ดินเหล่านี้ไม่สามารถขอเอกสารสิทธิ์ได้ ทำให้นายทุนไม่สามารถทำการลงทุนหรือเพื่อขายต่อเก็งกำไรได้ เมื่อนายทุนไม่สามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินได้ ชาวบ้านจึงเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับคนภายนอกที่ได้จ่ายเงินซื้อที่ดินจากชาวบ้านไปแล้ว ความขัดแย้งกรณีนี้ที่ส่งผลกระทบต่อป่าพยุอย่างรุนแรงที่สุด คือ การเผาป่าของกลุ่มนายทุน เพื่อใช้พื้นที่ทำสวนปาล์มหรือใช้ทำประโยชน์อย่างอื่น

ส่วนความขัดแย้งอื่นๆ ที่ไม่เด่นชัดนัก ที่ยังไม่มีการจัดการแก้ไขปัญหามิเหมือนกรณีความขัดแย้งข้างต้น ได้แก่ ปัญหาการเลี้ยงกระบือ ซึ่งโดยธรรมชาติของกระบือ จะทำความเสียหายให้กับที่ทำกิน แต่ปัจจุบันการเลี้ยงกระบือน้อยลงเนื่องจากพื้นที่ที่เคยเลี้ยงกระบือถูกแปลงสภาพเป็นที่นามากขึ้น นอกจากนั้นยังมีปัญหาการขุดบ่อล่อปลา ที่เป็นอันตรายต่อโค และกระบือ โดยถูกโคและกระบือตกลงไปอาจทำให้จมน้ำตายได้ อย่างไรก็ตามปัญหาเหล่านี้อาจจะไม่ใช่ความขัดแย้งในการจัดการป่าพยุควนเคิ่ง เนื่องจากมีการเลี้ยงโค กระบือ น้อยลง โดยที่ผู้เลี้ยงได้มีการเปลี่ยนทุ่งเลี้ยงสัตว์เป็นพื้นที่นาและที่สำคัญ ปัญหาการเลี้ยงสัตว์ การขุดบ่อล่อปลาไม่ใช่เรื่องของการแย่งชิงทรัพยากร (โครงการวิจัยการจัดการความขัดแย้งในท้องถิ่น กรณีศึกษา : การจัดการป่าพยุควนเคิ่งเขตเชื่อมต่อกลุ่มน้ำปากพนังและทะเลสาบสงขลา)

ปัญหาการเกิดไฟไหม้ป่าพรุ

การเกิดปัญหาไฟไหม้ป่าพรุควนเค็ง มีรายงานว่า เกิดบ่อยในช่วงพรุแห้ง เช่น การเกิดไฟไหม้พรุครั้งใหญ่ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2541 ป่าพรุถูกเผาประมาณ 16,000 ไร่ และสิงหาคม พ.ศ. 2548 เนื้อที่ประมาณ 4,084 ไร่ สำหรับ การเกิดไฟไหม้พรุ ครั้งล่าสุด เมื่อวันที่ 21-22 สิงหาคม 2552 นั้นมีพื้นที่ถึง 1,250 ไร่ มีรายงานดังนี้

ไฟไหม้ป่าสงวนแห่งชาติพรุควนเค็ง อำเภอลำดวน จ.นครศรีธรรมราช ลามพื้นที่นับพันไร่ มีต้นกระจุ้มมากที่สุดในประเทศ

ผู้สื่อข่าวรายงานเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2552 ว่า เมื่อคืนวันที่ 21 สิงหาคม เกิดเหตุไฟไหม้ป่าสงวนแห่งชาติพรุควนเค็ง ในท้องที่ ตำบลเค็ง อำเภอลำดวน จ.นครศรีธรรมราช อย่างรุนแรง โดยเกิดไฟลุกไหม้ พร้อมกันหลายจุด และไหม้กระหน่ำไหม้พื้นที่ป่ากระจุ้มอย่างรวดเร็ว นายสมใจ แก้วคง หัวหน้าหน่วยพิทักษ์ป่าควนเค็ง อำเภอลำดวน จ.นครศรีธรรมราช แจ้งขอความช่วยเหลือไปยังกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เพื่อนำเฮลิคอปเตอร์บรรทุกน้ำช่วยดับไฟไหม้ป่าพรุควนเค็ง บริเวณพื้นที่ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 9 และ หมู่ที่ 11 ตำบลเค็ง อำเภอลำดวน (รูปที่ 1) เนื่องจากสภาพพื้นที่ยากต่อการระงับเหตุและไฟลุกไหม้รุนแรงตั้งแต่เมื่อคืนที่ผ่านมา แม้เจ้าหน้าที่หลายหน่วยงานจะระดมกำลังเข้าสกัดกั้นอย่างต่อเนื่อง

ความเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับป่าพรุควนเค็ง

เบื้องหลังป่าพรุที่ถูกพระเพลิงเผาพินาศกลายเป็นที่ดินเสื่อมสภาพเหล่านี้ มีการกล่าวถึงสาเหตุกันทั้งเผาป่าเพื่อทำทางเข้าเก็บกระจุ้ม แต่ที่ร้ายแรงกว่านั้นเป็นการเผาเพื่อเปิดทางนายทุนเข้ามาขุดออกเอกสารสิทธิก่อน และปรับสภาพทำการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกปาล์ม แต่ในระยะหลังปัญหานี้ได้ทวีความรุนแรงบางคนมีที่ทำกินอยู่แล้วแต่พอมีกลุ่มทุนเข้ามาหาซื้อที่ดินจึงเกิดการซื้อขายและบุกรุกป่าในถึงขั้นใช้รถแบ็คโฮล้มป่าเสม็ด ชาวที่มีสภาพสมบูรณ์เกินกว่าจะเชื่อได้ว่าครอบครองโดยถูกต้อง

ในระยะที่ผ่านมามีการแย่งชิงทรัพยากรจากป่าผืนนี้มากขึ้น สอดรับขบวนการรุกป่า ทั้งไฟไหม้ป่าจากการลักลอบเผาป่าพรุให้กลายเป็นพื้นที่เสื่อมโทรมเพื่อขอให้ทางการออก ส.ป.ก. ที่ ส่งผลให้ป่าพรุควนเค็งถูกไฟไหม้ทุกปีกินพื้นที่นับหมื่นไร่ เฉพาะปี 2552 มีไฟไหม้ 150 ครั้ง พื้นที่เสียหายกว่า 30,000 ไร่ ส่วนปีนี้เกิดเหตุไฟไหม้ขนาดย่อยแล้ว 253 ครั้ง

เช่น กรณีที่นายธีรวุฒิ นุ่นสังข์ หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบ่อล้อ ซึ่งดูแลพื้นที่ใน 4 อำเภอของ จ.นครศรีธรรมราช ตรวจสอบและตรวจสอบ ส.ป.ก.ที่กำลังปรับพื้นที่ปลูกปาล์ม จำนวน 12 แปลงรวมเนื้อที่กว่า 300 ไร่ พื้นที่ 3 บ้านตุน อ.ชะอวด ซึ่งมีเจ้าของเป็นนายทุนใน จ.พัทลุง จุดที่ 2 อยู่ใน ม.10 ต.สวนหลวง อ.เฉลิมพระเกียรติ มี 3 แปลงจำนวน 54 ไร่

ด้วยสภาพปัญหาที่เรื้อรังและรุนแรง ล่าสุดนายจตุพร บุรุษพัฒน์ อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้ลงพื้นที่บูรณาการหาแนวทางแก้ไขปัญหา 3 ระยะ ได้แก่

1. หยุดเพลิงไหม้ โดยระดมกำลังเจ้าหน้าที่กว่า 200 นายตรึงพื้นที่ป้องกันการเผาซ้ำจนกว่าฤดูฝนจะมาถึง ควบคู่กับระดมเจ้าหน้าที่จากหน่วยอนุรักษ์เพื่อดับไฟป่าจาก 6 สถานีมาปฏิบัติงาน พร้อมประสานกรมชลประทานใช้เครื่องสูบน้ำ

จากขอบป่าที่มีคูน้ำมาเพิ่มความชุ่มชื้นให้ป่าพรุ และให้กรมทรัพยากรน้ำบาดาลเพื่อเจาะน้ำบาดาลปล่อยในพรุ

2. บังคับใช้กฎหมายเคร่งครัด โดยให้ตรวจสอบและทบทวนเอกสารที่ชาวบ้านครอบครองในพื้นที่ทั้งหมดของพรุควนเคร็ง ทั้ง ส.ป.ก., นส3, สค.1 เพราะที่ผ่านมาอาจมีเอกสารสิทธิและนำไปสู่การซื้อขายให้กลุ่มนายทุน โดยเฉพาะพื้นที่ที่กำลังมีการแผ้วถาง ขุดปรับหน้าดินจะต้องหยุดทั้งหมดจนกว่าจะแน่ชัดว่าได้มาอย่างถูกต้อง

3. แก้ปัญหายั่งยืนโดยขอความร่วมมือชาวบ้าน 5 อำเภอรอบพรุควนเคร็งช่วยกันดูแล และในฐานะที่อยู่ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะของบประมาณขุดร่องน้ำเพื่อทำแนวเขตให้ชัดเจน และให้มีน้ำมาดูแลและดับไฟป่า ซึ่งตนเป็นประธานอนุกรรมการดูแลเรื่องต้นน้ำและป่าพรุอยู่แล้ว จะเสนอความเห็นทั้งหมดประกอบกับงบประมาณเสนอไปที่คณะกรรมการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ด้านนายธีระ มินทราศักดิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช เปิดเผยว่า การเผาป่าเกิดขึ้นทุกปี เพื่อให้เสื่อมโทรมและเข้าการจับจองที่ เท่าที่ทราบนั้นเป็นฝีมือของคนนอกหมู่บ้าน แต่วันนี้ยังไม่สามารถจับกุมตัวได้ เพราะที่ผ่านมาชาวบ้านก็ยังมีเกรงกลัวผู้มีอิทธิพลแต่ต่อไปขอให้แจ้งผู้ใหญ่บ้านและนายอำเภอได้ การเฝ้าระวังที่สำคัญคือต้องทำความเข้าใจชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพื้นที่ และเพิ่มจำนวนแนวร่วมแกนนำที่เฝ้าดูแลป่า จากเดิมมีการอบรมสมาชิกดูแลป่าควนเคร็งแต่ยังไม่เพียงพอจาก 100 คน ต้องเพิ่มขึ้นในพื้นที่ 4 อำเภอ

นายสมเอก อินทร์ช่วย นายก อบต.เคร็ง กล่าวว่า การจุดเผาเพื่อให้ป่าพรุเสื่อมสภาพและเอาพื้นที่มาทำการเกษตร ออกเอกสารสิทธิเป็นทรัพย์สินส่วนตัว คนที่มาทำลายบุกรุกป่าพรุคงจะยิ่งใหญ่ไม่น้อยกว่าการบุกรุกเขายายเที่ยง แต่ตนไม่สามารถบอกได้ในขณะนี้ เชื่อว่าเมื่อความสว่างเข้ามาความมืดก็หายไป และวันหนึ่งความจริงต้องปรากฏ นายกองดีการบริหารส่วนตำบล (อบต.) เครง อ.ชะอวด ได้กล่าวด้วยว่า นับจากนี้ไป จะจัดอาสาสมัครเฝ้าระวังเหตุลักลอบเผาป่า ซึ่งไฟไหม้ป่าพรุครั้งใหญ่ครั้งนี้ มีคนต่างถิ่นเข้ามาแฝงตัวในพื้นที่ แล้วลอบเผาป่าหลายจุด เชื่อว่าเป็นลูกน้องของกลุ่มนายทุน ที่ได้รับการว่าจ้างมาเผาป่า เพื่อให้ป่าเสื่อมโทรม แล้วนำที่ดินมาทำสวนปาล์ม หรือปลูกปาล์มน้ำมัน ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่ทราบกันดี จึงขอเรียกร้องให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เข้ามาสอบสวนสืบสวน และติดตามจับกุมผู้กระทำความผิดอื่นที่ผ่านมา คนของรัฐในหน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้ปล่อยปละละเลย ขณะที่บางคนรู้เห็นเป็นใจกับนายทุน ที่บุกรุกป่า (61)

แต่กว่าจะถึงวันนั้น อยากให้สาวถึงคนที่อยู่เบื้องหลังการเผาป่า เพราะที่ผ่านมาชาวบ้านในเกือบกระจุยต้องตกเป็นจำเลยของสังคมมานานว่าเป็นผู้จุดไฟเผา ซึ่งตนคิดว่าหากเป็นเช่นนั้นจริงคนที่คิดจะเผาบ้านทูปหม้อข้าวตัวเองก็ต้องเดือดร้อนเข้าตาจนจึงต้องทำเช่นนั้น แต่อีกมุมหนึ่งข้อกล่าวหาที่สามารถผลัดความรับผิดชอบออกจากตัวของข้าราชการที่ต้องดูแลเรื่องนี้ได้ เพราะหากต้องลงมือสืบหาคนที่แท้จริงแล้วจะเกี่ยวโยงกับนายทุนและผู้มีอิทธิพล นับเป็นเรื่องยุ่งยาก

แม้ป่าพรุควนเคร็งจะเป็นลมหายใจของชาวบ้านที่นี่ แต่การที่ภาครัฐจะให้ ช่วยกันดูแลไฟป่าคงไม่ง่ายอย่างที่คิด เพราะยังห่วงเกรงในอิทธิพลของผู้ที่ดำเนินการอยู่เบื้องหลัง แต่อยากให้รัฐเปิดพื้นที่รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านมาร่วมกันจัดการป่าพรุให้สืบทอดเป็นมรดกของชาติตราบนาน โดยเฉพาะแนวทางการขุดน้ำบาดาลเพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้ป่าพรุนั้น ควรทำความเข้าใจใหม่มาใช้ได้แค่ช่วงหน้าแล้งเท่านั้น เพราะเมื่อถึงหน้าฝนน้ำก็จะเต็มป่าพรุ

ทั้งนี้ ชาวบ้านเคยเสนอความคิดว่าให้ทำคันดินล้อมรอบแปลงป่าพรุที่เคยแบ่งไว้แล้ว เพื่อเก็บน้ำให้มีระดับ 1 เมตรตลอดทั้งปี พร้อมกับทำประตูปิด-เปิดน้ำระหว่างแปลงเพื่อให้ชาวบ้านสัญจรไปเก็บกระดูกได้ดังเดิม ส่วนบนคันดินนั้นให้ทำเป็นถนนเพื่ออนาคตจะสามารถต่อยอดป่าพรุควนเคร็งผืนนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้

นายศรัญ ใจสะอาด ผู้อำนวยการสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 15 นครศรีธรรมราช กล่าวว่า เหตุไฟไหม้ป่าพรุควนเคร็งครั้งนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เกิดจากการกระทำของคน ส่วนความเสียหายของป่าที่ถูกเผา มีประมาณไม่ต่ำกว่า 1,000 ไร่ ซึ่งจากเหตุนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในพื้นที่ คาดว่า ต้องใช้เวลาฟื้นฟูพื้นที่ที่เสียหายไม่น้อยกว่า 3 ปี และต่อจากนี้ คงต้องประสานขอความร่วมมือ จากชาวบ้าน ในการช่วยกันดูแลพื้นที่ป่ามากขึ้น ขณะเดียวกัน จะประสานกรมชลประทาน เพื่อขุดคลองชลประทาน เข้าไปในพื้นที่ให้มากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตชุ่มน้ำ ซึ่งน้ำจะอยู่ใต้ดินหรือซึมดิน เมื่อเกิดเหตุไฟไหม้ป่า จึงแทบไม่มีแหล่งน้ำที่นำมาใช้ดับไฟ แต่โชคดีที่มีฝนตกลงมาช่วย มิเช่นนั้น ความเสียหายจะรุนแรงกว่านี้

(63)

(64)

ความสูญเสียที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าพรุหนับหมื่นไร่ ก่อปรกับความห่วงใยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อป่าพรุผืนนี้ นายสัมพันธ ทองสมัคร ส.ส.นครศรีธรรมราช จึงได้เชิญพระราชกระแส ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับป่าพรุแห่งนี้ว่า “15 ปีแล้วนั้นจะไปพรุควนเคร็ง พระเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งกับฉันว่าพรุควนเคร็ง

สมเด็จพระเทพฯ น่าจะลงไปดู ฉันจะไปทุกครั้งที่มาแต่ฉันไม่ได้ไปเพราะเขาไม่จัดให้ไป เพราะฉะนั้นความเคร่งเป็นเรื่องที่ทางการควบคุมดูแลอย่างยิ่ง เพราะพื้นที่นั้นเป็นแหล่งรวมทรัพยากรทุกอย่าง”

ความสำคัญของพื้นที่แห่งนี้นอกจากจะเป็นพื้นที่ป่าพรุที่บรรดานักนิเวศวิทยาให้ความสำคัญอยู่ในระดับโลกแล้ว พื้นที่ข่านนี้ยังอยู่ในสายพระเนตรพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาพระราชทาน โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด แต่ยังไม่พื้นนายทุน ผู้กว้างขวาง ข้าราชการบางคน ใช้กลวิธีเข้าทำลายพื้นที่ ครอบครองทำประโยชน์อย่างไม่รู้จักพอ หลังจากที่ข่าวความเสียหายแพร่สะพัดไป แน่แน่นอนว่า ผู้เกี่ยวข้องย่อมที่จจะร้อนกร้อนใจตามเปลวไฟที่ร้อนแรงเผาผลาญอยู่ในพื้นที่

การทำลายป่าพรุทำให้ดินและน้ำบริเวณป่าพรุและป่าใกล้เคียงกลายเป็นกรดอย่างรุนแรงจนไม่สามารถประกอบกรกสิกรรมหรือแม้แต่นำมาดื่มกินได้ ปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ สูญหายไปอย่างรวดเร็ว การทำลายป่าพรุทำให้ดินและน้ำบริเวณป่าพรุและป่าใกล้เคียงกลายเป็นกรดอย่างรุนแรงจนไม่สามารถประกอบกรกสิกรรมหรือแม้แต่นำมาดื่มกินได้ ปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ สูญหายไปอย่างรวดเร็ว ยิ่งไปกว่านั้น อากาศร้อนจะแห้งแล้งมากขึ้น น้ำที่เคยมีในพื้นที่ป่าพรุก็แห้งเกิดไฟป่าเผาไหม้ เหตุการณ์เหล่านี้เองเป็นสิ่งเตือนใจให้ประชาชนได้ทราบถึงผลร้ายในการทำลายป่าพรุ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าพรุที่เสื่อมโทรมให้คืนดีจะต้องอาศัยความร่วมมือกันหลาย ๆ ฝ่าย และประชาชนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของป่าพรุด้วยเนื่องจากป่าพรุเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จึงอยู่ในความสนใจของประชาชนอย่างกว้างขวาง ความตื่นตัวนี้ส่งผลให้เกิดความพยายามที่จะรักษาธรรมชาติ และคุณภาพสิ่งแวดล้อมเอาไว้

สถานการณ์ไฟไหม้ป่าพรุควนเคร็ง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช ยังไหม้ลุกลามขยายวงกว้างอย่างต่อเนื่อง และได้ลุกลามไหม้เข้าถึงบ้านหัวป่าเขียว ต.ทะเลน้อย อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ทำให้ปริมาณหมอกควันที่ปกคลุมอยู่เพิ่มมากขึ้นและส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งมีอาการแสบจมูก แสบตา รวมถึง ควาชทุ่ง นับ 1,000 ตัว เริ่มป่วยด้วยอาการตาแดง และจมูกมีน้ำมูกไหล ร่างกายเริ่มชும்พอมแล้ว ขณะที่เจ้าหน้าที่ควบคุมไฟป่าจังหวัดพัทลุง ยังคงเร่งควบคุมไฟที่ลุกลามแต่ยังไม่สามารถควบคุมได้ นายสมชาย สุวรรณชาติ หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย กล่าวว่า การเกิดไฟป่า ส่งผลกระทบต่อนกประจำถิ่น จำนวน 285 ชนิด ขาดแหล่งอาหาร แต่พื้นที่แรมซาไชร ที่เป็นแหล่งอาหารของนกและเป็นแหล่งวางไข่ อีกแห่งหนึ่ง ไฟยังลามไม่ถึง เนื่องจาก พื้นที่ดังกล่าวมีความชื้นและมีน้ำโดยรอบ ปัญหาควันไฟอาจจะมีผลกระทบต่อนกเพียงสั้น ๆ เนื่องจาก มีความหนาแน่นของควันไฟในปริมาณที่น้อยและเป็นแค่เพียงกระแสลมพัดผ่าน แต่ยอมรับว่า กระทบต่อบรรยากาศการท่องเที่ยวของอุทยานนกน้ำทะเลน้อย

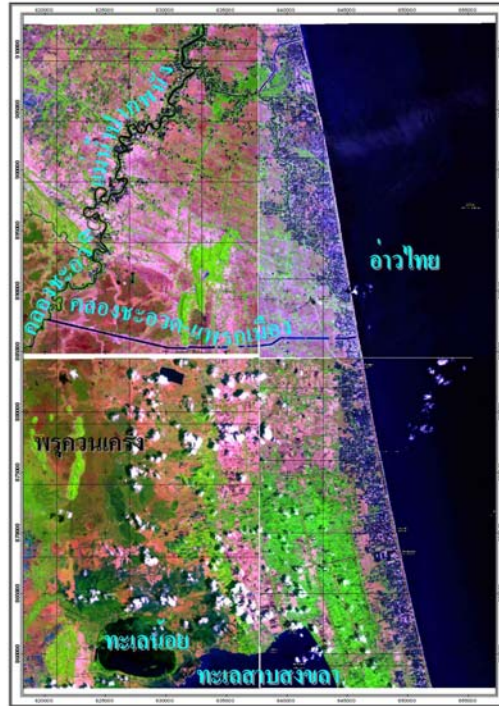
คริวเรือนและการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่โดยรอบพื้นที่พรุ เนื่องจากพื้นที่พรุเป็นบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำ จึงเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทางด้านแหล่งอาหารและที่ทำกิน ทำให้เป็นแหล่งอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐาน จากผลการสำรวจระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบพื้นที่พรุ ระยะเวลา 31-40 ปี มีจำนวนมากที่สุด หรือเฉลี่ย 35.6 ปี และปรากฏว่าทุกพื้นที่ตัวอย่างมีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของคริวเรือนเฉลี่ยมากกว่า 30 ปี พบว่า ดังนั้นพื้นที่รอบพื้นที่พรุจึงเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของประชากรมานาน จากการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับความเหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ ซึ่งในอดีตพื้นที่บริเวณพรุจะมีปัญหาน้ำท่วมสูง แต่เนื่องจากมีการควบคุมและจัดการปริมาณน้ำในลุ่มน้ำ รวมทั้งการลดลงของปริมาณน้ำเนื่องจากการใช้น้ำ ทำให้ปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นไม่รุนแรงจนเป็นอุปสรรคต่อการตั้งถิ่นฐาน ส่วนความเหมาะสมของดิน เนื่องจากปัญหาความเป็นกรด-ด่าง ได้มีหน่วยงานของรัฐเข้าไปให้ความช่วยเหลือทางวิชาการจนราษฎรสามารถนำมาเพาะปลูกได้ รวมทั้งได้มีพืชเศรษฐกิจใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น ปาล์มน้ำมัน ซึ่งปรากฏว่าสามารถเพาะปลูกได้ดีในพื้นที่ดินพรุ พื้นที่ชุ่มน้ำประเภทพรุจึงเป็นที่ตั้งถิ่นฐานอีกบริเวณหนึ่ง

จากการเข้าร่วมศึกษาป่าพรุควนเคร็งหลังเกิดไฟไหม้ใหญ่ เมื่อวันที่ 21-22 สิงหาคม 2552 ของคณะอาจารย์จากสถาบันทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (รายงาน---) พบว่า

จากข้อมูลสถิติปริมาณน้ำฝนและระดับน้ำในพรุ ที่สถานีควบคุมไฟฟ้าลุ่มน้ำปากพนังได้เก็บรวบรวมข้อมูลไว้ พบว่า 8 เดือนแรก ของปี 2551 และ 2552 ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 232.44 และ 182.44 มิลลิเมตร ตามลำดับ ส่วนจำนวนวันที่ฝนตกเฉลี่ย 8 และ 7.13 วัน และระดับน้ำในพรุเฉลี่ย 12.63 และ 9.73 เซนติเมตร ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าน้ำในพื้นที่พรุในปี 2551 มีปริมาณลดลง (ตารางที่ 1 และรูปที่ 5) เมื่อเปรียบเทียบกับปี 2552 ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่สนับสนุนให้เกิดไฟไหม้ป่าพรุควนเคร็ง ในวันที่ 20-21 สิงหาคม 2552

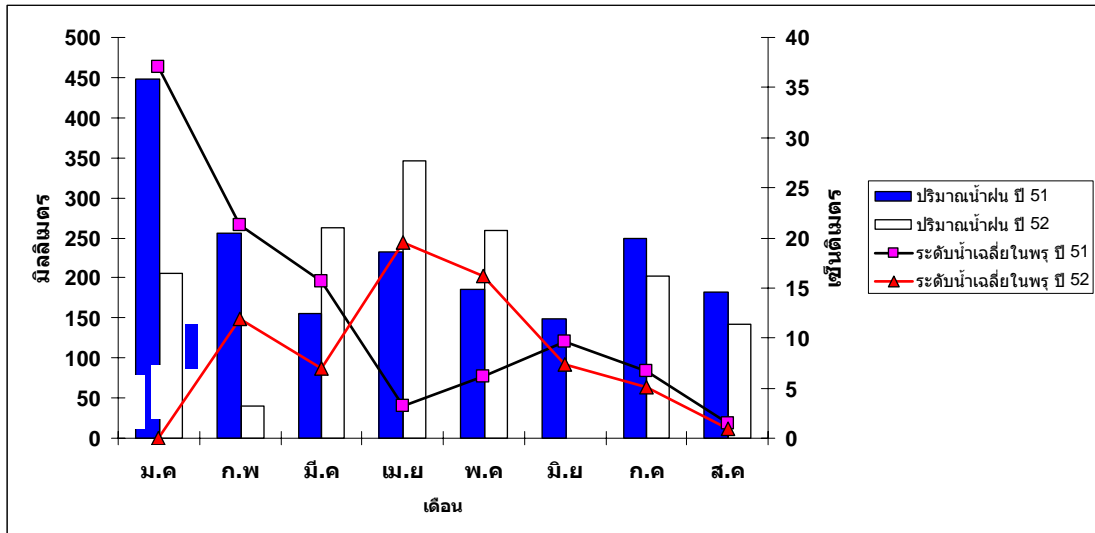

รูปที่ 4 แผนที่แสดงคลองชะอวด-แพรกเมืองระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุ
ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลสถิติปริมาณน้ำฝนและระดับน้ำ 8 เดือนแรกในพรุควนเคิ่ง

เดือน	ปี 2551			ปี 2552		
	ปริมาณน้ำฝน (มม.)	จำนวนวันที่ฝน ตก (วัน)	ระดับน้ำเฉลี่ย ในพรุ (มม.)	ปริมาณน้ำฝน (มม.)	จำนวนวันที่ฝน ตก (วัน)	ระดับน้ำเฉลี่ย ในพรุ (มม.)
ม.ค	448.9	9	37.04	205.5	8	***
ก.พ	256.0	5	21.21	40.0	1	11.93
มี.ค	156.0	3	15.66	263.0	14	6.99
เม.ย	233.1	8	3.19	346.0	12	19.56
พ.ค	186.3	11	6.12	260.0	10	16.21
มิ.ย	148.6	12	9.65	0.0	0	7.37
ก.ค	248.7	6	6.71	203.0	6	5.05
ส.ค	181.9	10	1.47	142.0	6	1.0
เฉลี่ย	232.44	8	12.63	182.44	7.13	9.73

หมายเหตุ *** = เดือนมกราคม ปี 2552 ไม่ได้เก็บข้อมูลระดับน้ำ เนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนจุดบันทึกข้อมูล

รูปที่ กราฟแสดงข้อมูลสถิติปริมาณน้ำฝนและระดับน้ำ 8 เดือนแรกในพฤษภาคม 2551 และ 2552

สรุปประเด็นปัญหา จากการสำรวจสภาพไฟไหม้พฤษภาคมครั้ง เมื่อวันที่ 20-21 สิงหาคม 2552 ของคณะสำรวจจากสถาบันทรัพยากรชายฝั่งและคณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

จากการให้ข้อมูลของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ได้แก่ เจ้าหน้าที่สถานีควบคุมไฟป่าลุ่มน้ำปากพนัง(รัตน เพชรคง และสมคิด เพชรคง ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อ 3 กันยายน 2552) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(เกษม เอียดคง ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อ 3 กันยายน 2552) ถึงสาเหตุไฟไหม้ป่าครั้ง นี้เกิดขึ้นเนื่องจากพื้นที่พฤษภาคมช่วงน้ำแห้งนานในรอบปีโดยมีสาเหตุสำคัญคือ

- 1. การขุดคลองชลประทานสายชะอวด-แพรกเมือง** มีวัตถุประสงค์ผันน้ำออกจากพรตตอนกลางและคลองชะอวด เพื่อลดปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่เกษตรกรรม 480,000 ไร่ ของลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง เมื่อโครงการนี้แล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี 2545 ทำให้น้ำจากต้นน้ำถูกระบายออกสู่คลองดังกล่าวในปริมาณมาก น้ำที่เคยหล่อเลี้ยงพื้นที่พฤษภาคมในอดีตมีปริมาณลดน้อยลงอย่างมากในปัจจุบันนี้เนื่องจากการใช้น้ำในการเกษตรมีปริมาณสูงขึ้นในพื้นที่ตอนบนของพฤษภาคมโดยเฉพาะน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส และการบริหารจัดการน้ำของอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใสซึ่งอยู่พื้นที่ต้นน้ำและประตูระบายน้ำคลองชะอวด-แพรกเมืองไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการน้ำของพื้นที่พฤษภาคมการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน ทำให้พฤษภาคมมากขึ้นในฤดูแล้ง
- 2. การปลูกป่าต้นน้ำ** ซึ่งมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในพื้นที่พฤษภาคมช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีการเตรียมแปลงปลูกด้วยการใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ขุดคูย้ายดินเพื่อยกร่องให้สูงขึ้น ทำให้น้ำในพฤษภาคมไหลลงสู่คูที่มีระดับต่ำกว่า พฤษภาคมไม่สามารถเก็บกักน้ำได้มากในฤดูฝนทำให้ปริมาณน้ำเหลือน้อยและแห้งในฤดูแล้ง
- 3. การทำนาข้าวเพิ่มขึ้น** ปัจจุบันมีการส่งเสริมการทำนาข้าวในพื้นที่อำเภอหัวไทรเขตพื้นที่ชลประทาน(MD8) พื้นที่ 89,300 ไร่ ทำทั้งนาปีและนาปรัง ซึ่งใช้น้ำในปริมาณมาก โดยใช้แหล่งน้ำต้นทุนที่ผันไปตามคลองชะอวด-แพรกเมืองใช้ระบบสูบน้ำเข้าแปลงนา
- 4. การขุดคลองไส้ไก่และการขุดลอกคลองในพื้นที่พฤษภาคม** ยังเป็นตัวเร่งให้การระบายน้ำรวดเร็ว เพราะในอดีตเป็นสภาพคลองธรรมชาติมีความคดเคี้ยวและมีความลึกไม่มากนัก เป็นตัวช่วยชะลอการไหลของน้ำ ทำให้น้ำซึมลงสู่ดินชั้นล่างเก็บกักไว้เป็นน้ำใต้ดินและบางส่วนก็ขังอยู่ในพื้นที่พฤษภาคมเป็นระยะเวลานาน จากข้อมูลในอดีตน้ำจะท่วมในพฤษภาคมยาวนานถึง 2-3 เดือน แต่ปัจจุบันเมื่อมีการระบายน้ำออกจากพื้นที่พฤษภาคมซึ่งส่งผลให้ระยะเวลาของน้ำท่วมสั้นลง เป็น 1 เดือนหรือน้อยกว่าในบางปี นอกจากนี้ในวันที่เกิดเพลิงไหม้ระดับน้ำใต้ดินของพฤษภาคมอยู่ลึกถึง 80-100 เซนติเมตรจากผิวดิน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากไฟไหม้ป่าพรุควนเคร็ง มีดังนี้

- 1) เมื่อป่าพรุควนเคร็งถูกไฟไหม้ทำให้เกิดเป็นป่าพรุที่เสื่อมโทรมและจะถูกบุกรุกพื้นที่เหล่านี้เพื่อการเกษตรกรรมหรือกิจกรรมอื่นๆ ตามมา
- 2) นิเวศวิทยาของป่าพรุควนเคร็งและพื้นที่อยู่อาศัยของสัตว์ชนิดต่างๆ ถูกทำลาย รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพในป่าพรุ
- 3) คุณภาพและปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่ทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลา อาจได้รับผลกระทบ เพราะป่าพรุเป็นทั้งแหล่งดูดซับน้ำแล้วค่อยๆ ปล่อยลงสู่ทะเลน้อย และยังทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวกรองน้ำเสียที่เกิดจากกิจกรรมทางการเกษตรรอบป่าพรุก่อนไหลลงสู่ทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลาต่อไป
- 4) เมื่อป่าพรุเสื่อมโทรม(ถูกไฟไหม้) เหล่านี้ถูกบุกรุกเพื่อปลูกปาล์มน้ำมันและยางพารา จะเป็นผลทำให้มีการใช้ปริมาณน้ำเพิ่มขึ้นสำหรับการเกษตรกรรม และมีการใช้สารเคมีทางด้านเกษตรกรรม(ยากำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยต่างๆ) จะเป็นการทำให้สารพิษเหล่านี้ไหลลงสู่ทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลาต่อไป ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพต่อทรัพยากรน้ำในทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลา
- 5) สูญเสียแหล่งผลิตวัตถุดิบ(ต้นกระจูด) สำหรับใช้เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน (การทักทอเครื่องจักสานโดยใช้กระจูดเป็นวัตถุดิบ) ของชุมชนในป่าพรุควนเคร็ง ซึ่งจะมีผลกระทบโดยตรงต่ออาชีพและรายได้ของชุมชนในบริเวณพื้นที่พรุควนเคร็ง
- 6) ทำให้พรุควนเคร็งที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำใหญ่ที่สุดในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเสื่อมโทรมลงและจะเป็นปัญหาในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต
- 7) แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและอนุบาลสัตว์น้ำของทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลาถูกทำลาย
- 8) เป็นอุปสรรคต่อการขึ้นทะเบียนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นมรดกโลกทางนิเวศวัฒนธรรมที่จะมีขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาไฟไหม้พรุควนเคร็ง

- 1) รัฐควรมีนโยบายที่ชัดเจน ว่าพื้นที่ป่าพรุควนเคร็งควรจะอนุรักษ์ไว้ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำหรับปกป้องสภาพแวดล้อมของทะเลสาบสงขลา หรือจะพัฒนาพื้นที่ในป่าพรุสำหรับเป็นพื้นที่ทางการเกษตร เพราะการจัดการทรัพยากรน้ำในบริเวณพื้นที่พรุควนเคร็งจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ระหว่างการอนุรักษ์ไว้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำกับการพัฒนาเป็นพื้นที่ทางการเกษตร
- 2) สาเหตุไฟไหม้ป่าพรุควนเคร็งเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับการขาดการบูรณาการและขาดการประสานงานงานของหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ อาทิเช่น กรมชลประทาน กรมป่าไม้ กรมอุทยานสัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนั้นความร่วมมือและประสานงานในการกำหนดนโยบาย และการดำเนินงานของหน่วยงานเหล่านี้จะต้องมีเอกภาพซึ่งมีบทบาทอย่างยิ่งที่จะป้องกันไฟไหม้ป่าพรุ

3) ปริมาณน้ำใต้ดินที่มีในป่าพรุจะต้องรักษาให้มีอยู่ใกล้กับควินตลอดทั้งปี เพื่อป้องกันไฟไหม้ป่าพรุ ดังนั้นการควบคุมการเปิดปิดประตูระบายน้ำคลองชลประทานสายชะอวด-แพรกเมืองกับการกักเก็บน้ำในอ่างเก็บน้ำที่อยู่ทางต้นน้ำอาทิ อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใสสำหรับการชลประทานต้องมีความสัมพันธ์กัน โดยอาจจะต้องสร้างกลไกความร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ สถานีควบคุมไฟฟ้าพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับเจ้าหน้าที่กรมชลประทานที่ควบคุมการเปิดปิดประตูอ่างเก็บน้ำที่ต้นน้ำ และประตูคลองชลประทานสายชะอวด-แพรกเมืองจะต้องประสานการทำงานอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ป่าพรุควนเคื่องมีระดับน้ำใต้ดินใกล้ควินอยู่ตลอดทั้งปี เพื่อป้องกันไฟไหม้ป่าพรุ และการควบคุมปริมาณน้ำใต้ดินในลักษณะดังกล่าวจะทำให้ผู้ที่ประสงค์จะเผาป่าพรุ เพื่อบุกรุกป่าพรุควนเคื่องไม่สามารถจะกระทำได้

4) ควรมีการศึกษาของสมดุลปริมาณน้ำ (Water balance) ในพื้นที่รับน้ำ (Watershed) ของพื้นที่พรุควนเคื่อง เพื่อทราบถึงปริมาณน้ำที่เข้าพรุควนเคื่องทั้งหมด (Sum of Water Input) และทราบถึงปริมาณน้ำที่ออกจากพรุทั้งหมด (Sum of Water Output) ซึ่งจะทำการใช้น้ำในบริเวณดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่เกิดปัญหาน้ำท่วมและไฟไหม้ป่าพรุควนเคื่องต่อไปในอนาคต

5) รัฐและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชนและชุมชนในพื้นที่ ควรสนับสนุนให้พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขึ้นทะเบียนมรดกโลกทางนิเวศวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลโดยตรงที่จะทำให้พื้นที่พรุควนเคื่องยังคงสภาพเป็นป่าสมบูรณ์อยู่ได้ท่ามกลางภัยคุกคามที่บุกรุกทำลายป่าพรุควนเคื่องเพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

โดยสรุปสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นบริเวณป่าพรุทะเลสาบสงขลาและใกล้เคียง ได้แก่

1) พื้นที่ทำกิน

1.1) ไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน ซึ่งอาศัยทำกินมาก่อนมีการประกาศเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติซ้อนทับที่ดินทำกินของชาวบ้าน

1.2) การขาดที่ดินทำกิน

1.3) ความไม่ชัดเจนของแนวเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติกับที่ดินทำกินของราษฎร เนื่องจากชุมชนไม่ได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมหรือรับรู้ในกระบวนการสำรวจและการประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของหน่วยงานภาครัฐ ทั้งในพื้นที่อำเภอชะอวด หัวไทร เขียวใหญ่ ร่อนพิบูลย์ และระโนด จังหวัดสงขลา

2) ความอุดมสมบูรณ์ของดิน

2.1) ปัญหาคารพ่นกระจายของดินเปรี้ยว ซึ่งเกิดจากน้ำเปรี้ยวที่ขังในป่าพรุไม่ได้มีการระบายหรือชะล้างออกไปสู่แหล่งน้ำอื่น ทำให้ราษฎรไม่สามารถทำการเพาะปลูกพืชได้ เพราะดินไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช โดยเฉพาะกลุ่มที่ทำนาข้าว ปลูกพืชผัก

3) แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและเพาะปลูก

3.1) น้ำเปรี้ยว การปิดประตูระบายน้ำปากพังทำให้เกิดน้ำเปรี้ยวในบางพื้นที่บริเวณอำเภอเชียรใหญ่และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ เนื่องมาจากปริมาณน้ำเปรี้ยวที่เกิดจากไฟไหม้ป่าพรุไม่มีการไหลเวียนชะล้างความเปรี้ยวของดินและน้ำออกจากป่าพรุการกระจายตัวของน้ำเปรี้ยวทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรและใช้น้ำเพื่อเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) โดยต้องอาศัยน้ำฝนเท่านั้น

3.2) ปริมาณน้ำในพรุแห้งลงเนื่องจากมีการขุดคลองในป่าพรุ และการขาดแคลนน้ำจากป่าต้นน้ำมาหล่อเลี้ยงป่าพรุ

3.3) น้ำเน่าเสียจากชุมชนเนื่องจากขยะ และน้ำทิ้งจากชุมชนรวมถึงการปิดประตูระบายน้ำปากพังทำให้ไม่มีน้ำไหลเวียนขึ้นลง

3.4) ปัญหาการรุกคืบของน้ำเค็มเข้าในพื้นที่การเกษตรจากนาุ้งในพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

4) ระบบนิเวศป่าไม้

4.1) ความอุดมสมบูรณ์ของป่าพรุลดลง เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของระบบนิเวศป่าพรุหลังจากการปิดประตูระบายน้ำปากพังทำให้น้ำไม่มีการไหลเวียน และไม่มีการพัดพาโคลนตมซึ่งเป็นธาตุอาหารดินเข้าไปในพื้นที่ป่าพรุเหมือนในอดีต

4.2) พันธุ์ไม้ที่เปลี่ยนแปลงไป จากการเกิดไฟไหม้ป่าและโครงการปลูกป่าของรัฐที่เข้ามาดำเนินการปลูกป่าซึ่งเน้นเฉพาะพันธุ์ไม้เสม็ด โดยไม่ได้ศึกษาวิเคราะห์ความเหมาะสมหรือให้ความสำคัญพันธุ์ไม้พื้นถิ่นเดิม และมองข้ามผลกระทบในระยะยาวที่เกิดขึ้นจากการเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ที่นำเข้าไปปลูก จากเวทีสนทนา ชาวบ้านสะท้อนว่า ไม้เสม็ดทำให้น้ำเปรี้ยวสัตว์เลี้ยงไม่สามารถดื่มน้ำนั้นได้

4.3) ปัญหาไฟไหม้ป่าพรุ ทั้งนี้เป็นเพราะบริเวณพื้นที่ป่าพรุในปัจจุบันไม่มีน้ำการที่พรุแห้งจึงมีโอกาสน้ำทำให้พรุติดไฟได้ง่าย และยังมีคนบางกลุ่มที่ลักลอบจุดไฟเผาป่าพรุเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวอื่นด้วย ซึ่งทำให้ต้นกระจูดซึ่งเป็นวัตถุค้ำในการผลิตสินค้าชุมชนเสียหายและลดจำนวนลง ชุมชนต้องซื้อหรือถอนกระจูดจากที่อื่น เช่น ราษฎรจากตำบลบ้านขาว อำเภอระโนดจะต้องไปถอนกระจูดจาก ตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด ราคากำละ 30 บาท ในขณะที่เสื่อกระจูดพื้นละ 60 บาท ทำให้เพิ่มต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น แม้ชุมชนจะมีมาตรการในการป้องกันไฟป่า แต่ก็ยังไม่มีความรู้ ประกอบกับอุปกรณ์ไม่พร้อมและไม่เพียงพอซึ่งชาวบ้านกล่าวว่า ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐเองด้วยที่ละเลยและปล่อยให้คนบางกลุ่มจุดไฟเผาป่าพรุ เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ยังประสบปัญหาการลักลอบตัดไม้และถอนกระจูดจนหมดป่าอีกด้วย

5) ระบบนิเวศสัตว์ในป่าพรุ

5.1) ปัญหาการเพิ่มประชากรของนกพริก นกยาง นกเป็ดน้ำในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยที่บินเข้ามาหาอาหารในพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน โดยทำลายข้าวและกระจุของราษฎรเสียหายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบล แหลม ควนชะลิก และเขาพังไกร อำเภอหัวไทร ตำบลบ้านขาว อ่างกระโหนด รวมทั้งมีการแพร่กระจายของหนูจำนวนเพิ่มมากขึ้น

5.2) ปัญหาขุขุมหมักเสี่ยงต่อเกิดโรคเท้าช้าง

5.3) ปัญหาการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำและปลาในป่าพรุลดลง เนื่องจากการจับสัตว์น้ำและปลาไม่ถูกวิธี เช่น การใช้กระแสไฟฟ้าดักจับปลา (การช็อตปลา) ทำให้ปลาเป็นหมัน การใช้ยาเบื่อทำให้ปลาและสัตว์น้ำตายทั้งหมด รวมทั้งไม่มีน้ำท่วมขังพรุเหมือนเช่นเคย และการปนเปื้อนสารพิษจากนาุ้งทำให้ปลาน้ำจืดตายหมดส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ

6) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

6.1) ปัญหาการพัฒนาชุมชนที่ขาดความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชนในการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นในการเข้าไปรับรู้หรือมีส่วนในการวางแผน การรวบรวมข้อมูลหรือการดำเนินการใด ๆ โดยชุมชนพบว่าโครงการของรัฐที่ดำเนินการส่วนใหญ่ส่งผลกระทบต่อในด้านลบมากกว่าด้านบวกต่อชุมชนและป่าพรุอันเป็นแหล่งชีวิตของชุมชนในพรุและชายขอบพรุ

6.2) ราษฎรยากจนมีรายได้ลดลงมาก ซึ่งเป็นปัญหาต่อเนื่องมาจากความล้มเหลวในการเกษตรกรรม การเผชิญกับภาวะผลผลิตน้อยแต่ต้นทุนสูง ทรัพยากรน้ำและดินไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน และนำไปสู่การบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าพรุเพิ่มขึ้น ทั้งนี้การให้เงินกองทุนค่า ๆ จากรัฐบาลก่อให้เกิดหนี้สินในชุมชนมากยิ่งขึ้น เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ

6.3) วิถีชีวิตของชุมชนที่ทำมาหากินพึ่งพาป่าพรุเปลี่ยนแปลงไป บางอาชีพล้มหายไปกับความเสื่อมโทรมของป่าพรุ เช่น การหาปลา

6.4) ปัญหาการขาดการเรียนรู้เรื่องความสำคัญและการจัดการป่าพรุ ประกอบกับไม่มีการจัดเก็บข้อมูลของชุมชนและไม่มีการนำฐานข้อมูลมาใช้ ทำให้ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการนำมาซึ่งความขัดแย้งและการแย่งชิงทรัพยากรในป่าพรุตามมา

7) การดำเนินงานของภาครัฐ

7.1) ปัญหาการขาดการดูแล เอาใจใส่อย่างจริงจังและจริงใจจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะใช้วิธีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าขาดการวางแผนการจัดการในระยะยาว โดยเฉพาะปัญหาคลองชลประทานที่ไม่ได้ทำให้เกษตรกรขาดแหล่งน้ำสำหรับพื้นที่เพาะปลูกนาข้าว อันส่งผลให้พื้นที่ทำกินดังกล่าวไม่สามารถทำการเกษตรได้ ชุมชนจึงสูญเสียพื้นที่ทำกินทางการเกษตรไป

7.2) ปัญหาเกี่ยวกับความไม่เชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชนท้องถิ่น โดยโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐ ไม่ได้มาจากความต้องการอย่างแท้จริงของประชาชน ไม่เปิดโอกาสให้ราษฎรเข้าไปมีส่วนร่วม และการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งตัวอย่างปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ การประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติซ้อนทับพื้นที่ทำกินราษฎร ไม่ได้แจ้งให้ชุมชนรับรู้เกี่ยวกับเอกสารสิทธิ์และแนวเขต ใช้มาตรการทางกฎหมายดำเนินการแก้ปัญหาเกี่ยวกับที่ดิน นอกจากนี้ยังมีโครงการปลูกป่าเสริม ซึ่งราษฎรพบว่าทำให้น้ำเปรี้ยวเพิ่มมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงสามารถใช้ประโยชน์ป่าพรุได้ลดน้อยลง สัตว์น้อยลง ไม้ในป่าพรุใช้ประโยชน์ไม่ได้

7.3) ปัญหาความไม่คุ้มค่าในการใช้งบประมาณและขาดประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น การสร้างเขื่อน การดำเนินโครงการโดยไม่คำนึงถึงสิทธิการทำกินตามประเพณีและความชำนาญ การประกาศพื้นที่อนุรักษ์โดยไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้รับรู้และเข้าไปมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังขาดการติดตามการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง และขาดทิศทางในการพัฒนา นอกจากนี้โครงการต่าง ๆ ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เช่น การขุดคลองผ่านป่าพรุ การปลูกป่าเสริม และในส่วนผลกระทบจากเขื่อนปากพนังก็คือการไม่มีน้ำขึ้นลงตามธรรมชาติ น้ำกร่อยหายไป เพราะโดยปกติแล้วน้ำกร่อยจะขึ้นไปถึงควนเคร็งทำให้ตัดวงจรชีวิตกุ้งก้ามกราม สัตว์สองน้ำ และทำให้สัตว์น้ำลดลง น้ำท่วมขัง ชลประทานขุดลอกคลองทำให้น้ำในพรุแห้ง เหล่านี้เป็นต้น

8) การประกอบอาชีพของชุมชน

8.1) ปัญหาพ่อค้าคนกลางกดราคาผลผลิต โดยซื้อราคาถูกแต่นำไปขายในราคาแพง

8.2) มีการใช้สารเคมีในนาข้าว และไร่นาสวนผสมอย่างต่อเนื่อง

8.3) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักของราษฎรจากเดิมเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาป่าพรุ เช่น การประมงหรือการถอนกระจุก แต่ในปัจจุบันระบบนิเวศป่าพรุได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น น้ำท่วมขัง ปัญหาดินเปรี้ยว น้ำเปรี้ยว ปริมาณกระจุกลดลง จากการตัดกระจุกทำให้กระจุกไม่ค่อยออกใหม่ กอเน่า และไฟไหม้ ราษฎรต้องเดินทางไปหากระจุกถึงจังหวัดพังงา สัตว์น้ำในพรุลดน้อยลง อาชีพที่เกี่ยวข้องกับป่าพรุจึงเหลืออยู่น้อย โดยเฉพาะอาชีพการทำประมง และการผลิตที่ใช้กระจุกเป็นวัตถุดิบ

8.4) การทำน่านับพบว่าต้องเผชิญกับปัญหาต้นทุนสูง เงินทุนไม่พอ ปุ๋ยแพง ดินเสื่อม ใช้ปุ๋ยเพิ่มขึ้น สารเคมีในนาข้าวตกค้าง เกษตรกรไม่สามารถจัดการตลาด ผลผลิตได้ ราคาข้าวต่ำ มีหนี้สิน ต้องขายผลผลิตเพื่อใช้หนี้ ต้องพึ่งโรงสี (เมื่อก่อนจะทำแบบธรรมชาติ ทำกินในครอบครัว และต้นทุนต่ำ) ซึ่งในปัจจุบันราษฎรได้หันมาประกอบอาชีพใหม่คือปลูกปาล์ม แต่ก็ยังประสบปัญหาเรื่องเงินทุนและความรู้ในการปลูก

9) โครงสร้างพื้นฐาน

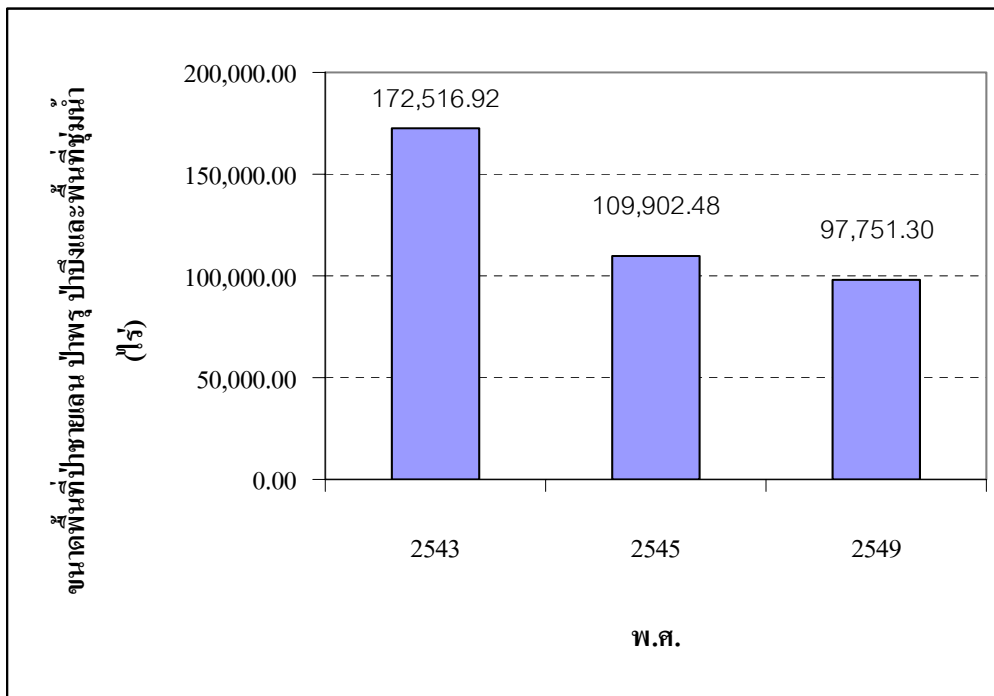
ปัญหาเส้นทางคมนาคมไม่สะดวก โดยเฉพาะเส้นทางไปยังพื้นที่ทางการเกษตรและในการขนส่งพืชผลทางการเกษตร
(65)

บทที่ 7 แนวทาง การอนุรักษ์ และการจัดการป่าพรุทะเลสาบสงขลา

การเปลี่ยนแปลงขนาดของพื้นที่ป่าพรุ

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าไม่มีหน่วยงานที่ได้ดำเนินการศึกษาพื้นที่พรุและป่าชายเลนโดยแยกบริเวณหรืออาณาเขตที่ชัดเจน ดังนั้นในการประเมินการเปลี่ยนแปลงของขนาดพื้นที่ป่าพรุ ทางคณะผู้ศึกษาจึงดำเนินการในการประเมินในภาพองค์รวมระหว่างพื้นที่ป่าชายเลนและพื้นที่พรุ โดยพบว่าจากการศึกษาถึงขนาดพื้นที่ของป่าชายเลนและป่าพรุในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของโครงการติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการภายใต้แผนงบประมาณในเชิงบูรณาการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในปีต่างๆมีขนาดพื้นที่ป่าชายเลนและพื้นที่ป่าพรุดังแสดงในรูปที่ 10

รูปที่ 10 : แสดงขนาดพื้นที่ป่าชายเลน ป่าพรุ ป่าเบญจและพื้นที่ชุ่มน้ำในปีต่างๆ

ตารางที่ 9 : แสดงการประเมินการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรป่าพรุ (ต่อ)

พื้นที่ย่อย (Zones)	ดัชนี	การประเมินดัชนี					
		ประสิทธิภาพ	ประสิทธิผล	ผลกระทบ	ความยั่งยืน	ความสัมพันธ์	
1-5	การเปลี่ยนแปลงขนาดของพื้นที่ป่าพรุ	<p>ส่วนสมบูรณ์ และ คณะ (2545) ได้รายงานการสำรวจพรุควนเค็ร้งว่ามีพื้นที่ประมาณ 183,400 ไร่ ส่วนพรุอื่นๆ เช่น พรุบัว ในอำเภอหาดใหญ่ ที่มีขนาด 481 ไร่ ถูกใช้ประโยชน์ในการกลายเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ และสิ่งก่อสร้างไปหมดแล้ว ซึ่งรวมไปถึงพรุขนาดเล็กรอบทะเลสาบอีกหลายร้อยไร่ ซึ่งถูกเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่นาทุ่ง และจับจองที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม และตัดถนนผ่านทางไหลของน้ำ จนพรุเสื่อมสภาพ เช่น พรุ ทุ่งนกออก ใน อ.ควนเนียง จ.สงขลา</p> <p>ในพื้นที่ที่ดูแลรักษาป่าพรุควนเค็ร้งพบว่าพื้นที่ป่าพรุกำลังถูกบุกรุกเพื่อทำสวนปาล์มน้ำมัน ไม่น้อยกว่า 10,000 ไร่ จากโครงการ ผลิตไบโอดีเซลของรัฐบาล ซึ่งจะสวนทาง กับ การอนุรักษ์ ดังกล่าว</p>	<p>ประชาชนในเขตพื้นที่ที่ 2 มีความพึงพอใจต่อป่าพรุมีความอุดมสมบูรณ์และไม่ถูกบุกรุกเพิ่มในระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด เป็น 16.67, 17.50, 24.17, 3.33 และ 6.67 ตามลำดับ</p> <p>ประชาชนในเขตพื้นที่ที่ 3 มีความพึงพอใจต่อป่าพรุมีความอุดมสมบูรณ์และไม่ถูกบุกรุกเพิ่มในระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด เป็น 5.20, 23.60, 18.80, 30.00 และ 12.80 ตามลำดับ</p> <p>ประชาชนในเขตพื้นที่ที่ 4 มีความพึงพอใจต่อป่าพรุมีความอุดมสมบูรณ์และไม่ถูกบุกรุกเพิ่มในระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด เป็น 0.00, 12.67, 26.67, 24.00 และ 4.67 ตามลำดับ</p> <p>ประชาชนในเขตพื้นที่ที่ 5 มีความพึงพอใจต่อป่าพรุมีความอุดมสมบูรณ์และไม่ถูกบุกรุกเพิ่มในระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด เป็น 4.17, 19.64, 16.37, 11.31 และ 4.17 ตามลำดับ</p>	<p>กรณีที่ 2</p> <p>ในการดำเนินการควรส่งเสริมในหลายมาตรการด้วยกัน กล่าวคือ</p> <ul style="list-style-type: none"> • การส่งเสริมระบบบำรุงรักษาน้ำในพื้นที่พรุ • มาตรการในการฟื้นฟูพื้นที่พรุจากหน่วยงานภาครัฐและชุมชน • การสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนในพื้นที่ 	5.การ	<p>ประชาสัมพันธ์ และให้ความรู้ถึงความสำคัญของป่าพรุและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง</p>	

โดยมาตรการในการดำเนินการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรป่าพรุในพื้นที่นี้ คือ

1. ควบคุมการบุกรุกและทำลายป่าพรุ โดยการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด รัศมี และจริงจัง
2. การกำหนดแนวเขตอนุรักษ์พื้นที่ป่าพรุในบริเวณดังกล่าว เพื่อป้องกันการถูกล้ำของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าว
3. การปลูก ป่าพรุและ บำรุงรักษาป่าพรุอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยใช้หลักวิชาการจากการศึกษาวิจัยทุกครั้ง ได้แก่ ความรู้ด้านชนิดพันธุ์ที่เหมาะสม ของพื้นที่ ขนาด และอายุกล้า ความเค็มในวันที่ทำการปลูก ลักษณะของพื้นที่ที่ปลูก และฤดูกาล
4. การปลูกจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์ และให้ความรู้ถึงประโยชน์ของป่าชายเลนต่อ ชุมชนอย่างต่อเนื่อง
5. การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการรักษาและฟื้นฟูป่าชายเลน อย่างจริงจัง ทั้งการวางแผน ดำเนินการ การประชุมหารือ การแสดงความคิดเห็นและการประเมินผล

กรอบแนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำประเภทพรุโดยทั่วไป (จาก สผ)

1. มาตรการแก้ไขปัญหาพื้นที่พรุ เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับพื้นที่พรุให้มีความชัดเจนด้านที่ตั้งขอบเขตและเนื้อที่ดิน รวมทั้งการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน จึงกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหาด้านที่ดินของพื้นที่พรุต่างๆ ให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น ประกอบด้วยมาตรการการจัดทำแนวเขตของพื้นที่ การแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน การออกเอกสารที่ดินพื้นที่พรุ การขยายขอบเขตระบบนิเวศพื้นที่ แนวทางดำเนินการตามมาตรการแก้ไขปัญหาพื้นที่พรุแต่ละด้านเป็นดังนี้

- การจัดทำแนวเขตพื้นที่พรุให้มีความชัดเจน จำนวน 19 พรุ
- การแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน จำนวน 14 พรุ
- การออกหนังสือสำหรับที่หลวง จำนวน 7 พรุ
- การขยายระบบนิเวศพรุให้ครอบคลุมพื้นที่จริง จำนวน 21 พรุ

2) มาตรการการฟื้นฟูระบบนิเวศ พื้นที่พรุส่วนใหญ่มีปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร โดยเฉพาะด้านป่าไม้และระบบน้ำ เนื่องจากได้รับความกระทบกระเทือนจากปัญหาด้านทรัพยากรน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมทั้งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพื้นที่ การทำให้น้ำขาดแคลน และบางพื้นที่พรุถูกปรับปรุงเป็นแหล่งกักเก็บน้ำที่ถาวรไม่เป็นไปตามธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศพื้นที่พรุ ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องมีมาตรการฟื้นฟูในด้านต่างๆ เพื่อให้พื้นที่พรุฟื้นคืนสภาพโดยเร็ว สำหรับด้านป่าไม้ จึงควรเร่งดำเนินการฟื้นฟู เช่น

- การแก้ไขปัญหาการปลูกป่า – การอนุรักษ์ดิน – การแก้ไขปัญหาการลักลอบใช้ทรัพยากร

3) มาตรการกลไกการบริหารและการจัดการ พื้นที่ชุ่มน้ำประเภทพรุอยู่ภายใต้ระบบกฎหมาย และหน่วยงานรับผิดชอบหลายหน่วยงาน ซึ่งทำให้ถูกจัดประเภทที่ดินออกเป็นหลายประเภท เป็นต้น พื้นที่อนุรักษ์ ที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน และที่สาธารณประโยชน์ ในส่วนหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอยู่ภายใต้การดำเนินการตามภารกิจของหลายหน่วยงาน ซึ่งทำให้ทิศทางการบริหารจัดการพื้นที่พรุไม่ชัดเจนในการอนุรักษ์ ตลอดจนการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการอนุรักษ์พื้นที่พรุให้เกิดความยั่งยืนของแต่ละพื้นที่ไม่เท่ากัน ดังนั้นในการบริหารจัดการจึงควรกำหนดกลไกการบริหารให้มีความชัดเจน ดังนี้

- (1) กำหนดให้มีหน่วยงานรับผิดชอบ
- (2) มาตรการกฎหมายคุ้มครองพื้นที่
- (3) จัดตั้งชุมชนเฝ้าระวังพื้นที่
- (4) พัฒนาองค์กรเครือข่ายการอนุรักษ์
- (5) จัดให้มีแผนแม่บทการจัดการอนุรักษ์
- (6) จันทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำ

แนวทางดำเนินการด้านการแก้ไขปัญหาการไปปัญหาการไปการบริหารพื้นที่ควรจะได้มีการทบทวนนโยบายเพื่อให้ความสำคัญพื้นที่พรุเป็นแหล่งธรรมชาติที่ต้องสงวนไว้ เร่งดำเนินการฟื้นฟูระบบนิเวศ และจัดให้มีมาตรการทางกฎหมายคุ้มครองพื้นที่สำหรับพื้นที่พรุอื่นๆ ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของหน่วยงานเฉพาะ เช่นองค์การสวนพฤกษศาสตร์ กรมประมง ควรใช้วิธีจัดเขตพื้นที่ (Zoning) และมีแผนบริหารจัดการ เพื่ออนุรักษ์พื้นที่

จากผลการศึกษาพื้นที่พรุที่จำเป็นต้องใช้มาตรการฟื้นฟูระบบนิเวศในแต่ละมาตรการย่อย สรุปได้ ดังนี้

- กำหนดให้มีหน่วยงานรับผิดชอบ – มาตรการกฎหมายคุ้มครองพื้นที่ – จัดตั้งชุมชนเฝ้าระวังพื้นที่ – พัฒนาองค์กรเครือข่ายการอนุรักษ์ – จัดให้มีแผนแม่บทการจัดการอนุรักษ์ – จันทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำ

4) มาตรการพัฒนาคุณค่าและการใช้ประโยชน์ เพื่อรักษาคุณค่าทางธรรมชาติพื้นที่พรุ และให้การใช้ประโยชน์อยู่ในกรอบที่ยั่งยืน จึงควรกำหนดให้มีมาตรการแหล่งพันธุกรรมพืชและสัตว์ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ และการพัฒนาวิธีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

แนวทางดำเนินการตามมาตรการพัฒนาคุณค่าและการใช้ประโยชน์พื้นที่พรุ สำหรับพรุที่กำหนดวัตถุประสงค์เป็นแหล่งพันธุกรรมพืชและสัตว์ จะต้องจัดให้มีการดำเนินการสงวนเป็นแหล่งพันธุกรรม และการพัฒนาการเพาะพันธุ์พืชและสัตว์มาใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ-สังคม การการพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ในกรณีที่กำหนดเป็นแหล่งเรียนรู้ และในกรณีพื้นที่พรุที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้ประโยชน์จากทรัพยากรด้านการประมง หางของป่า การใช้น้ำ จำเป็นพัฒนาวิธีการใช้ในลักษณะระเบียบหรือข้อตกลงของชุมชน เพื่อให้การใช้ประโยชน์เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน ดังนี้

- การพัฒนาแหล่งพันธุกรรมพืชและสัตว์ – การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศึกษาธรรมชาติ – การพัฒนาวิธีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

มาตรการเร่งด่วน

ความเร่งด่วนในการดำเนินการในพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทพรุแต่ละแห่ง โดยใช้เกณฑ์พิจารณาทางด้านสภาพปัญหา ผลการจัดลำดับความสำคัญ และมาตรการอนุรักษ์ เนื่องจากเป็นการดำเนินการก่อนหลังและเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการอนุรักษ์ ปรากฏว่าส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการด้านที่ดิน การจัดทำแนวเขตที่ดิน และการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ และจัดให้มีการกำหนดมาตรการทางกฎหมายคุ้มครองพื้นที่ ดังนี้

1) มาตรการโดยรวมที่ดำเนินการโดยรัฐ ดังนี้

(1) การกำหนดเงินนโยบายกำหนดให้พื้นที่ชุ่มน้ำประเภทพรุทั่วประเทศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่มีความสำคัญลำดับสูง ที่จะต้องสงวนไว้เพื่อคุณค่าความสำคัญในระบบพื้นที่ชุ่มน้ำ และให้การสนับสนุนการฟื้นฟูระบบนิเวศ ให้เป็นไปตามนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีเป้าหมายรักษาสถานภาพของทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้เสื่อมโทรมไปกว่าในปัจจุบัน พื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม เพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต

(2) การขึ้นทะเบียนพื้นที่พรุ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับ นานาชาติ ระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ตามผลการศึกษา

(3) จัดให้มีมาตรการทางด้านกฎหมาย ประกาศพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ตามผลการศึกษา

(4) การศึกษาวิจัยเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศและป่าไม้ จัดตั้งศูนย์เพาะชำกล้าไม้ป่าพรุ

2) มาตรการเร่งด่วนแต่ละพื้นที่

จากผลการวิเคราะห์เบื้องต้น เสนอการดำเนินการเร่งด่วนในแต่ละพื้นที่พรุ

(30)

ลำดับความเร่งด่วน ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ระยะเร่งด่วน

1. สนับสนุนองค์กรชุมชนในการดูแล เฝ้าระวัง และติดตามการเปลี่ยนแปลงของป่าพรุ
2. เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมใน โครงการพัฒนาของรัฐทุก โครงการ
3. สนับสนุนเครือข่ายกระจัดและการแปรรูปผลิตภัณฑ์
4. สนับสนุนการจัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชน
5. จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อหามาตรการและแนวทางในการป้องกันไฟไหม้ป่าพรุ
6. จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนได้รู้จักทรัพยากรในท้องถิ่น และเกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาอย่างยั่งยืน
7. ปลูกพันธุ์ไม้ดั้งเดิมในพื้นที่ป่าพรุ องค์กรชุมชน, พัฒนาชุมชน, ป่าไม้, ครู, ปราชญ์ชาวบ้าน, นักวิชาการ, องค์กรพัฒนาเอกชน, โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ฯ

ระยะกลาง

1. จัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่เขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่า และพื้นที่ทำกินของชาวบ้านให้ชัดเจน
2. สนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าพรุ
3. สนับสนุนการจัดตั้ง “คณะกรรมการบริหารจัดการพรุควนเคื่อง ” ซึ่งประกอบด้วยผู้มีส่วนได้เสียจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง องค์กรชุมชน, นักวิชาการ, องค์กรพัฒนาเอกชน, ป่าไม้, พัฒนาชุมชน, สปก., สำนักงานที่ดิน, โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ฯ, โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ระยะยาว

สนับสนุนทุนวิจัยให้แก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนกำหนดประเด็นวิจัยและหาผู้วิจัยร่วม แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย

หมายเหตุ : ระยะเร่งด่วน ช่วงเวลา 1-3 ปี
ระยะปานกลาง ช่วงเวลา 3-5 ปี
ระยะยาว ช่วงเวลา 5-10 ปี

คณะนักสำรวจ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้สรุปสาเหตุของการเกิดเพลิงไหม้ พรุควนเคื่อง เมื่อวันที่ 21-22 สิงหาคม 2552 ว่า เหตุที่ทำให้ไฟฟ้าไหลลงสู่ป่าพรุควนเคื่องมีปริมาณลดลง เกิดจากสาเหตุหลายประการเช่น มีการใช้น้ำเพื่อการเกษตร การขยายพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันและนาข้าวบริเวณต้นน้ำของป่าพรุควนเคื่อง การปลูกปาล์มที่มีการขุดคูย้ายดินเพื่อยกร่องให้สูง น้ำจึงไหลลงสู่คูที่มีระดับต่ำกว่าทำให้พรุควนไม่สามารถเก็บน้ำได้มากในหน้าฝน การขุดคลองชลประทานสายชะอวด-แพรงเมือง การขุดลอกคลองไส้ไก่และคลองต่างๆ ที่เป็นการเร่งให้การระบายน้ำในพรุควนเร็วขึ้น และการขาดเอกภาพในการบริหารจัดการน้ำในป่าพรุควนเคื่องของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับดินป่าพรุควนที่มีปริมาณซากพืชทับถมอยู่ที่ผิวดินเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เป็นเชื้อเพลิงอย่างดีของการเกิดไฟไหม้พรุควนในช่วงพรุควนแห้ง รวมถึงมีการลักลอบเผาป่าเพื่อทำการเกษตรกรรม

คณะผู้สำรวจได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหา โดยรัฐควรมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนว่าควรจะอนุรักษ์ป่าพรุควนเคื่องไว้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือจะพัฒนาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ควรมีการศึกษาความสมดุลของปริมาณน้ำในพื้นที่รับน้ำของป่าพรุควน และสร้างกลไกในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการควบคุมการเปิดปิดประตูระบายน้ำคลองชลประทาน เพื่อรักษาระดับน้ำใต้ดินให้อยู่ใกล้ผิวดินตลอดทั้งปี เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดไฟไหม้ และร่วมกันสนับสนุนให้พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางนิเวศวัฒนธรรม เพื่อให้พรุควนเคื่องยังคงสภาพเป็นป่าพรุควนอยู่ได้ท่ามกลางภัยคุกคามต่างๆ

แนวทางการแก้ไขปัญหาพื้นที่ป่าพรุควน

1) พื้นที่ทำกิน

1.1) รัฐควรมีการสำรวจและออกเอกสารสิทธิที่ดินทำกินให้ถูกต้อง โดยให้ อบต. เป็นผู้เก็บภาษี รวมทั้งมีการรังวัดจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และที่ดินทำกินของราษฎรให้ชัดเจน การออกเอกสารสิทธิให้ชัดเจน ชี้เขตอย่างชัดเจนว่าบริเวณไหนเป็นเขตอนุรักษ์หรือเขตชาวบ้าน เพื่อลดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ซึ่งในขณะนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบกำลังดำเนินการรังวัด และกำหนดแนวเขตป่าพรุควนกับพื้นที่ทำกินให้ชัดเจน

1.2) ควรมีการแบ่งเขตของการใช้ประโยชน์ป่าพรุควนให้ชัดเจน โดยรัฐไม่ควรออก สปก.ในพื้นที่ซึ่งเป็นป่ากระจุต และโดยเฉพาะใจกลางพรุควนซึ่งเป็นป่าถาวรมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง โดยเขตที่ควรมีการแยกเพื่อการจัดการคือ ป่าไม้ ที่ดินทำกิน ทุ่งเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ฟื้นฟูหลังไฟป่า

2) ความอุดมสมบูรณ์ของดิน

2.1) ซึ่งเกิดจากปัญหาดินเปรี้ยว ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และไม่สามารถเพาะปลูกพืชได้นั้น ควรมีการจัดการน้ำในป่าพรุควน เพราะหากน้ำในพรุควนไม่แห้งมีปริมาณเพียงพอที่จะไหลเวียนตามธรรมชาติแล้วจะไม่เกิดปัญหาการแพร่กระจายของดินเปรี้ยวอีกต่อไป และกรมพัฒนาที่ดินควรเข้ามาแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยว ดินเค็ม ดินเป็นกรดในทุกตำบล

3) แหล่งน้ำใช้สอยและเพาะปลูก

3.1) การจัดการปริมาณน้ำในป่าพรุให้เหมาะสม ไม่ให้น้ำในพรุแห้งและจัดการให้มีน้ำขังลงตามธรรมชาติ เช่น การทำแนวกันน้ำชั่วคราวด้วยกระสอบทราย การสูบน้ำเข้าพรุเพื่อป้องกันไม่ให้พรุแห้ง ซึ่งอาจสูบน้ำขังในป่าพรุประมาณ 50 เซนติเมตร การจัดการให้น้ำในพรุได้ไหลเวียนเข้าออกจากพื้นที่ โดยอาจทำทางน้ำไหล หรือมีการสร้างเขื่อนลอย/เขื่อนน้ำล้น อันจะช่วยให้มีการระบายน้ำที่ขังในพรุ ลดปัญหาน้ำเปรี้ยวและการแพร่กระจายของดินเปรี้ยว หรือการขุดคันคูล้อมป่าพรุและทำประตูกันน้ำไม่ให้แห้งในป่าพรุเพื่อปลูกกระจุค

3.2) ขุดลอกคูคลองเดิมจากคลองพระราชดำริ (คลองชะอวด – แพรกเมือง) ไปออกทะเลสาบเพื่อให้ น้ำสามารถไหลได้สะดวก และสามารถนำน้ำมาใช้ในฤดูแล้งรวมถึงสามารถระบายน้ำลงทะเลน้อยได้ในช่วงฤดูฝน โดยคลองหัวป่าเขียวจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องพรุและคลองพระราชดำริ (ชะอวด-แพรกเมือง) จะช่วยแก้ปัญหาเรื่องนาข้าวได้ ซึ่งชาวบ้านตั้งความหวังไว้มากที่คลองพระราชดำริ (คลองชะอวด-แพรกเมือง) ว่าจะสามารถเชื่อมโยงคลองส่งน้ำย่อยดึงน้ำเข้ามาทั้งสองข้างและขุดอ่างน้ำสำหรับวัว ควายในพรุ

3.3) น้ำเสียหรือน้ำทิ้งจากชุมชนนั้นควรสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ

3.4) แนวทางแก้ไขปัญหามาระยะยาวต่อไปคือ การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนโดยการรวมกลุ่มและเลือกแกนนำของราษฎรที่อาศัยอยู่ในหรือรอบพื้นที่ป่าพรุ เพื่อการจัดการป้องกันรักษา และดูแลป่าพรุ และควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการคุ่มน้ำในทุกระดับชั้น โดยอยู่บนพื้นฐานของความร่วมมือและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมมากที่สุด

4) ระบบนิเวศป่าไม้และสัตว์ป่า

4.1) ควรมีมาตรการในการป้องกันการเกิดไฟไหม้ป่าพรุ โดยให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลป่าและสามารถให้คนอยู่กับป่าได้ มีการป้องกันการเกิดไฟไหม้ป่าพรุโดยการแบ่งเขตพื้นที่ป่าพรุตามความเหมาะสมของระบบธรรมชาติ เช่น ป่าพรุถาวร ซึ่งเป็นเขตเพื่อการสงวนรักษาหรือเขตอนุรักษ์ ป่าพรุชาวบ้านหรือป่าพรุชุมชน ซึ่งราษฎรร่วมกันดูแลเพราะเป็นพื้นที่ตนเอง และพื้นที่ดินทำกินของราษฎร

4.2) การฟื้นฟูป่าพรุควรเคร่งครัดในเรื่องระบบการจัดการน้ำระบบป้องกันไฟป่า การไม่ตัดไม้ทำลายป่าพรุการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์บกและสัตว์น้ำของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยโดยไม่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน

4.3) รัฐควรเข้ามาดำเนินการนำพรรณไม้ดั้งเดิมหรือไม้พื้นถิ่นที่เคยขึ้นในพรุมาปลูก โดยส่งเสริมให้ชุมชนปลูกป่า และรัฐสนับสนุนกล้าไม้และให้คำแนะนำ

4.4) การจัดการป่าพรุจะต้องมีการพิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการ 3 ฝ่าย คือ ป่าไม้ ประชาชน และนักวิชาการ เพื่อการเปิดปิดประตูระบายน้ำของป่าพรุ โดยตัวแทนที่จะมาเป็นกรรมการประกอบด้วย ตัวแทนอาชีพ ตัวแทนปกครองท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค ซึ่งภาควิชาการต้องไม่มีส่วนได้เสียในพื้นที่ คณะกรรมการมีหน้าที่ในการเป็นตัวแทนการร่างระเบียบทำแผนพัฒนาพรุ (การประสานงาน การแบ่งพื้นที่ทำกิน รั้วฟังและแก้ไขปัญหา)

4.5) ควรกำหนดแนวเขตป่าพรุที่สงวนหรืออนุรักษ์ไว้ให้ชัดเจนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่

4.6) ส่งเสริมการปลูกสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ป่าพรุให้กับชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงการให้ความรู้ในการรักษาป่าต้นน้ำให้มีน้ำมาถ่ายเทในพรุ

4.7) การสร้างบ่อสาธิตการขยายพันธุ์ปลาเพื่อเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์และขยายพันธุ์ปลาในป่าพรุไม่ให้สูญพันธุ์ ตลอดจนเป็นการให้ความรู้ และสร้างอาชีพให้กับชุมชนท้องถิ่น

5) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

5.1) ชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการป่าพรุอย่างจริงจัง โดยการจัดตั้งองค์กรเฝ้าระวังอนุรักษ์ป่าพรุ ซึ่งผู้เข้าร่วมจะประกอบด้วย นักวิชาการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้าน ที่ดิน ป่าไม้ เกษตร ประมง ประชาชนที่ชำนาญพื้นที่ แกนนำทุกหมู่บ้านเน้นกลุ่มที่มีความรู้ ความเข้าใจ และมีความรับผิดชอบ หมุนเวียนกันดำรงตำแหน่งโดยมีคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็น พี่เลี้ยง ซึ่งจะทำงานเป็นระบบเครือข่ายในการปลูกป่า ดูแลน้ำ ป่าไม้ ไฟป่า การใช้ประโยชน์ ดึงกองทุนป่าพรุเหมือนกองทุนหมู่บ้าน และการปลูกฝังจิตสำนึกของคนในชุมชน ให้รักษ์และหวงแหนป่าพรุ สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าพรุ โดยเริ่มจากโรงเรียน เช่น การจัดค่ายกิจกรรม อบรมบุคลากรครู จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น

5.2) รัฐควรเข้ามามีบทบาทในการสร้างสรรค์ให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ชุมชนกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนเอง ด้วยความสมานฉันท์ในผลประโยชน์โดยเน้นให้ชุมชนเข้าใจและเห็นความสำคัญของการสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยไม่ต้องหวังพึ่งรัฐมากเกินไป โดยโครงการสาธารณะต่าง ๆ ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ให้เป็นการร่วมทุนระหว่างรัฐและชาวบ้าน ให้เกิดการเรียนรู้ ไม่ควรเน้นในเรื่องงบประมาณเพียงอย่างเดียว

6) การดำเนินงานของภาครัฐ

6.1) โครงการปลูกป่าของรัฐควรมีการศึกษาระบบนิเวศป่าไม้ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ก่อนดำเนินการปลูกต้นไม้ชนิดพันธุ์ใด ๆ และควรเน้นไม้พื้นถิ่นเดิมที่ไม่ใช่เสม็ด เช่น เตย เตี้ยะ หว่า เป็นต้น โดยรัฐสนับสนุนพันธุ์ไม้ และจัดงบประมาณให้ชาวบ้านช่วยกันปลูกและดูแล ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐประสานงานกับผู้นำชุมชน เช่น เจ้าหน้าที่ที่ดิน ป่าไม้เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลแหลม อำเภอกว๊านพะเยา อำเภอนาดูน อำเภอชะอวด อำเภอควนขนุน ร่วมกันแก้ปัญหาคลองพระราชดำริ (คลองชะอวด-แพรกเมือง) ให้เรียบร้อยโดยจัดเวทีผู้นำชุมชน

6.2) การดำเนินการพัฒนาของรัฐควรแจ้งให้ชุมชนทราบหรือรับรู้ถึงนโยบาย กฎหมายรัฐ โครงการพัฒนา และควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและความเห็นชอบด้วย โดยเฉพาะการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ควรให้ความเป็นธรรมกับชุมชนที่อยู่อาศัยมานานจะต้องถามชาวบ้านในพื้นที่ก่อน

6.3) หน่วยงานของรัฐควรปรับวิธีคิดให้ทันชาวบ้านและคืนผลการวิจัยสู่ท้องถิ่นเพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นฐานในการพัฒนา โดยชาวบ้านเป็นหลักในการพัฒนาแล้วรัฐหนุนเสริม มีการปรับปรุงระบบการดำเนินโครงการและการทำงานของรัฐบาล ซึ่งก่อนทำโครงการควรมองเจ้าของพื้นที่ การทำประชาพิจารณ์โครงการมีการติดตามงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่องมีกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างชัดเจน และการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากโครงการพระราชดำริจะต้องแก้ไขทั้งระบบ โดยประสานความร่วมมือหลายหน่วยงานในการแก้ปัญหาพร้อมกันเปิดประตูระบายน้ำปากพนัง (ประมาณ 6-8 เดือน) เพื่อรักษาธรรมชาติเดิมคืนความอุดมสมบูรณ์ให้ป่าพรุ

7) การประกอบอาชีพของชุมชน

7.1) ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพในไร่นาสวนผสมและนาข้าว ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงปลาและเลี้ยงสัตว์ให้ความรู้อบรมการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปวัตถุดิบพื้นบ้าน และพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็งโดยมีการรณรงค์ให้ความรู้ที่ถูกต้องกับเกษตรกรและให้ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยทำจลสารเคมีชัดเจนและรัฐควรให้การสนับสนุนการใช้สารชีวภาพมากขึ้น

7.2) รัฐสนับสนุนกลุ่มชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง เช่น เงินทุนหมุนเวียนและควรส่งเสริมการปลูกปาล์ม โดยศึกษาความเหมาะสมกับพื้นที่ ศักยภาพของดินในการปลูกและแบ่งโซนการปลูกให้ชัดเจน โดยสนับสนุนเงินทุนและมีการประกันราคาให้สม่ำเสมอ

ข้อเสนอแนะจากกลุ่มป่าพรุเชิงวิจัย

- การศึกษาสถานภาพและองค์ความรู้ป่าพรุ
- ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของป่าพรุ เช่น พรรณพืช นก สัตว์อื่น ๆ สิ่งมีชีวิตในน้ำ ถิ่นที่อยู่อาศัยที่สำคัญ เป็นต้น
- ศึกษากระบวนการไหลเวียนของน้ำในป่าพรุและพื้นที่ชายขอบ
- การศึกษาระดับน้ำที่เหมาะสมในการกักเก็บไว้หล่อเลี้ยงป่าพรุ
- การศึกษารูปแบบการจัดทำแนวเขตป่าอนุรักษ์ แนวกันชน (Buffer Zone) และแนวการใช้ประโยชน์หลากหลาย (Multiple Use Zone)
- การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศป่าพรุหลังการเกิดไฟไหม้
- การศึกษาผลกระทบจากการขุดคลองชะวอด-แพรงเมืองต่อป่าพรุ ชุมชนในป่าพรุ และชุมชนชายขอบ
- การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าพรุ
- การศึกษาการใช้ประโยชน์และการพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์กระจูด
- การศึกษากระจัดในลุ่มน้ำปากพนัง
- การศึกษากระจัดและวิถีชีวิตชุมชนในพรุ
- การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในป่าพรุ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

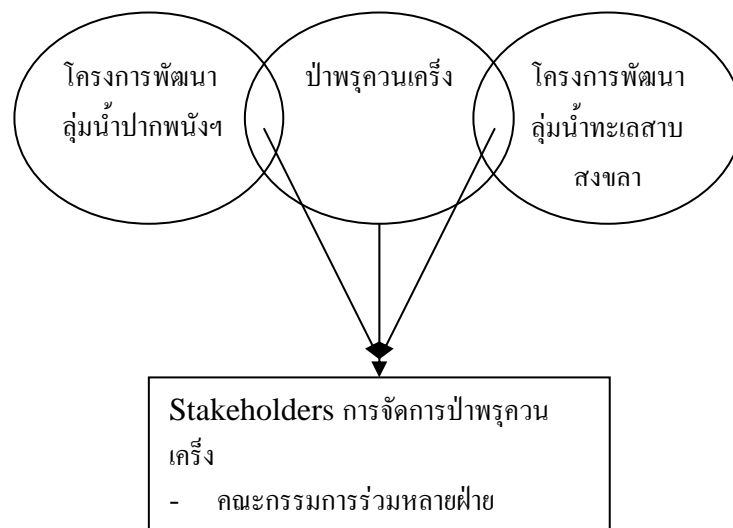
- สนับสนุนองค์กรชุมชนในการดูแล เฝ้าระวัง และติดตามการเปลี่ยนแปลงของป่าพรุ
- เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาของรัฐทุกโครงการ
- สนับสนุนเครือข่ายกระจัดและการแปรรูปผลิตภัณฑ์
- สนับสนุนการจัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชน
- จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อหามาตรการและแนวทางในการป้องกันไฟไหม้ป่าพรุ
- จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนได้รู้จักทรัพยากรในท้องถิ่น และเกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษา
- ปลูกพันธุ์ไม้ดั้งเดิมในพื้นที่ป่าพรุ
- จัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า และพื้นที่ทำกินของชาวบ้านให้ชัดเจน
- สนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าพรุ
- สนับสนุนการจัดตั้ง “คณะกรรมการบริหารจัดการพรุควนเคร็ง” ซึ่งประกอบด้วยผู้มีส่วนได้เสียจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
- สนับสนุนทุนวิจัยให้แก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนกำหนดประเด็นวิจัยและหาผู้วิจัยร่วม

(32)

ข้อมูลจากการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่ม / องค์กร ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ
พрудวนเครื่อง และปัญหาความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากร

กลุ่ม / องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพрудวนเครื่อง

ปัจจุบันการจัดการป่าพрудวนเครื่องได้รับความสนใจจากรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรประชาชน ตลอดจนสถาบันวิชาการต่างๆ การตื่นตัวในการจัดการป่าพрудวนเครื่องที่เห็น ได้ชัด คือ การที่ภาครัฐได้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทของหน่วยงานให้เน้นการทำงานร่วมกับทุกๆ องค์กรที่เกี่ยวข้องในรูปแบบของคณะทำงานหรือคณะกรรมการที่มีองค์กรภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและความต้องการเพื่อจัดทำแผนงาน/โครงการพัฒนาป่าพрудวนเครื่อง ทั้งการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ อย่างไรก็ตาม ความตื่นตัวในการจัดการป่าพрудวนเครื่อง ส่งผลให้มีองค์กร / หน่วยงาน เข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าพрудวนเครื่องจำนวนมาก เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจให้ผู้มีส่วนได้-เสีย (stakeholders) ในกรณีของการจัดการป่าพрудวนเครื่องในเบื้องต้น ภาพรวมระบบ stakeholders ในพื้นที่ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ดังแผนภาพ

จากตัวแบบข้างต้น จะเห็นว่าป่าพрудวนเครื่องเป็นพื้นที่ที่คาบเกี่ยวกับการดำเนินงานตามโครงการพัฒนากลุ่มน้ำปากพนังและโครงการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนั้นจึงมีกลุ่มองค์กรที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ป่าพрудวนเครื่องและทะเลสาบสงขลา ทั้งในรูปของ “คณะกรรมการ” ที่จัดตั้งโดยรัฐ และเครือข่ายขององค์กรประชาชน

1. ความขัดแย้ง

ปัญหาการจัดการป่าพрудวนเครื่อง ในประเด็นของความขัดแย้งระหว่าง stakeholders สามารถแบ่งได้ 3 ลักษณะตามประเภทของ stakeholders คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ใช้ทรัพยากร (กลุ่มผลประโยชน์) ความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ทรัพยากรกับหน่วยงานอนุรักษ์ และความขัดแย้งในเรื่องการบริหารจัดการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.1 ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์

โดยทั่วไปเป็นความขัดแย้งในเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ความขัดแย้งลักษณะนี้ ส่งผลให้ผู้ใช้ทรัพยากรขาดจิตสำนึก มุ่งแสวงหาหรือครอบครองทรัพยากรให้ได้มากที่สุด เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ป่าพรุถูกทำลาย กรณีการใช้ทรัพยากรที่มีปัญหาความขัดแย้ง ได้แก่

1. การทำนา ประชาชนในทุกพื้นที่แทบทุกครัวเรือนยึดเป็นอาชีพหลัก และมีหลายหมู่บ้านที่ประชาชนทุกครัวเรือนมีอาชีพทำนา แต่เดิมการทำนาในพื้นที่พรุมีเพียงปีละ 1 ครั้ง ส่วนใหญ่ทำเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของชลประทานของรัฐ ทำให้พื้นที่รอบพรุทำนาปีละ 2 ครั้ง ปัจจุบันจะเน้นการทำนาเพื่อการค้า แต่ก็ยังให้ความสำคัญเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน

2. การประมง การใช้ประโยชน์ทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นอาชีพรองจากการทำนา และทำกันแพร่หลาย การใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำมีทั้งการจับปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติและการเพาะเลี้ยง ในการจับสัตว์น้ำแหล่งน้ำธรรมชาติจะใช้เครื่องมือประมงแตกต่างกันไปตามฤดูกาล การทำประมงเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนและจำหน่าย

3. การเก็บกระชูด ในอดีตชาวบ้านเก็บกระชูดที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เนื่องจากประสบปัญหาความแห้งแล้ง ฝักรวมชาติ และผู้ใช้กระชูดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จึงทำให้กระชูดตามธรรมชาติขาดแคลน ชาวบ้านบางส่วนจึงมีการปลูกกระชูดเพิ่ม

นอกจากนี้ ยังมีการใช้ทรัพยากรอื่นๆ เช่น การใช้ไม้เสม็ด การหาผึ้ง การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ แต่กิจกรรมเหล่านี้มีใช้ประเด็นที่นำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง ปัจจุบันความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นปัญหาสำคัญในการจัดการพรวุควนเคิ่ง มีลักษณะของความขัดแย้งดังนี้

1. การใช้กระชูด และการจับปลา ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับชุมชน ซึ่งแต่เดิมการใช้ทรัพยากรในป่าพรุควนเคิ่งเป็นลักษณะเปิด (public goods) มีชาวบ้านจากชุมชนอื่นๆ มาใช้ได้ ปัจจุบันเมื่อความต้องการใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น และทรัพยากรย่อยหรือลด ทำให้แต่ละชุมชนมีการปกป้องมิให้ชุมชนอื่นเข้ามาใช้ทรัพยากรในพื้นที่ของตน เมื่อมีการจำกัดสิทธิในการใช้ทรัพยากร ผู้เสียผลประโยชน์ มีการลักลอบจับสัตว์น้ำด้วยวิธีผิดกฎหมาย โดยเฉพาะการซื้อปลา การเบียดปลา ส่วนการใช้กระชูด แม้จะมีการหวงห้ามมิให้คนจากชุมชนอื่นๆ เข้ามาใช้ แต่กลับส่งผลให้มีการลักลอบตัดกระชูดมากขึ้น ความขัดแย้งระหว่างชุมชนรุนแรงยิ่งขึ้น เมื่อทรัพยากรของชุมชนหนึ่งถูกทำลาย และมีการโยนความผิดว่าเป็นผลการกระทำของชาวบ้านจากชุมชนอื่น

2. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ในกรณีของ ด.เคิ่ง มีความขัดแย้งภายในชุมชน เมื่อกลุ่มผู้ใช้กระชูดต้องการปิดกั้นลำคลองสายต่างๆ ในพื้นที่ป่าพรุที่เป็นแหล่งกระชูด ทั้งนี้เพื่อเก็บน้ำไว้ในป่าพรุเพื่อหล่อเลี้ยงกระชูดและป้องกันไฟป่า การปิดกั้นทางน้ำโดยการสร้างเขื่อนหรือฝายเป็นการปิดกั้นเส้นทางเดินเรือ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้กระชูดกับผู้ใช้เรือ

3. ในการใช้พื้นที่ทำกินของชาวบ้าน โดยเฉพาะการใช้พื้นที่ทำนา ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในพื้นที่กับบุคคลภายนอก ปัญหาที่เกิดขึ้นจากบุคคลภายนอกเข้ามาซื้อที่ดิน ซึ่งเป็นที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยหวังว่าจะลงทุนหรือซิงไว้เพื่อการเก็งกำไร และสามารถขอเอกสารสิทธิ์ได้ต่อไป แต่ปรากฏว่าที่ดินเหล่านี้ไม่สามารถขอเอกสารสิทธิ์ได้ ทำให้นายทุนไม่สามารถทำการลงทุนหรือเพื่อขายต่อเก็งกำไรได้ เมื่อนายทุนไม่สามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินได้ ชาวบ้านจึงเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับคนภายนอกที่ได้จ่ายเงินซื้อที่ดินจากชาวบ้านไปแล้ว ความขัดแย้งกรณีนี้ที่ส่งผลกระทบต่อป่าพรุอย่างรุนแรงที่สุด คือ การเผาป่าของกลุ่มนายทุน เพื่อใช้พื้นที่ทำสวนปาล์มหรือใช้ทำประโยชน์อย่างอื่น

ส่วนความขัดแย้งอื่นๆ ที่ไม่เด่นชัดนัก ที่ยังไม่มีการแก้ไขปัญหามิเหมือนกรณีความขัดแย้งข้างต้น ได้แก่ ปัญหาการเลี้ยงกระบือ ซึ่งโดยธรรมชาติของกระบือ จะทำความเสียหายให้กับที่ทำกิน แต่ปัจจุบันการเลี้ยงกระบือน้อยลง เนื่องจากพื้นที่ที่เคยเลี้ยงกระบือถูกแปลงสภาพเป็นที่นามากขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาการขุดบ่อล่อปลา ที่เป็นอันตรายต่อโค และกระบือ โดยลูกโคและกระบือตกลงไปอาจทำให้จมน้ำตายได้ อย่างไรก็ตามปัญหาเหล่านี้อาจจะไม่ใช่ความขัดแย้งในการจัดการป่าพรุควนเคร็ง เนื่องจากการเลี้ยงโค กระบือ น้อยลง โดยที่ผู้เลี้ยงได้มีการเปลี่ยนทุ่งเลี้ยงสัตว์เป็นพื้นที่นา และที่สำคัญ ปัญหาการเลี้ยงสัตว์ การขุดบ่อล่อปลาไม่ใช่เรื่องของการแย่งชิงทรัพยากร

1.2 ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐ

โดยทั่วไปเป็นความขัดแย้งระหว่างความต้องการใช้ประโยชน์พื้นที่ทำกิน และทรัพยากรธรรมชาติในป่าพรุของชาวบ้าน กับบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่ดูแลรักษาป่าพรุ มีลักษณะดังนี้

1. ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ (เขตห้ามล่าฯ) ไม่เข้มงวดกับผู้กระทำผิดบางกลุ่ม หรือเป็นการเลือกปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่เอื้อประโยชน์ให้พวกพ้อง ส่งผลให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่พอใจ และไม่ไว้วางใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่
2. ความขัดแย้งอันเนื่องมาจาก การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ทับซ้อนพื้นที่ชาวบ้านที่ครอบครองและทำกินมาเป็นเวลานาน เป็นความขัดแย้งที่ชาวบ้านต้องการเรียกร้องสิทธิในการทำกินคืนมา
3. ความขัดแย้งอันเนื่องมาจาก ในบางกรณี เจ้าหน้าที่เข้มงวดกับการใช้พื้นที่ทำกินของชาวบ้านมากเกินไป ทำให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในที่ดินได้ไม่เต็มที่
4. ความขัดแย้งอันเนื่องจาก ชาวบ้านไม่ทราบถึงแนวเขตอนุรักษ์ที่ชัดเจน ทำให้เกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับการกำหนดแนวเขตอนุรักษ์
5. ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากนกอพยพตายนครจรูด
6. ความขัดแย้งอันเนื่องจากกิจกรรมของรัฐ กรณีของพรุควนเคร็ง รัฐได้ขุดคลองผ่าป่าพรุ เพื่อให้เป็นแนวเขตป้องกันไฟป่า และตามโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เพื่อระบายน้ำไปยังพื้นที่ทำนา ทำให้น้ำในพรุไหลลงสู่คลองขุดทำให้ชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์จากป่าพรุ โดยเฉพาะจรูดได้รับความเดือดร้อน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดไฟป่า แทนที่จะเป็นการป้องกันไฟป่า ปัญหานี้ส่งผลให้ชาวบ้านรู้สึกไม่พอใจต่อกิจกรรมดังกล่าวของรัฐ ที่กระทำโดยไม่มีการศึกษาชาวบ้านว่าเห็นด้วยหรือไม่

ความขัดแย้งลักษณะนี้ ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรป่าพรุควนเคร็งอย่างสำคัญ คือ ประชาชนขาดความร่วมมือต่อกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงาน โดยเฉพาะเขตห้ามล่าฯ ส่งผลให้เป็นอุปสรรคที่หน่วยงานไม่สามารถดำเนินโครงการด้านการอนุรักษ์ให้ประสบความสำเร็จได้ และนอกจากชาวบ้านจะขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์แล้ว ชาวบ้านยังขาดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของทรัพยากร ชาวบ้านส่วนใหญ่มุ่งแต่จะตัดวงทรัพยากร นอกจากนี้ความร่วมมือระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองในการดูแลรักษาทรัพยากรที่มีไม่มากนัก เนื่องจากชาวบ้านรู้สึกว่ามีอำนาจที่แท้จริง คือ หน่วยงานของรัฐ การดูแลรักษาเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ไม่ใช่ชาวบ้าน

1.3 ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงาน

โดยทั่วไปความขัดแย้งลักษณะนี้เป็นความขัดแย้งด้านบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ของ อบต. กับเขตห้ามล่าฯ เกิดขึ้น เนื่องจาก อบต. มีข้อจำกัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลของตนเอง เช่น การขุดคลอง การสร้างถนน เนื่องจากเป็นพื้นที่ในการดูแลของเขตห้ามล่าฯ ที่ไม่สามารถอนุญาตให้มีการก่อสร้างใดๆ ได้ โดยอ้างถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศ ดังนั้น โครงการ/แผนงานของ อบต. หลายโครงการไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้ นอกจากนั้นหน่วยงานอื่นๆ ที่ อบต. จะต้องขอการสนับสนุน เช่น หน่วยงานด้านโครงสร้างพื้นฐาน หน่วยงานด้านชลประทาน หน่วยงานด้านการเกษตร ไม่สามารถให้การสนับสนุนได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากการสนับสนุน อบต. ที่ผ่านมา โดยเฉพาะงานก่อสร้างถนน ลำคลอง ได้ถูกยกเลิกกลางคันหรือไม่สามารถก่อสร้างให้แล้วเสร็จ เนื่องจากไม่ได้รับอนุญาตจากหน่วยงานอนุรักษ์ ปัญหาเหล่านี้ที่ผ่านมามีส่วนหนึ่งเกิดจากแนวเขตอนุรักษ์ไม่ชัดเจน

โดยสรุป ความขัดแย้งที่กล่าวมาทั้ง 3 ลักษณะ ส่งผลกระทบต่อการจัดการป่าพรุควนเคร็งที่สำคัญ คือ

1. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านที่เป็นกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากร กับความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานเขตห้ามล่าฯ ยิ่งความขัดแย้งมีความรุนแรงมากขึ้น ยิ่งกลับทำให้มีการทำลายทรัพยากรมากขึ้น
2. ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนาพื้นที่ โดยเฉพาะ อบต. กับหน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ป่าพรุ ส่งผลให้ชุมชนขาดการพัฒนาเท่าที่ควร ทั้งนี้ความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา เป็นภาพรวมของความขัดแย้งในพื้นที่พรุควนเคร็งที่เห็นได้ชัดมากที่สุด

เอกสารอ้างอิง (ยังไม่สมบูรณ์)

คณะกรรมการวิชาการวิสามัญศึกษาแก้ไขปัญหาน้ำท่วมน้ำทะเลสาบสงขลา วุฒิสภา. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง“เหลียวหลัง มุ่งหน้า สู่การพัฒนาคุณภาพน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน” ครั้งที่ 3 วันที่ 9-10 ตุลาคม 2552 . โรงแรมหาดใหญ่พาราไดส์ แอนด์ รีสอร์ท. อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

คณะวิทยาการจัดการ. 2547. โครงการวิจัยการจัดการความขัดแย้งในท้องถิ่น กรณีศึกษา : การจัดการป่าพรุควนเคร็งเขตเชื่อมต่อกับน้ำป่ากพนังและทะเลสาบสงขลา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. แหล่งที่มา : http://vclass.mgt.psu.ac.th/~busabong/Teaching/465-601/Doc/research_part2_pro03.doc เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2552.

ขอ “ฝนหลวง” ดับไฟ “พรุควนเคร็ง”. 2552. มติชนรายวัน (24 สิงหาคม 2552 ปีที่ 32 ฉบับที่ 11489). แหล่งที่มา : <http://www.matichon.co.th> เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2552.

สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2548. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาคุณภาพน้ำทะเลสาบสงขลา. กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.

สืบพงศ์ ธรรมชาติ. 2536. ผู้คนและวัฒนธรรมบริเวณบ้านพรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช. แหล่งที่มา : http://culture.go.th/research/south/36_1.html เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2552.

เอกสารอ้างอิง (CONNTI_----)

1. กรมส่งเสริมและเผยแพร่ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม <http://www.tropicalforest.or.th/p38.htm>
2. ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง 2550

3. **สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**
60/1 ซอยพิบูลสวัสดิ์บา 7 (ซอยพระรามที่หก 32) ถนนพระรามที่ 6 แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร
โทร : 0-2265-6500, โทรสาร : 02-265-6511

http://chm-thai.onep.go.th/chm/Inlandwater/data/peat%20survey/physical_03.html

4. อัจจากภาพในหนังสือคู่มือ scan ใหม่
5. (<http://dynamic.psu.ac.th/yy.psu.ac.th/slb/word/1.09%20%E0%B8%9B%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B8.doc>)
6. http://www.weloveshopping.com/template/a20/show_article.php?shopid=26601&qid=8146

7 Borneo peat swamp forests

From Wikipedia, the free encyclopedia

8 <http://learners.in.th/blog/3084ta13/410474>

9

(<http://dynamic.psu.ac.th/yy.psu.ac.th/slb/word/1.09%20%E0%B8%9B%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B8.doc>)

10 (โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาหนังสือและโฮมเพจ ชุมพัฒนาสังคมตามแนวพระราชดำริ ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ศึกษาค้นคว้าแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2542
<http://www.swu.ac.th/royal/index.html>)

11 <http://chm-thai.onep.go.th/chm/Inlandwater/webpage/PeatSwampForest.html> สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2009

12 (สืบ นาคะเสถียร วารสารวนสาร ปีที่ 46 ฉบับที่ 4,
http://www.seub.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=95:2009-11-04-09-38-00&catid=24:2009-11-02-06-29-34&Itemid=40)

13 ไทยโพสต์ 20 มกราคม 2551

14 Jauhiainen, J., Takahashi, H., Heikkinen, J. E. P., Martikainen, P. J. and Vasander, H. (2005), Carbon fluxes from a tropical peat swamp forest floor. *Global Change Biology*, 11: 1788–1797. doi: 10.1111/j.1365-2486.2005.001031.x

<http://pirun.ku.ac.th/~b4803037/type2.html>

15 (http://www.weloveshopping.com/template/a20/show_article.php?shopid=26601&qid=8146)

16 จิระศักดิ์ ชุความดี^{1*} และคณะ [วารสารวิชาการป่าไม้ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1](#)

การศึกษาระบบกระจายของป่าพรุในประเทศไทย
Study on Distribution of Swamp Forests in Thailand

จิระศักดิ์ ชุความดี ^{1*}	อภิรักษ์ อนันต์ศิริวัฒน์ ¹	วิจารณ์ มีผล ¹	จิระ จินตณุกูล ¹	สนใจ หะวานนท์
Jirasak	Apiruk Anansiriwat ¹	Wijarn Meepol ¹	Jira Jintanugool ¹	^{1*}
Chukwamdee ^{1*}				Sonjai Havanon ^{1*}

http://www.dnp.go.th/research/Journal/Vol1_No1/SwampForest.htm

17 จำลอง เฟื่องคล้าย, ขวลิต นิยมธรรม และวิวัฒน์ เอื้อจิรกาล. 2534. พรรณไม้ป่าพรุจังหวัดนครราชสีมา. โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส. 368 น.

18 Phengkklai, C., C. Niyomdham, A. Premrasmi, K. Chirathanakora and R. Phuma. 1989.

Peat swamp forest in Thailand. Thai Forest Bulletin (Botany)18. 42 pp.

19 ชรินทร์ และ สุวิทย์ 2538 --- ชรินทร์ สมานธิ และ สุวิทย์ ไทยนุกูล. 2538 การจำแนกประเภทของสังคมพืชป่าพรุในจังหวัดนราธิวาส รายงานการวิจัย โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส. 99 น.

20 ข้อมูลเพิ่มเติมจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยครับ

<http://www.assumpboard.com/acboard/index.php?topic=5392.0:wap2>

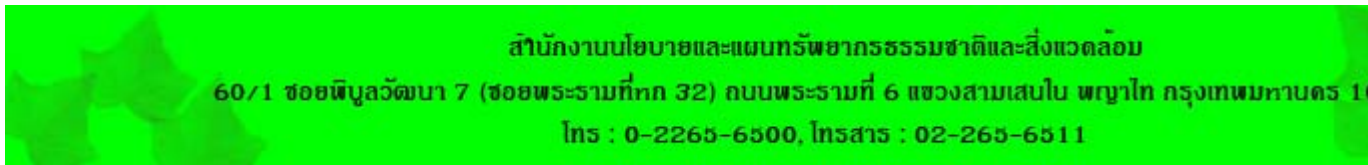
21 http://www.wetlandthai.org/data/res_2a.html

ององค์กรความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน (ARR) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน

22 http://www.banprucity.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=73

23 WI-Thailand Office

30

58 โครงการยิววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

โครงการ กระจัดกับวิธีการผลิตของคนเครื่อง :

จากยุคใช้สอยสู่ยุคการผลิตภัณฑ์สินค้า

โรงเรียนชะอวดเครื่องธรรมวิทยา โดย สกว

http://www.ysl-history.com/report/nakhon/n15_26oct53.doc

31. ผกก.สภ.ควนเนียง,ปลัดอำเภอ, หน.ป้องกัน สข.1 รวมกันตรวจป่าสงวนแห่งชาติทุ่งแพร อ.ควนเนียง สงขลา ถูกบุกตัดต้นไม้เผา 300ไร่เศษ เพื่อปลูกปาล์ม มีข่าวเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่พรุ อยู่เสมอ เช่นที่พรุควนเคร็ง

นายทุนเยี่ยอำนาจรัฐรุกเผา“ป่าพรุควนเคร็ง”ปลูกปาล์ม

โดย ASTVผู้จัดการออนไลน์ 23 มิถุนายน 2553 12:56 น.

32 http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:vuTSpm0Omm0J:irrigation.rid.go.th/rid15/ppk/delopment/delopmet1/delop6_yu.htm+%E0%B8%AA%E0%B8%B4%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B8%A1%E0%B8%B5%E0%B8%8A%E0%B8%B5%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%95+%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%9E%E0%B

[8%A3%E0%B8%B8%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B9%87%E0%B8%87&cd=32&hl=th&ct=clnk&gl=th&source=www.google.co.th](http://www.google.co.th)

33 (จาก...โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโครงการ กระจัดกับวิธีการผลิตของคนเครื่อง :จากยุคใช้สอยสู่ยุคการผลิตภัณฑ์สินค้า

โรงเรียนชะอวดเครื่องธรรมวิทยา โดย สกว http://www.ysl-history.com/report/nakhon/n15_26oct53.doc)

34 (Walailak Univ.)

35 .C:\Documents and Settings\NOPPARAT\Local Settings\Temp\Temporary Directory 12 for Peat Forest. Pic.zip\img009.jpg

36. http://www.sc.psu.ac.th/batdb/_chm/biodiversity/swamp_forest.html

47.(อ้างอิงจากอนุทินทะเลสาบ : นิพัทธ์พร เฟ็งแก้ว) [http://www.khlong-u-taphao.com/index.php?file=article&obj=forum.view\(cat_id=at-gen,id=53\)](http://www.khlong-u-taphao.com/index.php?file=article&obj=forum.view(cat_id=at-gen,id=53))

48.(จากรายงาน สกอบ สิ่งแวดล้อมไทย)

49. <http://webhost.wu.ac.th/pakpanang/pru.asp>

50. <http://www.baanmaha.com/community/thread17187.html>)

51. (<http://www.dnp.go.th/tln/history.htm>)

52 <http://www.baanmaha.com/community/thread17187.html>

53. (ผลงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาปลาตุ๊กตาพันธุ์สัตว์น้ำเศรษฐกิจชนิดใหม่ โดย อาจารย์ ดร.สุภกานา ศิริรัฐนิคม นำเสนอในงาน นำเสนอผลงานวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2552 (Thailand Research Expo 2009) เมื่อวันที่ 26-30 สิงหาคม 2552 ณ ศูนย์ประชุมบางกอกคอนเวนชันเซ็นเตอร์ กรุงเทพฯฯ ภายใต้ชื่องานว่า “เตรียมเสปียงไว้เลี้ยงโลก : ภูมิปัญญาทักษิณ (ข้าวปลาอาหาร)”)

54. http://chm-thai.onep.go.th/chm/Inlandwater/data/peat%20survey/physical_03.html

55 (จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น The Thailand Research Fund)

56.

ชนิด ปริมาณ และการแพร่กระจายของแพลงก์ตอนในพรุควนเคร็ง

Species Composition and Distribution of Plankton in Kuan Kreng Peat swamp Nakorn Si Thammarat Province

188,570.00

2550

2553

การวิจัยพื้นฐาน

[กระทรวงเกษตรและสหกรณ์](#)

[กรมประมง](#)

สาขาเกษตรศาสตร์และชีววิทยา

ทรัพยากรประมง

57 . culture.nstru.ac.th/~culturedb/culture.php?cultureCode=1103&cultureTitleT=การจักสาน...

<http://www.phatlung.com/product/kajud.php>

<http://narathiwat.doae.go.th/images/product/kajood.htm>

หนังสือ วัชพืชในประเทศไทย , ผศ.สุรัชย์ มัจฉาชีพ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, 2538

58. (www.tungsong.com/NakhonSri.../bulrush/bulrush_5.html)

59. ตัวอย่างสรุปผลการจัดเวทีสนทนากลุ่มป่าพรุ (ม.วัยลักษณ์)

60. ครูไพฑูรย์ ศิริรักษ์ วิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ

<http://gotoknow.org/blog/kroothoon97/372848>

61.

ข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าพรุ จาก การแย่งชิงทรัพยากร ท่ามกลางการขยายตัวของเกษตรเชิงพาณิชย์
เช่น (พรไทย – ชลลดา ศิริสาธิตกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มติชนรายวัน วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2548 ปีที่ 28 ฉบับที่ 10082)

เมืองคอนดู รุมฟันดา-ยายดับ เหตุแย่งพื้นที่ป่าพรุปลูกต้นปาล์ม!(มติชนรายวัน 05 พ.ศ.2548 หน้า 12)ป่าพรุเมืองคอน 3 อำเภออด-ชาวบ้านเผา จองปลูกปาล์ม-ลามเป็นไฟป่าสกัดไม่ไหว(ข่าวสด 16 ส.ค. 2548 หน้า 26)

เดือนระวังแก้งลวงซื้อป่าพรุ (ข่าวสด 06 ก.ย. 2548 หน้า 26)

เมืองคอนเร่งหามาตรการป้องกันไฟไหม้ป่าพรุ(ข่าวสด 07 ก.ย. 2548 หน้า 26)

จับ 5 จนท.กับนายทุนบุกป่า หน่วยป้องกันรักษาป่าร่วมกับตำรวจนำกำลัง (ไทยรัฐ 11 ก.ย. 2548 หน้า 1)

ข้อความทั้งหมดที่ปรากฏอยู่บนบรรทัดนี้คือ ส่วนหนึ่งของพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ ที่ถ่ายทอดปรากฏการณ์เข้าแย่งชิงที่ดินในพื้นที่ป่าพรุของจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อปลูกปาล์มตามกระแสยุทธศาสตร์พลังงานทดแทนของชาติคำถามภายหลังจากการประมวลข่าวคือ ประเทศของเราต้องการพลังงานทดแทนด้วยวิธีแบบนี้กระนั้นหรือ?และหากเราสามารถยืนยันคำตอบว่า “ไม่ต้องการ” แล้วเราจะแก้ไขปัญหานี้ร่วมกันอย่างไรดี?

62. (http://www.thaico.net/b_pnews/sc_1sep44.htm)

63. <http://www.nidambell.net/ekonomiz/2005q4/article2005oct17p6.htm>

64. คมชัดลึก : ป่าพรุควนเคร็ง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช ที่ถูกเผาผลาญด้วยเปลวเพลิงแห่งความละโมภ เพื่อการครอบครองทำประโยชน์ ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางนิเวศวิทยาป่าพรุชุ่มน้ำ หรือที่เรียกว่า “แรมซาร์ไชท์” ย่อมแสดงให้เห็นว่าคนที่เข้าไปบุกรุก “ไม่ธรรมดา” มีอำนาจ และอิทธิพล มากกว่าชาวบ้านตาสีตาสี ที่เข้าไปเพียงเพื่อหวังตัดไม้ “เสม็ด” มาทำคอกเลี้ยงวัว หรือกั้นฝายบ้าน ทำโครงหลังคา แต่กลับถูกจับกุม

โฆษณาโดย Google

เดอะนิชวงเวียนใหญ่-ตากสิน ช่วยคุณผ่อนทุกเดือน แบบไม่เหนื่อย แรง เริ่ม 2 ล้าน โทร.1775 กด

www.TheNicheCondo.com/T.1775

65.

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:vuTSpm0Omm0J:irrigation.rid.go.th/rid15/ppk/delopment/delopmet1/delop6_yu.htm+%E0%B8%AA%E0%B8%B4%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B8%A1%E0%B8%B5%E0%B8%8A%E0%B8%B5%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%95+%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B8%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B9%87%E0%B8%87&cd=32&hl=th&ct=clnk&gl=th&source=www.google.co.th

66. http://vclass.mgt.psu.ac.th/~busabong/Teaching/465-601/Doc/research_part2_pro03.doc